

SKENDER TEMALI

ASKUSHI

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Roman

SKENDER TEMALI

ASKUSHI

- roman -

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Redaktor: *Nikolla SPATHARI*

Reçensent: *Skender DRINI*

Titulli i origjinali: *Askushi*

© Të gjitha të drejtat janë të autorit

e-mail: skendertemali@yahoo.com

website: www.skendertemali.com

Design & Kopertina: *Ergys TEMALI*

Guri mbase është një fshat i veçantë, më pranë ka qytetin se sa katundin më të afërt. Megjithatë askush nuk e konsideronte lagje periferike të qytetit, edhe pse bagëtitë ishin harruar që nga tufëzimi e në oborret e shtëpive kishin heshtur prej kohe këmborët.

Si në çdo fshat, edhe këtu çdo shtëpi ka qen. Shpesh i zoti i shtëpisë mund të qëllonte njeri dosido, pa emër, po në fshat e bënte të njohur qeni i mirë që kishte.

Në Gur veç një shtëpi nuk kishte qen. Shtëpia e Shkrelve kish fatkeqsinë më të rëndë: i zoti i shtëpisë ishte shndrruar në qen. Një njeri-qen. Me javë e me muaj humbte në biseda, derisa një ditë ai vinte e bëhej kryefjalë. E kjo ngjiste sa herë në Gur apo pranë tij dikujt i viheshin prangat. E njerëzit të trullosur prej halleve të jetës, kujtoheshin se ai njeri kishte pasë emër e nam të mirë, po atje në burg ku u dergj për shumë vjet, erdh e u çbë. Ishte njeri, u bë qen.

Në fillim, kur e sollën nga spitali i burgut, njerëzit në Gur u trembën edhe pse prurësit, disa policë, thanë se ai ashtu qante e hunguronte, por nuk kafshonte. Megjithatë për dy-tri ditë fëmijët e Gurit patën frikë të kalonin pranë e shtëpisë. Madje për ata që nuk hanin ushqimin, që bënin poterë e që nuk flinin në zheg, nënat nisën t'i trembnin me njeriun qen. Pra u shndrrua edhe në gogol.

Ato ditë nëpër shtëpi, në klub, në rrugë, në brigadë nuk kishte bisedë tjetër veç për bashkëfshatarin e tyre që ishte shndrruar në qen. Dikush në ato kohë pat thënë se në

Bjeshkë këtu e shumë vjet më parë, një njeri ishte shndruar në ujë e kishte marrë pyjet. Gjithçka u tha e u stërtha. Deri atë ças kur Fuat Shkreli shkallmoi derën e dhomës ku mbahej i kyçur dhe duke hunguruar sa të këpuste shpirtin, rendi sa në njëren rrugë në tjetrën. Mbase kështu e shprehte ai dashurinë për rrugët ku kishte rritur shtatin.

Njerëzit në fillim patën siklet, po nga dita në ditë erdhën e u mësuan me të. Sillej pranë qendrës së fshatit si një kufomë e gjallë. Herë fshihte fytyrën, herë ulej në ndonjë skutë e bëhej garamuq. E ky njeri-qen dikur na kishte pasë një emër. Kishte një grua e dy fëmijë që s'ja kish askush në Gur. Kish dhe një vëlla të sapo dalë nga burgu, Cenin. Secili prej tyre kish një zemër që rrihte si çdo zemër njeriu, që vuante për tmerrin që i kishte gjetur.

Po kishte dhe njerëz në Gur që njeriu - qen u duhej. "Të provojë ndonjë të ngrejë kokën - kish kërcënuar indirekt në një mbledhje fronti Sul Demi, - jo vetëm në qen, por edhe në gomar, në sqap e në sorrë do e shndrojmë..."

Kush e dëgjoi se ç' tha Sula u trëmb. Sula gjithmonë thoshte gjëra që të trëmbnin, të mënxyrshme, të cilat edhe i mendoje, edhe s'i mendoje dot.

Po kishte diçka tjetër më të mënxyrshme që Sul Demi nuk e përfytyronte: mbretërinë e askushëve. E vetmja mbretëri në botë që s'kish kufinj dhe që s'luftonte as për t'i mbrojtë, as për t' zgjëruar. Ishte mbretëria më e çuditshme e si në çdo mbretëri edhe këtu kishte kafshë e njerëz. Njerëz që bëheshin kafshë, kafshë që bëheshin njerëz.

Mënxyrën e parë Cen Shkreli e jetonte - të vëllain.

Dilte shpesh bregut të Drinit. I vetëm. I pëlqenin shtjellat e tij, shkuma e bardhë që krijonte në breg. Sikur bisedonte me të. I dukej se shpirti i tij i ikte prej trupit e ai mbetej aty në breg, si një cung që e ka zhytur në ujë.

Në ditët e para, në muajt e parë na u lirua nga burgu, njerëzit folën për Cen Shkrelin dhe ai këtë e dinte mirë. Shpesh kur i afrohej ndonjë grupi e linis bisedën. Flisnin

për të. E tek e shihnin aq shpesh bregut të Drinit, dikush tha se po lajthitëte edhe ai. Thuhej se e kishin parë të fliste me vete. Mandej erdhën e u mësuan e nuk i bënë asnjërit përshtypje, as njeriu - qen e as Cen Shkreli.

Ceni kështu shkonte e vinte. Nuk i fliste askujt. Dukej se kishte harruar të flasë. Memec nuk ishte. Po kujt t'i fliste? Njerëzit sa u afrohej i kthenin shpinen, askush s'i hynte e s'i dilte në shtëpi.

I vetmi që bënte përjashtim ishte Nuni, shpërndarësi i shtypit. Për çudinë e të gjithëve në Gur, njeriu qen veç Nunit nuk i hunguronte. Dhe një ditë, tek mendonte për fatin e zi të të vëllait, Cen Shkreli e kuptoi se përse ai nuk i hunguronte Nunit. Nuni nuk kishte duar.

Fuati e Nuni. Të dy i kishte gjymtuar jeta. Gurit i dhimbeshin që të dy. Po Nuni disi kish dalë në breg të saj.

Prej vitesh ndante gazetate e zonës. Njerëzit, ku më shumë e ku më pak ia jepnin dorën. Në Gur një pjesë të gazetave i ndante me nxënësit, tek shkolla, një pjesë në zyra e tek klubi ku vazhdimisht kishte njerëz. Veç Cen Shkrelit ia çonte në shtëpi.

Atë ditë binte shi. Më afër kishte klubin se shkollën. Hyri aty. Si gjithnjë kur s'ishte kohë e mirë, në klub kishte plot njerëz. Këtë donte. Ndau plot gazeta. Në njërin nga tavolinat pa Rremë Ziun. Gjithmonë kur e shihte këtë njeri se si dridhej lehtë. Rrema i buzëqeshi. Ia zgjati karroken dhe e ftoi që të ulej. Të gjithë kthyen kokat. Nuni tani u drodh vërtetë, po veten nuk e dha. Iu duk se sa qenë aty,

menduan keq për të.

Rrema i porositi një gotë raki dhe një kafe. I shihte njerëzit që e vështronin me bisht të syrit. Rremë Ziu nuk i nxirrte askujt poshtë tij qoftë edhe një kafe. S'e kish parë deri atë ditë askush të fuste dorën në xhep.

Man Derhemi doli nga banaku dhe ua solli porosinë.

Rrema zu t'i fliste diçka, i mori një gazetë dhe i hodhi një sy faqes së parë, po ndërkaq tek dera e klubit u dha polici i zonës, i bëri diçka me shenjë dhe ai u ngrit e doli nga lokali pa u ndalur aspak tek banaku për të paguar, i shoqëruar nga buzëqeshja servile e banakierit.

Ndërkohë ra çanga. Edhe pse binte shi, njerëzit, kishte s'kishte punë, në klub nuk mund të qëndronin më. Ishte dhënë një urdhër që klubet të hapeshin vetëm në orët e pushimit të drekës, vetëm pas punës, e edhe po të qëndroje, s'të jepte Mani qoftë edhe një shkrepse të vetme.

E ktheu me dy-tri gllënka gotën që i vuri Mani përpara dhe me dy tre hurma kafënë, që kësaj radhe, çuditërisht, nuk i shijoi.

Rrasi gazetatat me mundim nën sqetulla dhe bëri andej nga zyrat e kryesisë. Ishte një ritual i përditshëm. Gazetat e para i linte në katin e dytë të godinës, në zyrën e sekretarit të byrosë së partisë të kooperativës, pastaj trokiste tek zyra e kryetarit, zbriste në katin e parë ku vazhdimisht grindej me njerëzit kryetari i këshillit të bashkuar, ngjitej prap në katin e dytë t'i linte gazetën nënkryetarit, pastaj zbriste prap në katin e parë tek zyra e shefit të kuadrit, ngjitej sërish tek dega e planit...

Kështu bëri edhe kësaj radhe. Trokiti tek dera e zyrës së sekretarit të byrosë.

- Hyrë! - u dëgjua mbytur që nga brenda.

Çeli derën me bërryl dhe...

- Sekretari i byrosë doli për një punë, po eja Nuri se ty po të prisja - tha Rrema.

U drodh. Ç'drejtin kishte ky Rremë Ziu sot me të?

- Ulu, ulu një minutë...

Bëri si i tha, pa mundur dot ta fshihte shqetësimin.

- Si shumë gazeta ke, o Nun?

- Lexojnë njerëzit, shoku Rremë. Gati çdo shtëpi ka nga një gazetë apo revistë.

Rrema nisi ta pyes, Nuni të përgjigjej. Pas çdo përgjigjeje druhej nëse e tha mirë apo keq, truri i tij filloi të punojë me një intensitet marramendës. Sikur nisën t'i dhimbnin tëmthat. Madje sa përmendi emrin e Cen Shkrelit e kuptoi se operativi tregoi interes. Nunit sikur i dhëmbi zemra. Në fakt u nis për të mirë, sikur nxitoi t'i tregonte se Cen Shkreli kish më shumë abonime se të gjithë, madje edhe tek "Zëri i popullit".

Nuni diçka i tha, po Rremë Ziu s'po i zinte besë, që Cen Shkreli as Nunit nuk i fliste.

"Po sidoqoftë, - i tha Rrema, - nëse nuk fliste Ceni, ashtu si me marifet pyete për ndonjë send, që ta bësh të përgjigjet. Pyete, fjala vjen, nëse e kishte lexuar vendimin e fundit të Komitetit Qëndror të Partisë. Pale se mund të thoshte diçka. Dhe mos sot, nesër.."

Tani Nuni u drodh vërtetë.

- Unë do të pres, Nuni...

- Shoku Rremë...

Nuni desh t'i thoshte se ai një copë postjer ishte e s'dinte të bënte biseda të tilla e fytyra i mori një trishtim të thellë, po Rrema ia mbylli atë shteg.

- Ti Nuni vërtetë postjer je, po ama të është bërë një privilegj i madh se shpërndan shtypin e partisë e këtë punë nga partia e ke. Se të mos e kish ajo zemren e gjërë sa deti e të shihte edhe ndonjë kleçkë që ke, do të vdishe nga uria. Partia e di se daja yt ka qënë njëherë i dënuar, po e ka hapë zemren për ty, për hir të fëmijëve. E këtë ti, Nun Plori, s'duhej ta harrosh... S'duhej të harrosh as atë ngjarjen e para një muaji kur u gjet një shuk me gazeta në krahinë e orizit.

- Atë e dijnë të gjithë, shoku Rremë - u përpoq Nuni

të mbrohej - e dijnë të gjithë se më ranë nga duart...

- Shalqinit i shihet zemra, Nun Plori. Po të them të vërtetën unë kur ma thanë nuk e besova se ti e ke bërë që të mos e çoje shtypin e partisë në brigadë...

Nuni e ndjente se e kishte vënë poshtë dhe tani po i vinte dhe shkelmin në fyt.

- Ashtu është, ashtu, shoku Rremë. Ndofta duhej të hyja në kanal e të mos i lija aty.

- Që të them të vërtetën, Nun Plori, kjo që të ka ngjarë është me rrezik dhe nuk është mbyllur plotësisht. Po sidoqoftë e ke vetë në dorë...

Nuni s'arrinte të mirrte vesh taman-taman se ku donte të dilte operativi i sigurimit.

- Dhe Rrema për ty do të bisedojë me kryetarin e kooperativës, Nexhipin. Duhet të shtojmë ndonjë ditëpune për shpërndarjen e gazetave...Pra, unë po të pres Nun Plori...

Dhe ndërsa Rrema e porosiste që nëse do të dilte edhe gjysëm fjale ai me grua e fëmijë do të bëhej me iu dhimbtë gurit e drurit, Nun Plori e ndjente se që në atë ças ishte bërë gur e dru. Zyra po i sillej. S'dinte se çfarë t'i thoshte Rremës. Ai i përmendi fëmijët, bukën e gojës, dajon, gazetatat në ujë...

- Mirë, Nuni, mirë shko se më duket se edhe qënke lagur shumë. Po mua këtu rrotull më ke.

Nuni u ngrit e doli. Njerëzit nën strehët e zyrave iu duk se e panë me një sy tjetër.

Iku si me turp. Se si kishte një si bindje se të gjithë sa ishin aty e dinin se çfarë bisedoi me Rremë Ziun, se pesër do ta shihnin me sy tjetër. Fjala vjen siç e shihte Guri Sul Demin. Dikush në brigadë një ditë kishte thënë nën zë se Sula ishte fuks. Nuni pyeti të shoqen se mos e dinte ajo se ç'do të thoshte fuks. Ajo iu përgjegj se nuk e dinte. Te nesërmen pyeti një kushëri dhe ai i tregoi se tani spiunët ia thonin edhe fuks.

Nuni e mori me një frymë rrugën për në shkëpi. Ashtu,

nëpër shi. Pa pyetur fare se i kishin mbetë edhe disa gazeta pa shpërnda.

E shoqja ia çeli derën dhe e njohu menjëherë se Nuni nuk ishte ai që kishte dalë nga shtëpia. I ngjante se ishte shprishur keq, se diçka i kishte ndodhur. Dridhej e fliste diçka, diçka kërkonte të thoshte.

Si gjithmonë kur binte shi, edhe kësaj radhe i kishte bërë gati ndrrerat. Po tek e çvishte dhe e vishte si fëmijë, i ndjeu duhmën e erës së rakisë. Dridhej. Dridhej i tëri. Po ajo e bindur se e kishte nga rakia, s'i tha asnjë gjysëm fjale. Kishte pranuar ta mirrte sakat e t'i vinte një herë në mot i pirë në shtëpi, s'ishte asgjë.

I hodhi një batanie të vjetër mbi minderin ku u shtri. Ai prap dridhej. I hodhi edhe një tjetër. U trëmb kaq shumë. U trëmb sa me djalin çoi të thërriste doktorin dhe për fat e zuri pa u kthyer në qytet.

U trëmb edhe ai kur ia vuri termometrin. I bëri menjëherë një analginë. I tha se do të qetësohej e po të kishin nevojë t'i bënin zë infermjerit të Gurit.

E shoqja me tre fëmijët i rrinin përmbi kokë. Nisi të flasë përçart. Përsëriste se nuk ishte spiun. Lutej që të mos ia hiqnin ditët e punës. Nuk donte as t'ja shtonin. Nuk ishte spiun...

Dikur u qetësua e fjeti. Po prap u ngrit trembshëm.

Të nesërmen mbi kokë i qëndroi e shoqja, pasi djali i madh shkoi në këmbë të tij për të marrë gazetat në qytet. Kjo bëri që sëmundjen e Nunit ta mirrte vesh i gjithë Guri, edhe më shpejt se të ishte sëmurë kryetari i kooperativës.

Ato ditë po binte shumë shi. Kanalet kulluese kishin kohë që ishin mbushur e uji i kishte bërë dytë të gjitha. Si gjithnjë në raste të tilla kur një fenomen natyror kalon caqet

e pranuara nga kujtesa, thirret në ndihmë kujtesa e pleqve, po as plaku i Hysejve, mbi njëqind vjeç s'mbante mend ndonjëherë që të kishte rënë kaq shumë shi pa ndërprerje. Ishte rrezik që Drini të dilte prej shtratit. Sidoqoftë ndonjë masë ishte marrë. Dy pushkatarë u vunë tek penda. Bagëtitë po i ngjisinin në Kodër. Paniku çon në këmbë më shumë ushtarë se sa çdo gjeneral. Njerëzit, që ia dinin mirë lumit huqet e shtjellat, sa pa dalë nga shtrati nxituan të mblidhnin ato rroba më të domosdoshme që mund të hidhnin kaliboç e nisën të ngjiten pas deleve të tufave të kooperativës, në Kodër, apo të shkonin tek ata që i kishin shtëpitë larg rrezikut të ujit.

Jonuz Lisi, një guras si gjithë të tjerët, si u end për pak kohë nëpër rrugët e Gurit dhe si nisi të tijët për tek një mik në Kodër, u turr andej nga shtëpia e Nun Plorit. Ata me duar e u shkonin mornica nga gjama e Drinit, po ai? Mbrëmë Jonuzi kishte shkuar ta shohë në shtëpi dhe e kishte gjetur në kllapi. E kishte parë në klub të ulej me Rremë Ziun. Nuni në fakt nuk e përmendi Rremen, por thosh tash e parë se nuk donte të bëhej spiun dhe e shoqja sa herë e përmendte ai atë fjalë hante thonjtë me dhëmbë e thoshte "Qyqja unë, qyqja unë !".

Kësaj radhe, kur hyri në shtëpinë e Nunit, e gjeti më mirë, tempretaura i kishte rënë, po sytë i lëvizte si me frikë. Bashkë me fëmijët e tij i mblodhi çka mund të mblidhte për një rrugë. Sakaq Jonuzit i erdhën ta ndihmonin edhe djemët e tij. Nisen të barten. Drini gjëmonte që larg, Nuni gjëmonte që afër.

Njerëz e bagëti po i iknin rrezikut. Me fytyrat e trëmbura. Fëmijët qanin, plakat luteshin pa patur frikë se dikush po i tallte. Thirrje te frikshme u ngjiteshin kodrës e shpatit të malit.

- Ku asht djali, moj!?

Burrat pyesnin për djemtë, ndërsa gratë e thvera në dysh nga pesha e teshave, ndaleshin si të trëmbura e

vështronin tej.

Nga penda ranë pushkë.

Musë Halili me qerre po mbarte pajën e vajzës që priste ta martonte atë muaj. E kishte mbuluar me një celefon. Ecte para qeve ashtu, javash-javash e diç thoshte me vehte. Ngjitej në rrugën e keqe të Kodrës. Ecte e s' dinte të ecte me dy qerre : me një që barte pajën e vajzës e me një qerre vajza që mbarte ai mbi shpinë. Që të gjashta ecnin pas pajës dhe pas tyre e ëma që ngjante se prap ishte me barrë.

- Jepi vedit, hë burrë! - iu hakërrua kryetari i këshillit.

- Jepi se do të na duhet qerrja.

Musa as bëri një hap më të shpejtuar, as i ktheu gjegje, veç shpoi qetë me hosten e tundi kokën e tij të madhe si gërdallë.

Kryetari i këshillit shkonte e vinte ashtu më kot. S'kishte se kujt t'i jepte urdhër.

Pa njëherë nga dera e shtëpisë së Shkrelve. Veç ajo ishte e mbyllur. Desh njëherë të niste korierin e t'u bënte zë, po shpejt ndrrroi mendim. E dinte se Shkreli ishin xhins i krisur e për hiçgjë s'i çelnin derën as korierit. Shkurt s'kishte dëshirë të merrej as me Cenin, as me të shoqen e fëmijët e Fuatit.

Pushkët vazhdonin të binin andej nga penda.

"Rashten hangshin!" - tha me vehte kryetari e bëri tutje.

Në të vërtetë gjithçka po ndodhte Cen Shkreli e shihe nga dritarja e shtëpisë. Nga njëra shihte lumin e egërsuar, nga tjetra rrugët e Gurit. Kishte orë që qëndronte aty, që sillte e mbështillte ndër mend kushedi sa gjëra.

Të dilte nga shtëpia, ku të shkonte? Cila derë në Kodër çelej për të? Të rrinte aty, Drini s'të falte. Po kunata Vidë ku ishte? Ajo duhej të nisej patjetër. Të shkonte njëherë nga shkolla e të mblidhte fëmijët, mandej të shihte nga klubi se mos ishte Fuati.

U ndjenë sërish pushkë.

- O Cen Shkreli mooooooreeee!

Askush nuk thërriste, askush. I ati kishte vdekur, i vëllai ishte shndrruar në qen, ai vetë ishte shndrruar në njeri pa emër, në askush. Si ta thërrisnin "O askush moreee!?".

Vështronte tej dritares. Edhe mbi tavolinën e thjeshtë ku lexonte e shkruante. Poema që nisi dje, siç dukej s'do të mbaronte kurrë. Po ç'rëndësi kishte nëse Drini dilte nga shtrati? Jo vetëm atë poemë, por edhe lirikat e burgut, edhe ato që i kishte shkruar në këto vjet, kur endej si sonambul në Gur, do t'i mirrte lumi, do t'i mbulonte lymë.

- Ceni, o Ceni!

E ndjente zërin e së kunatës, siç e ndjen lisi zërin e pranverës që të gjethojë. Ai zë i kishte mbetur, veç ai. Po ç'thoshte kështu? Edhe zëri i Nardit i vinte nga larg, zëri i Vidës që vinte nga afër. Zëri i Vidës sikur i lutej deri në përgjërim, që të mblidhnin ato pak tesha që duheshin mbledhë e të ngjiteshin në Kodër.

- Nuk ka më kuptim asgjë - tha me vehte Ceni e prap shikoi nga rruga.

- Cen, o Ceni!

Vida nuk ikte prej tij. E dinte se edhe t'i thoshte të nisej, edhe ta gënjente e t'i thoshte se do të vinte më vonë, ajo nuk do të bënte çap. Ishte i bindur. Nëqoftëse ai tek e kunata shihte edhe motrën, Vida tek ai shihte edhe vëllain, edhe babain, edhe shokun e mirë. Ajo kushedi sa kohë që ishte aty pas dere duke iu lutur që të dilte nga dhoma e tij, që të iknin edhe ata si gjithë të tjerët.

-Ikim edhe ne, Ceni, nuk ka kuptim.

Asgjë s'kishte më kuptim. As kishte patur ndonjëherë. Gjithçka ishte kot. Gjithçka shkonte drejt kotësisë. E ç'ishte jeta për të?

Pa edhe njëherë jashtë. Drini ecte nëmbështëm. E në atë turr të tij, hidhte si cingla edhe tringje lloj që s'duhej se ku i kishte zhgulë. Sigurisht që kishte edhe plok grande, po

ato nuk shiheshin. Çfarë ishte ai?

“Ne s’duhet të jemi këta që jemi, Cen Shkreli. Kur nesër të mos kemi pranga në duar, duhet të luftojmë që të jemi njerëz, as më shumë e as më pak, njerëz” - i dukej se i vinte mes gjamës së Drinit, zëri i kthjellët dhe aq i dashur i Nardit.

Hodhi një hap nga dera, dy, tri.

Vida u çel në fytyrë.

Shpirti i Cen Shkrelit po dilte nga shtrati, si Drini:

“ Cen Shkreli, ta njoha mirë karakterin, edhe brumin tand të jetës ta njoha mirë. Unë që jam në këtë moshë dhe jetën dua ta jetoj, po ti që je filiz? Ne që ia kemi vënë gjoksën së keqes, të mirën na takon ta marrim në pëllëmbë të dorës...”

Aty, sëbashku me të e Viden, vinte edhe Nardi. Ai nuk mund të ishte kurrë larg tij. Ato ujëvara në shpirtin e tij Nardi i pau i pari, ai ia shumoi:

“Unë s’jam poet, Ceni, po të bukurën e ndjej me bulat e gishtërinjve, deri në indet e shpirtit. Ti erdhe këtu me një tufë bejtash e tash, as pesë vjet e me duart e tua, me shpirtin tënd të bardhë si shkuma, i ktheve në perla. Kij besim tek unë, kij besim tek i madhi zot se një ditë ato do të dalin prej kafazit si pëllumba”.

Sa herë që Cenin e thyente mërzia, ky zë i jepte forcë, e çonte në këmbë. Në këmbë tash kërkonta ta çonte edhe Vida. Një zë i brendshëm i thosh : “Ngreu, ngreu e ec. Më mirë të vdesësh duke ecur...”

Nisi të mbledhë disa rroba. Vida kishte mbledhur të shtëpisë e të fëmijëve në disa bohçe të mëdha.

Një bohçe, tri bohçe. Si hamall në shpinë dhe ec. Ishin të fundit që po iknin nga Guri. Ishin të fundit gjithkund.

Ecnin drejt Kodrës ku s’i priste askush.

Nisi te fryjë murlani. Fort, siç dinte të frynte në Gur.
- Vida!

Ajo u ndal. Një fjalë e vetme, veç shpirtin i këmri të saj e ajo kuptoi gjithçka. E kuptoi se ky mura që rui të frynte e të frynte, ia ndalte vrullin Drinit dhe ngadalë-ngadalë e shtynte në strufkullën e tij.

E pa në sy. Sytë e saj morën dritë e jetë, si rrallë ndonjëherë. Se ku do të mbyteshin ata po të dilte Drini nga shtrati?

Ishin ndalur të dy në rrugë. Përballë murlanit që frynte e ta thante fytyrën.

Ishin te fundit në Gur, dolën të parët. Jeta kështu e kish, prandaj dhe e kish emrin jetë.

Dikush në Kodër ia dha me pushkë. Pushkë kishin disa në Gur. Ndjeheshin zëra, njerëz që thërrisnin njëri - tjetrin me emër, kodër më kodër.

- O zot, deri kur kështu, pa emër, pa të thirrur askush, deri kur? - pyeti vehten Cen Shkreli dhe u vu rrugës për në shtëpi.

Edhe disa guras të tjerë u vunë pas tyre. Sigurisht që shumica kishin rënë tek shtëpitë e kodralinjve dhe hë për hë s'kishin përse të vinin jetën në rrezik. U kthyen ata që s'kishin njerëzit e tyre afër. Tani prinin Cen Shkreli me Vidën.

- Thonë se kanë ndalë edhe turbinat e hidrocentralit, se...

- Fundi do të na vijë ose prej ujit, ose prej...

Cenit nuk i interesonte më asgjë prej atyre që thoshin ata që vinin pas.

Po bënte disa vjet që shihte veç tymin e shtëpisë së tij, taman siç i kishin thënë duke dalë nga burgu, siç i kishte thënë edhe thënë atëhere edhe operativi i zonës, siç i kishte thënë edhe

"Shihe tymin e shtëpisë tënde, për në daç të mos bëhet jeta tym, tym e blozë...Ia pive çorbën agjitacionit e propagandës...Po ti si të duash, ne këtu jemi..."

Ecte drejt shtëpisë, me teshat në kraje. Ecte dhe mendonte: "Ashtu ishte, siç i kishte thënë operativi. Ata aty ishin..."

Qeshte me vehten e tij. Qeshte e druhej se po e shihte dikush e po thoshte se Cen Shkreli ia thiti, si i vëllai.

Kur mbërritën pranë shtëpisë, mësuesit po i zbrisnin

fëmijët nga Kodra dhe dy binjakët sa panë Cenin e nënën e tyre, u shkëputen nga shokët dhe iu afruan duke i pushtuar në bel.

Murlani frynte, por dhe Drini gjëmonte e shkumëzonte si kalë i harbuar.

Për pak e jeta do të shkonte në shtratin e saj. Oxhaqet do të tymonin e njerëzit më pas do të kujtoheshin se s'kishin marrë bukën tek dyqani.

Cenit se si i erdhi parasysh i vëllai.

- Po Fuati ku do të jetë, Vida?

- Mbase diku rrotull, Ceni, në mesditë sillet nga klubi.

Edhe këtë e dinte, po se si kishte një parandjenjë të keqe, një si vragë e zezë i dukej se i kishte mbetur diku në shpirt. Mbase atë vragë ia kishte lënë gjithë ai trazim që u solli Drini të gjithëve, mbase ishte jehona e gjëmës së tij.

Fëmijët ecnin përpara, ai me Vidën pas tyre. Fëmijët po rriteshin të shëndetshëm, të mbarë. E donin aq shumë. Veç të nxirrte ai një fjalë e nxitonin kush e kush ta plotësonte më parë. Sa hodhën filloren, Ceni nisi t'u mësojë italisht. E kujtonte mirë se si kishte nisur Nardi me të. Përpiquej ta imitonte. Ndjente kënaqësi, shpirti i mbushej me dritë.

Punonte natë për natë me fëmijët, të cilët, në mungesë të ndonjë teksti apo fjalori, ç'u thosh Ceni e hidhnin në fletore. Ndërsa Vida, shpesh kur ishte e lirë pasdrekeve, nisi t'i shkruante në mend. Bënte ndonjë punë dore e mëndjen aty. Me bisht të syrit e ndiqte të kunatin se si shendohej nga përparimi i djemve. Deri një ditë që...

Cenit se si i shkuan sytë nga Vida kur po kontrollonte fjalorin e fëmijëve. Buzët e saj ashtu, ngadalë, me votë, artikullonin fjalët e reja në italisht.

- Vida!

- Ajo uli sytë. Si e zënë në faj. Erdhën a skuq, derisa u bë purpur.

- Unë ashtu më kot...

Kishte disa vjet që kishte dalë nga burzu dhe nuk

kishte parë një ditë të bukur. E ndjente se jeta e kishte marrë aq keq sa s'ka. E freskonte ndonjë libër, e freskonte Nard Shoshi kur shkonte mik tek ai në qytet të shtunave, Jozi e Sandri që e merrnin në shëtitje me shokët e tyre, dy nipat që ia përpinin përrallat e tregimet, lirikat që shkruante, kurse tash? Buzët e Vidës kurrë s'i kish parë kaq gjatë, ato buzë ishin të trasha, gjithë gjak, ngjyrë vishnje që të mbeteshin në mend. As Viden kurrë se kishte parë më shumë në fytyrë se sa një flakë pushke, kurse sot...

- Ashtu kot, Ceni, ti me fëmijët e unë me vehte. Pak fjalë i kam mësuar, fare pak. Edhe ndonjë rregull. Edhe prej teje, edhe prej fëmijëve kur i përsërisnin në dhomë. Madje kur flinin ua mirrja fletoret dhe...

Vida purpur.

"Centoviçi i Stefan Cvajgut" - pëshpëriti me vehte Cen Shkreli e prap diçka i fërgëlloi në krahëror.

Vida s'ishte Centoviçi, natyrisht që Centoviçi s'ishte Vida. Diku bashkoheshin, diku largoheshin aq shumë. E tek i bashkoheshin, e tek i largoheshin, e ndjente sërish se në atë shtëpi nuk ishte më i vetëm. Do ta kishte një shok më shumë, Viden.

Katundi e gjuante shpesh. Gojen shumë guras e kishin me zeher. Bisedat hapeshin në brigadë, mbylleshin në brigadë, në rrugë, në klub. Ai zëre se nuk dëgjonte.

Veshët nuk i kishte të mbyllur me pambuk. E gjuanin keq. Thonin se ç'i duhej gruaja Cen Shkrelit. Ku gjente në shtat selvi si Vida në zonë. Hallet e telasht Viden sikur e kishin zbukuruar më shumë, sikur ia kishin skalitur çdo tipar, duke ia bërë edhe tipare njeriu, edhe tipare perendeshe.

Çdo ditë një poshttrim, çdo ditë një dëshim.

Shtëpi - punë, punë - shtëpi.

Tridhjetë e një vjeç. Shtatë vjet të humbura, plot shtatë. Jo, nuk i kishte humbur plotësisht. Kishte humbur për t'i fituar. Kishte fituar një palë sy të rinj për të parë botën. E

ky qe fati i tij. I një copë katundari me tetë klasë shkollë. Që të mësonte abecenë e jetës brenda hekurave të kafazit. Që të shihte botën duke patur një mur përpara.

Shtatë vjet - një jetë. Jeta me një emër - Nard Shoshi. Nardin në burg e kishte gjetur, në burg e kishte lënë. Një njeri me botë e shpirt, që shendohej si ferishte tek shihte një fshatar nga Guri që e përpinte italishten si rrallë kush, që i dëgjonte çdo fjalë, çdo këshillë. Kishte kohë që e ndjente se Nardin e kishte më shumë se shok.

Ceni u përmend nga gjithë ato kujtime. U përmend sërish e i doli parasysh i vëllai.

- Vida, se ç'kam një parandjenjë të keqe. Nuk po e ndjej Fuatin.

Ishte taman për t'u shqetësuar. Në ato orë të trazuara që kaloi Guri, ai as ishte parë e as ishte ndjerë. Mos ishte trëmbur e kishte shkuar përtej Kodrës, në Bjeshkë? Zakonisht nuk largohej. Mbase edhe nuk kishte forcë. As ajo, as Ceni, askush nuk e dinte se si mbahej në këmbë një grumbull kockash si ai. As hante në shtëpi më shumë se një kafshatë bukë.

Qenë mësuar me hungurimën e tij andej nga zyrat, nga klubi i Gurit, nga stallat.

- Po dal njëherë, mos e shoh - tha Vida dhe kapërceu dy e nga dy shkallët e shtëpisë.

Gjithsesi ishte burri i saj, fati i saj.

"Mbase njerëzit janë dyndur në bufe dhe e mbysin me raki - mendoi ajo, pasi çdo herë që fshati kishte festë ose bëhej ndonjë dasëm, gurasit i hidhnin ndonjë copë mish e i jepnin edhe ndonjë gotë..."

Ceni u ul aty, në prakun e shtëpisë. Ndjehej gjana e Drinit. Ai ndjente gjëmen e jetës, ndjente edhe përbuzjen që i bënin të vëllait, që i bënin atij.

"Asht, asht he qen!"

Refren i përditshëm. Edhe kur i vëllai ndodhej diku gjetkë, dikush pas shpinës ia lëshonte Cenit atë fjalë. Disa

në Gur donin edhe atë t'a shndrronin në kafshë, ta poshtronin në çdo hap, si atë ditë në klub. Oh ç'ditë e dhimshme që qe ajo...

I kujtohej mirë se përse hyri atë ditë në klub. Kishte mbetur pa cigare. Nipat ishin tek gjyshi i tyre në Linaj, një fshat pak larg e Viden nuk e çonte kurrë në klub. As vetë nuk hynte, veç kur blente cigaret për muajin. Megjithatë atë ditë...

“Asht, asht he qen!”

Një guras çakërcejf, sa e pa të hynte në klub, bëri sikur trëmbte një qen bastard, nga ata që vardisen tek klubet e fshatrave. Mandej ra një heshtje që të trëmbte, sa ndjehej veç frymëmarrja e lehtë e ekspresit të kafesë. Sigurisht të gjithëve u kishte bërë përshtypje hyrja në klub e Cen Shkrelit. E ndiqnin të gjithë me bisht të syrit. Ishin të bindur se do të shkuleshin gazit, se ai, nëse ish nisur për ta kthyer një gotë, do të shkonte të ulej në tavolinën bosh. Në atë tavolinë s'guxonte kush të ulej, se ishte e rezervuar për parinë e katundit.

Ajo gjëndje pezull që u krijua i kujtoi Cen Shkrelit se një çark ishte ngrehur. Në të vërtetë pa njëherë nga tavolina bosh, hodhi një hap. Ishte njeri. Mund të ulej e ta kthente një gotë, po nga pas ndjeu një gogsimë të keqe. Ashtu gogsinte shpesh Sul Demi. Mbase atë çark ai e kishte ngrehur. Veç çarqe dinte të ngrinte, mjerë ai që binte në to! Mbase po të ulej në karriken e asaj tavoline, Sul Demi do të turrej e ta nxirrte jashtë prej bythësh, ta poshtronte në sy të të gjithëve.

Eci drejt banakut e në çast klubi u mbush plot zhurmë, siç qe kur shkeli aty. E në atë tollovi, u ngrit zëri i qenrë i Sul Demit:

- Asht, asht he qen!

Ishte krejt afër banakut. Mbi syprinën e tij dikush kishte lënë një shishe birre boshe. Qëkur s'kishte pije birrë. Shishja iu duk si granatë. Njëron dorë e mbështeti mbi

banak, me tjetrën, ashtu si kot, kapi shishen boshe. Edhe njëherë t'ia ndjente zërin Sul Demit, edhe njëherë po ta poshtronte ai apo Idriz Zdapi që po ngrehalucej në krah të tij, do ti turrej e do t'ja çante rrashtën me atë shishe. S'ja kishte askujt qoftë edhe një qindrakë borxh. Mjaft më! S'duronte, i kishte shkuar thika në asht.

Ndjeu një dorë mbi të tijën. U drodh. Kishte kohë që në Gur s'kishte ndjerë një dorë mbi të tijën.

- Mos, s'ja vlen. Të marrit e të dehurit i lëshohet rruga...

E pa. Kishte njerëz. Njeri ishte Jonuz Lisi.

- Mbushja një gotë Cenit prej meje, Mani - iu drejtua Jonuzi banakierit.

Njerëzit në klub shtangën prap. Si të qenë murosë. Mirrte frymë veç ekspresi i kafesë.

- Mos u jep përgjigje, Ceni - tha sërish lehtë Jonuzi. - Kanë që në mëngjez që pijnë - shtoi sërish ai e ia ceku gotën Cenit, i cili sapo ishte bërë gati që t'i thoshte se nuk ishte futur për të pirë.

- Asht, asht he qen bir qeni!

Ceni gërgasin e shihte në pasqyrë. Sul Demi i kishte të gjitha fytyrat, veç asaj të njeriut. E aty në pasqyrën që varej përballë pa edhe fytyrën e të vëllait. Nxori kokën pas derës së klubit. Mbase diku thellë në ndonjë guvë të shpirtit të tij kishte mbetur njeriu, sado i vogël, ulur galuc. Mbase ky njeri ngrihej, përzinte qenin nga vetja, ecte drejt të vëllait, drejt njeriut.

- Na i mbush pesë dopjo, Man Derhemi dhe mos na i lë qentë të hyjnë në klub se për ideal të partisë...

Tani fliste magazinieri. Fliste tek nxirrte nga këlefi një pistoletë që farfurinte nga kromimi.

"O zot, të vëllain këta edhe mund t'i vrisnin. Kështu ishin çuar peshë njëherë ta vrisnin pas vdekjes në Gur të disa fëmijëve radhazi. Thanë se ai njihte kot. Për ta vranë nuk e vranë, por e lidhën dhe e çuan në spital. Qen shkoi,

qen erdhi...”

E ndjente se ishte ndezur prush. Asnjë hurm raki e ishte bërë flakë. E kishin poshtëruar prap. Një dorë nga tavolina e Sul Demit i hodhi të vëllait një kockë tek dera. Ai u turr dhe e mori e sakaq u fsheh sërish pas derës së klubit.

Kishin një javë që e poshtronin. Duronte si guri pikën e ujit. Ulte kokën e numronte të rrahurat. E si rrasa e pusit, vijat e konopit, edhe shpina e tij kishte ato vija vishkulli.

E prap ani. Mjaft që ky të ishte fundi. Gjithnjë Cen Shkreli shkante me atë mendim. Duronte sot, që të mos e poshtëronin më nesër, që të mos e poshtronin me rroc e me koc, për së gjalli e për së vdekuri. Të poshtuar edhe për së vdekuri. E pat përcjellë të atin me një grusht njerëz.

E tash? Ia poshtëronin të vëllain përditë. Jo, çfarë thoshte, të vëllain, atij i hidhnin gëlbazen.

Dora e Jonuz Lisit mbi të tijën. E kuptonte që ai njeri po rrezikonte sërish, ashtu si atë ditë kur erdhi t’i përcillte të atin në banesën e fundit.

Në klub hyri Nuni. Nisi t’u japë gazeta njerëzve. Ishte e habitshme se si punonte pa duar, me ato dy cungje që i kishin mbetur. Se si shtangu kur sytë i hasën tek Cen Shkreli. S’dinte se si t’ia bënte, t’ia jepte gazetën apo t’ia çonte në shtëpi ? Se si i erdhi ta ndante prej të tjerëve, kur Guri e dinte se ai përditë trokiste në derën e shtëpisë së tij. U drejtua nga banaku dhe i la “Zërin e popullit” dhe një buletin. Sakaq Sul Demi u çua në këmbë. Donte ta shihte se ç’ishte ai libër që i la Nuni veç të tjerëve që mirrnin gazeta. Pas tij u çua edhe Idrizi. Diçka jepnin e merrnin me magazinierin. Po siç dukej më në fund fitoi Idrizi.

- Dëgjo Man Derhemi, kush të jetë burrë letu mbushja nga një gotë raki prej meje. Kush të jetë mashkull të shkojnë e të pshurrin pas klubit.

Man Derhemi mbeti shtang. Në klub ishin nja pesmbëdhjetë veta. Të gjithë do ta mbanin veshen për burrë. Po a do t’i paguante Idrizi? I buzëqeshi, ç’i bënte? Njihej si

sherrbudallë, që të mbetej për hijgjë në dorë. Nga xhepi Idrizi kishte nxjerrë një pesëdhjetë lekshe të re fringo.

- Mbushja, se sot gjithë Guri ka gëzim! Vëllai ynë, shoku Hamza Gjoka, u bë sekretar i komitetit të partisë të rrethit!

Në të vërtetë Hamza Gjoka ishte bërë sekretar nja një javë më parë, po Idriz zdapit ashtu i duhej të thosh. Tha kështu e sytë e klubit prap erdhën dhe u sollën nga Cen Shkreli.

"Duan sherr" - mendoi sakaq Ceni e megjithatë tani nuk kish ndërmend të dilte nga klubi, po as rakinë e Sul Demit nuk do ta pinte.

E kishte mësuar se Hamza Gjoka, pas disa vitesh brigadier në Gur, u bë instruktor partie i zonës. Ishin vërsnikë me Cenin. Por jeta ish jetë. I bëri si brigjet e një lumi që s'bashkoheshin kurrë. Teksa Hamzai rritej si kuadër bujqësie si shtogu në pleh, Cen Shkreli nisej drejt qelive të ftohta. E kur një ditë kthehej me kokën e qethur në Gur, ai shoku i fëminisë, bëhej shoku Hamza, me një goxha post - instruktor partie i zonës. E tash - sekretar!

Ndërkohë Man Derhemi mbushte e ndante nepër tavolina gotat e rakisë. Ua vuri edhe Jonuzit e Cenit mbi banak. Dukeshin si dy mina që t'i jepnin në dorë me fitil të ndezur.

- Ta pijmë për Partinë dhe shokun Enver! - tha në ekstazë Idriz zdapi.

E treta herë që klubi heshtëte rëndë. Edhe ekspresi i kafesë ishte shuar e s'merrte më frymë. Veç tej, nga larg, vinte pëllitja e një lope.

- Pije Ceni - i tha lehtë Jonuzi.

Jonuzi po bëhej pesëdhjetë vjeç, po flekët e mustaqet i kishte pis të zinj. Të bardhë, shumë të bardhë ai kishte shpirtin.

- Kurrë - ndjeu po lehtë zërin e Cenit.

Jonuzi e shikoi drejt e në sy.

- Pije për mua, Cen Shkreli.

E çoi në buzë.

Idriz Zdapi i ngritur në këmbë e rrëkëlleu me fund gotën e rakisë, dhe i turbulluar nga zjarri që i dha, e përplasi me sa fuqi pat për dysHEME.

- Eks mor këlysh bushtre, eks pihet për partinë e shokun Enver, eks po të them se për ideal të partisë po bëhet hataja këtu..

Hataja ishte afër. Aq afër sa asnjëherë tjetër. Mjaftonte një shkëndijë e baruti mirrte flakë.

Ai që dridhej më shumë ishte Man Derhemi. S'kishte as një muaj që e kishte riparuar bufenë. Ia mirrte mëndja se po të niste sherri, gjithçka mund të bëhej copë e çikë. E punë e madhe fort se pas kësaj Cen Shkrelit do i viheshin prangat!

Sul Demi u çua sërish në këmbë. Mbase nuk donte të mbetej pas Idriz Zdapit që po i jepte vehtes pak si tepër sot. Mbase e irritonte ajo dora e Jonuz Lisit mbi atë të Cen Shkrelit. E ashtu, përmes avujve të rakisë, i vinte ajo biseda që kishte bërë me Rremë Ziun. Po, po, këtij Jonuz Lisit i duhej gjetur rrëfana.

- Asht, asht he qen!

Cen Shkreli pa prap në pasqyrë. I vëllai sa kishte nxjerrë kokën tek dera e klubit e vështrome nga ai. Nga goja i shkonin jargë. Nisi të hungurojë. Mbase parandjente diçka të keqe.

- Asht, asht he u shoftë murtaja! - thirri sërish Idriz Zdapi me sytë nga shpina e Cen Shkrelit.

Murtaja, zdapi, Sula. Cen Shkreli e Jonuz Lisi. Ceni e kuptonte se në ato pak metra katrore të klubit ishin dy botë. Në dysHEMENË e bufesë, të shtruar me pllaka të bardha e të zeza, si një fushë shahu, sikur luftonin dy ushtri. Njëra që qëllonte, tjetra që mbrohej. Njëra e veshur me të zeza, tjetra me të bardha.

- Kështu u pafsha, si ky qen! - mallkon sërish Sula, si një grua e keqe.

Edhe donte të rrinte, edhe s'mund të duronte më. Veçanërisht këtë Sul Demin nuk e duronte dot. Ai s'harronte asnjë ditë ta poshtronte, sikur dikush ia kishte vënë detyrë. E jo veç ai. Poshtimin e ndjente që në mëngjez, kur nisej tek qendra e brigadës. Plot guras në vend të mirëmëngjezit, ia kthenin shpinën. Kishte që me frikë i flisnin me gjysëm zëri. Nuk i hynin e nuk i dilnin në shtëpi. Porta e shtëpisë së tij çelej veç për një njeri në Gur, për Nunin që sillte gazetën. Rrallë e për mall për dy hallat e dajat. Një teze e kishte të martuar në familje komunistësh e as i hynte, as i dilte...

- Shikoni - tha dikush nga dera - se kush po na vjen.

Sytë e të gjithëve tani u drejtuan nga dera e hapur kanatash, nga ku shihej rruga.

I pari që ia behu aty të shihte ishte bufetjeri.

- Luani, more pak vendit - mori zemër Man Derhemi si njohu veturën e shokut Hamza - se po na vjen sekretari i komitetit e këtu vjen era stërc.

Ç'qenë aty, fjala e Man Derhemit i luajti prej vendit. Sula u hodh si me sustë tek praku i derës, duke gogësitur e kutërbuar erë rakie, hudhrash e duhani kaçak e fill pas tij edhe Idriz Zdapi që sot, çmos kurrë, s'po donte t'i lëshonte rrugë askujt.

Makina e sekretarit si bëri një kthesë, erdh e u ndal para dyqanit ku shpërndahej buka e qumështi.

Hamza Gjoka zbriti nga makina dhe për çudi bëri sikur s'e pa Sulën, Idrizin e të tjerët. Në sytë e njerëzve që vazhdonin të dilnin nga bufeja, Sula e ndjeu vehten të ryer. Po disi në sytë e të tjerëve diti të dalë në breg. Iu drejtua shoferit të shokut Hamza.

Ndërkohë sekretari doli nga dyqani i buqës dhe hyri në atë të artikujve të përzier. Hyri e s'diti të dalë për minuta të tëra.

"Je zog kurve, Met Hasani" - mendoi Sula.

Më në fund Hamza Gjoka doli që andej.

- Ngatjeta burra! - përshëndeti Hamza Gjoka duke i

tokur dorën një plakur të humbur në Gur, i cili as nga gruaja e tij nuk mbahej për osh e për balosh.

- A je Sul Demi!? A jeni e si jeni ju të tjerët?!

Me këtë shprehje në Gur talleshin të rinjtë e Gurit e këtë Hamza Gjoka e dinte fort mirë, po në atë gjëndje euforie që u kishte shkaktuar rakia përmendja veç e emrit të tij faqe të tjerëve, Sulës iu bë kaq mirë sikur ç'ti kishin dhënë.

- Do të thoni ju, po ky Hamza Gjoka, si na i ktheu kështu krahët sa zbriti nga makina. Hyri njëherë në dyqane e mandej erdh e na takoi ne. Kështu Idriz?

- Ashtu asht e s'e luen topi - tha shpejt Idrizi.

- Ky është misioni i partisë, shokë, të shohë sefte se ky popull a ka të hajë e të pijë, a ka të vishet e të mbathet? Po! Atëhere toke dorën e gotën tek Man Derhemi.

Cenit jo nga rakia, po nga ato që dëgjoji i vinte për të vjellë.

"Hamza Gjoka, sekretar komiteti partie" - mendoi sërish Cen Shkreli e tundi kokën.

Si ishte kjo jetë kështu, sa mizore. Sa kishin qënë të lidhur me njëri-tjetrin kur ishin në shkollë, më shumë se sa vëllezër. I ndante veç nata. Po jeta, si jeta, e pashpirt. Njërin e ngjiti përpjetë, tjetrin e fluturoi në humnerë. Ç'fluturim i kobshëm! Aq i kobshëm, sa Cen Shkrelit i dukej se askund në pemë të jetës së tij nuk i buiste një syth.

U përmend. Në klub kish mbetur veç ai me Jonuzin. E pa drejt e në sy. Sytë e Jonuzit kishin kaq shumë dritë e jetë. Sy si një shteg drite. Si porta të një përralle, nga të cilat do të dalin veç ndodhi të bukura që kanë ngjarë apo do të ngjasin ndonjë ditë.

- Ta paça borxh gjithë jetën, Jonuz Lisi!

Jonuzi tundi kokën si për t'i thënë se s'kishte bërë asgjë dhe ia shtërngoi sërish dorën. Dorën e kishte si putur ariu.

Jashtë bufesë ndjeheshin të qesura, të gojasura.

- Dalim nga klubi, Ceni, është më mirë.

Një hap, dy, tre. Ku shkonte, ku?

Aty, pas shpinave të të tjerëve, ai rrinte shtang. Hamzai ia kishte hedhur dorën në qafë Idrizit dhe fliste e qeshte me Sul Demin, duke treguar histori të tyre tek vreshtat.

- Aman mos trego ato historitë kur ia vidhnim brigadierit rrushin bashkë me djalin e tij, se po na e nxjerr bojën...

- Mos Sulë - u ndje zëri i shqetësuar i magazinierit, i cili me peshën që i jepte gjëja e malli që mbante në kyç, vazhdoi - Mos ia vër re, shoku Hamza, është tapë e flet veç makllata.

- Makllatat e tyt et!

Nga që njerëzit e dinin se si shkonin Sula me magazinierin, shtangën. S' dinin se ç'rrjedhë do të mirrte biseda.

Hamza Gjokës i kishte kcyer damari në ballë. Erdh e u skuq, u bë spec i gjallë, por vehten nuk e lëshoi.

"Këta janë bërë bythë" - mendoi tek ua dëgjonte që larg duhmën e rakisë.

- Ishim fëmijë atëhere, Sul Demi, me kaçurrela të zinj. Po sot që kanë nisur të të bien flokët, përse vjedh gjithë ditën, këtë më thuaj? - i mëshoi zërit Hamza Gjoka në atë heshtje të ngrirë, edhe për humor, edhe i bindur se fjalët e tij do të kishin ndikim tek të gjithë.

- Ditën edhe natën, shoku Hamza - shtoi Idriz Zdapi, i cili e lëshonte fjalën si lopa bajgën. Po e tha aq natyrshëm sa të gjithë ia plasën gazit, se ashtu ishte si një e një bejnë dy: Sula të shuante.

Hamza Gjoka i kishte dy para mend sa mos të notonte më në ato ujëra. Prandaj hodhi sytë në atë grumbull njerëzish dhe pa humbur kohë iu drejtua banaksient :

- Po ku je bre Man Derhemi?

Tjetri, si fshiu duart me një pecetë që mbante në dorë, bëri një hap përpara dhe i zgjati dorën.

- Man Derhemini e kam pasë dhe e kam mik kryekreje...

Mani dinte kë të zinte mik. Kur ishte brigadier, Hamzai klubin e tij e kishte bërë si zyrë. Shpesh me Rremë Ziun e disa të tjerë e mbyllte klubin edhe pa një grosh në xhep. I luante syrin Mani e kaq mjaftonte.

Hamza Gjoka investonte. Brigada qiste. Nuk ia kishte marrë kurrë mendja që brigada nxirte aq shumë. Si pusi në oborrin e shtëpisë që nuk shterronte kurrë. Ky pus i brigadës e lidhi me aq shumë miq e shokë. Shkroi edhe gazeta lokale. E zgjodhën edhe në plenumin e partisë të rrethit. E nisen edhe në shkollën e lartë të partisë...

"Si shkohet në shkollë të lartë me 8-vjeçare?" -kishte pyetur mësues Filipi si pa të keq kur kish marrë vesh se Hamzai po shkonte në atë shkollë. Dhe thjeshtë e si pa e kuptuar, një pasdreke mësues Filipin e thirri sekretari i partisë së Gurit dhe e këshilloi të bënte kujdes. Shkolla ishte e partisë dhe dinte ajo kë çonte atje.

"Ty të kemi tonin, mësues Filipi apo...?"

Jeta ish jetë. Dikush lindte e dikush vdiste. Dikush binte e dikush ngrihej.

Hamza Gjoka fill pas shkollës së partisë ishte bërë instruktor për zonën, duke zënë këmbën e shokut Nako që u bë sekretar komiteti. Rremë Ziun e kishin me sy të mirë ndaj edhe ai mund të bënte përpjetë në degën e punëve të brendshme.

A kishte cmirë ai për Hamza Gjokën ? Diku cmirë flinte edhe tek ai, siç flë tek çdo njeri.

Po Cen Shkreli kishte një cmirë. Të ishte njeri në këtë jetë dhe ai të kishte një vend se përditë e më shumë po bindej se e kishte vendin askund. Emri i tij kishte humbur diku në kaush, diku në kanal, një gërmë këtu, një gërmë atje, sa tash pakkush në Gur e thërriste me emër.

"Na, na more ti, - e thërriste brigadier. Na, na, na, si qen, si i vëllai".

“O zot, këta duan të jem askushi, i biri i askushit, lindur në askund. Po unë dua të jetoj, se të dua, o jetë e ti, vetëm ti dua të më thërrasësh me emrin e vërtetë. Të jap njërin sy, të jap njërin krah - ani çka. Le të më quajnë dorëcing, si Nunin, veç të kem një emër”.

Sa netë, sa ditë kishte folur kështu me vehte, mbështetur në parvazin e dritares, me sytë nga rruga ?

Nuk ishte më ai Cen Shkreli i dikurshëm. Në shpirtin e tij tash duhej spostuar diçka që të hynte diçka tjetër e çka vendosej sot, zor të hiqej nesër. Kishte hyrë Fishta e Koliqi, Shekspiri e Gorki, Niçja e Frojdi. E ndofta diku, në një fron, po, po, në një fron ai, miku i tij i përjetshëm, Nardi.

Tani i ulur aty në shkallën e shtëpisë se si i erdhi në mend kjo ngjarje e miku i tij Nardi.

Drini prap gjëmonte.

Gjëmonte edhe shpirti i tij tek priste që Vida të binte një përgjigje për të vëllain, Fuatin.

E tek shihte sërish nga ujërat e rrëmbyeshme të Drinit që kishin ardhur deri në buzë të rrezikut, prap iu shfaq parasysh Nardi.

Kush kishte qënë para se të njihej me Nard Shoshi? Askushi. Po, po, askushi.

“E ti, veç ti Nard Shoshi më vure në një radhë me njerëzit. Më vure në një radhë me ta e më thecë. Ec se kemi rrugë të gjatë për të bërë. E qënka e thënë se kjo rruga e jonë të jetë e shtruar me shpirtat tonë, me kockat e rrashtat tona. E pse? Sepse ne thamë jo kur të tjerët në histeri thonin po në kor, se ti, im vëlla, miçëra të tjerë e deri tek unë donin të më donin me mendjen e tyre.

Unë do të ngrihem një ditë si një re e madhe
Unë nesër do të bëhem erë e do të zhgul
nga rrënjët lisat,
Unë...

E grisi prap atë që kishte shkruar e që e mbante në
xhep që në mëngjes. E bëri grimë-grimë dhe e flaku tutje.

Kishte disa ditë që veç griste, që nuk hidhte asgjë në
bllok. Ndjente që ajo mërzi që e kishte pushtuar në ato ditë
me shi i derdhej si pa u ndjerë nepër vjersha. Taman si shiu
që derdhej me turr nepër ulluk.

Prap Nardi. Nardi i dilte tash e parë parasysht. Ai e
mbante gjallë, ai i jepte kurajo.

Shihte nga rruga. Rruga ishte bosh. Bosh ishte edhe
jeta e tij. Bosh kishte qënë dje, bosh ishte sot, bosh do të
ishte edhe nesër. Nardi pra thoshte se diçka po ndryshonte.

“Don të më mbajë me shpresë, po deri kur? Mëngjezi
i ditës së sotme ishte njësoj si i ditës së djeshme. Veç Drini
desh doli nga shtrati. Po sikur të dilte? Do të përmbytej
gjithçka, me shtëpi e me varre.

Urrejtja ime është një rrëke, një rrëke është e jotja,
rrëketë e mijëra shokëve tanë e mbushin këtë lum që një
ditë del nga shtrati e me turr ec veç përpara, zhgulë barishte
e lisa. E kjo ditë do të vijë. Ti Cen Shkreli, që ma besove
mua jetën tënde, m’i beso kësaj fjale. Bota nuk do të jetë si
dje, unë e ndjej”.

Një ditë e një vit, dy ditë e dy vjet, tri...Jeta rridhet si
dje edhe sot në Gur.

Hap një kanal, pastro kanal. Vëllai qen. Sa herë me
Nardin e sillnin në bisedë të vëllain, Fuatin. Nardi e kufizonte
mirë. Njihej si njeri i ndershëm. S’i duronte vjedhjet që bënin
kuadrot në kooperativë. Dhe një ditë ua përplasi në
mbledhje. Iu kundërvunë keq. E akuzuan. I thanë se po
organizonte njerëzit që të prishnin kooperativën. E bënë
kurban. Ky sistem, thoshte shpesh Nardi, nuk ka jetë pa

gjak, pa kurbanë.

“Nard Shoshi, të dua me shpirt. Të desha ty e kuptova se ç’është dashuria. Se çfarë është urrejtja. Se ç’është mëshira. Ç’është jeta. E sotmja dhe e nesërmja. Të sotmen e shohim. Të nesërmen e ëndërrojmë. Po ku është ajo, ku?

Asgjë s’ka ndryshuar, asgjë s’po shoh se po ndryshon...”

Zbardhte dita. Pas saj vinte nata.

Fushë - shtëpi, shtëpi - fushë. Edhe në diell, edhe në shi. Edhe kur era frynte si e marrë e kur të tjerët strukeshin tek oxhaku, ai dilte tek vendi ku mblidhej brigada, veç ai. Priste se mos vinte kush. Nën një pëllëmbë strehë. Sigurisht që askush s’do dilte nepër shi. Kthehej i vetëm drejt shtëpisë, i bërë qull. Pllaqe - plluj. I vetëm. Si qen. Ai e era që uturonte nepër fushë. “O askush mooreee!”. I dukej se e përqueshte fusha, era, shiu.

Në ditët me shi mblidhej heret në shtëpi e kyçeje në dhomë derisa i bënte zë Vida kur e thërriste në odën e bukës. Era që frynte, shiu që binte e vetmia që e mbulonte si re e zezë Gurin, shpesh e thyenin. Qante. Në heshtje. Sa edhe vehten mezi ta dëgjonte. Ishte i bindur se në botë të gjithë njerëzit qanin. Po jo si i vëllai. I vëllai qante si qen. Ndërsa ai qante si njeri. Njëloj: qanin që të dy. E që të dy qanin pa lot. Loti u ishte shterrë.

Shpesh e më shpesh, qëkur doli nga burgu, i vinte ndërmend “Fati i njeriut” i Shollohovit. E kishte skalitur një pyetje, që ia bënte përditë vetes, ditën dhe natën: “Se vallë më ke sakatosur kaq shumë, moj jetë? Ç’gjynah kam bërë?”. Ia bënte vetes këtë pyetje e mbase era, mbase fusha, mbase Drini nepër shtjellat e tij i përgjigjej: “Ti djalë i Shkrelve, je vëllai i një qeni, ju hora politilë edhe fëmijët, edhe nipat e mbesat, edhe stërnipat e stërnmbesat, pas zinxhirit tuaj do t’i lidhim. Me një unazë hekuri në këmbë e ec pas jush nepër rrëzë. Të gjithëve do t’shtypim me tokmak...”

Por mbase s' ishte as era, as fusha, as Drini.

Rrëzohej e çohej prap. Herë e ndjente vehten zot e herë skllav. Herë skllav e herë zot. E gjithsecili kishte një jetë. Edhe ai një kishte. Donte t'a jetonte. E si?

"Ik, ik, ik" - prap i dukej se i fliste mbase era, mbase fusha, mbase Drini.

Po kësaj here s' ish as era, as fusha, as Drini. Dikush thellë në shpirt i fliste pa pra.

- Mos ia thuaj as vehtes, mos ia thuaj- iu lut Cen Shkreli Zotit për atë grishje që iu përshkua në tru.

Edhe njëherë tjetër kështu i ishte vardisur ajo. Sa herë që dëgjonte ngjarje në kufi ajo, ideja e ikjes, sikur e mbërthente, e bënte zap e mezi gjente fjalë të shkëputej prej saj. Po këto kohët e fundit kufiri nuk ishte i qetë. Siç dukej edhe njerëzit nuk ishin të qetë, edhe populli nuk ishte i qetë. Ku ishte Nardi që i thoshte se diçka shpejt kishte për të ndryshuar ?

Dy dukagjinas kishin thyer kufirin andej nga Thethi, një familje përtej në Vermosh ishte bartë me kuç e me maç për tek njerëzit e tyre në Guci. Një djalë u vra mbi klon. As njëzet vjeç. E shetitën nepër katunde mbi një mushkë.

"Po mua - pyeti vehten Ceni, po të më vrisnin, me çfarë do më shetisnin në katund?"

Se si i shkoi mendja tek gomari i Lush Çakallit.

"Ik, ik, ik..."

Zëra nga fusha, të lehtë, të fortë, tinzarë, të çiltër...

Prap ideja e arratisjes. O zot! Sa herë i afrohej e i dukej se të gjitha, shtëpia, varret, rrugët e katundit, i vëllai që hunguronte frikshëm, Vida, Nardi, nipat, të gjithë kishte të shtrenjtë e për shpirt i largoheshin, sikur ai me duart e tij i afronte buzë një honi të frikshëm e të ngatë për t'ua dhënë të shtyrën.

E ndërsa asaj nate fliste me vehte aty brenditares, pa nga larg. Hëna, si fytyra e zbehtë e një të burgosuri, mbështetur në faqen e një mali, u jepte një dritë të lehtë

pyjeve për rreth. Përtej asaj faqeje mali ndodhej...

“Jo, o zot, jo - tha dhe mendoi:

“Jo, kurrë përtej asaj faqeje mali ku po fikej hëna, jo kurrë se atje të fiket jeta”.

Dy duar të një miku që e kishte emrin Nard, të vëllait, të kunatës Vidë, të nipave, por edhe qindra duar të tjera, duar të drurëve për rreth shtëpisë, të gurëve të varreve të prindërve, të gjyshërve e të stërgjyshërve, duar të këngëve e të vajeve të katundit e mbanin fort, aq fort sa i dukej se i shndërroheshin në rrënjë.

“Jo, kurrë përtej asaj faqeje mali, kurrë. Këtu, këtu ku dikush më ka një borxh. Një borxh që s’ mund t’ia lante edhe njëqind jetë po të kishte. A lahen shtatë vjet? S’ja dha askujt borxh, askujt. Ja, na këtë gem, është gemi i jetës time, m’i hap shtatë sythe, m’i çel shtatë sythe në të, m’i bëj lulet fruta...M’i jep shtatë vjeshtat që m’i more, shtatë dimrat me borë e me erë, shtatë pranverat, verat m’i jep...”

Nepër qënien gjaku i vlonte shkulma - shkulma. Mendja e tij aq e kthjellët si një ujë burimi, turbullohej ndajnate. I bëhej sikur andej nga varrezat e katundit dilte i ati si fantazëm. Hunguronte era nepër gryka, hunguronte i vëllai...

Një fantazmë, një qen, një askush. Palca e shtëpisë. “Këtu, Cen Shkreli - i foli vehtes me të rreptë. -Këtu dikush më ka borxh tri jetë, mbi këtë dhë, nën këtë dhë.”

Jo, s’ishin veç tri jetë, ishin treqind, tridhjetë mijë, treqind mijë...

Ku të ishin tani të gjithë ata që kishte njohur në burg? Ia mirrte mendja se disa vazhdonin nepër qen, disa endeshin rrugëve, pa të nesërme...

“Ik, ik, ik!”.

E tundoi mbrëmë prap ideja e ikjes. E zbojë prap ajo iu vardis, si një grua e përdalë.

Diku përtej asaj faqeje mali ishte një tjetër jetë. Diku përtej ishte Evropa. Ku njeriu ishte tjetër njeri, ku fjala ishte

tjetër fjalë, ku rruga ishte tjetër rrugë, ku jeta ishte jetë.

"Ik, ik, ik!"

E miklonte, e thërriste lehtë, si një dashnore :

"Eja, eja këtu, në prehërin tim, këtu..."

E ndjeu zërin e saj dhe parasysh i erdhën i vëllai, Vida, dy binjakët. Ku t'i linte ata, ku? Një hap përtej asaj faqeje mali e përçka linte prapa, niste internimi: internohej një burrë-qen, një grua e vejë me burrë të gjallë, dy fëmijë shkolle. Shtëpisë i vihej kyçi, i vihej dylli i zi. Hithra e ferra do të rriteshin nepër shkallë. Kulmi i shtëpisë do të pikonte, do të kalbej trau i gështenjës, do të shembej një ditë çatia...

Jo, kurrë s'do t'i linte, kurrë.

Tha kështu e parasysh i erdhi fytyra e Nardit. Mbrëmë tek shihte hënen të mbështetë në anen e malit, i ishte dukur si fytyra e Nardit me një brerore drite.

"Nardi, ku je sonte, ku? Më ka marrë malli. E shtuna është larg, tepër larg..."

E sikur ta dinin këtë, ideja e arratisjes, ideja e vetvrasjes, i vinin aq pranë. E mundte të paren, i vinte e dyta. I thosh se e kish mik. Si mik?

- Po ja, ti Cen Shkreli - sikur i kthen gjegje vetvrasja - çdo ditë në kanal vetvarrosesh, vetëçvarrosesh.

Bashëbisedonte me vetvrasjen a mortjen e tij, thuaji si të duash. Edhe atje në burg ajo i ngjitej si rrodhe. Sa herë i ishte përshkuar nepër mend të këpuste damarët e duarve e t'i jepte fund njëherë e mirë vuajtjeve e tmerreve. Siç i kishte këputur një shok i dhomës në burg e me gjakun e tij kishte shkruar në mur "Poshtë...". S'kishte mundur të shkruante më. Po gjithçka nënkuptohej.

Fill pas vdekjes së atij që i këputi damarët, i ndruan dhomë. Në dhomën e re gjeti Nardin, atje gjeti jetën. Ai e mësoi të ecë, të flasë, të mendojë, të ëndërojë. Të ëndërojë e të gjykojë. Ai i mësoi se duhej të jetonte. Të jetonte për të atin, për të vëllain, për të dy nipat e sapo lindur...

Jo i kishte thënë, mes katër mureve në hecura, idesë

së vetvrasjes, jo i thoshte përditë idesë së arratisjes.

Më mirë këtu ku dikush i mbetej borxh gjithë jetën se sa diku tjetër, pas asaj faqeje mali ku do të mbetej borxh vetë. Më mirë këtu, në Gur, me atë gur urrejtjeje në shpinë se diku, përtej asaj faqeje mali, mbi ndonjë shpinë makine luksoze. Këtu që të mos harronte kurrë se kush ia vuri mbi shpinë gurin e poshtërimit. Këtu kish varret e të parëve, të prindërve. E ç'fat për të e të vëllain, ç'fat për nënë e baba që s'bënë më shumë djem. Të ishin më shumë djem, do të kishte më shumë të dënuar. Më mirë që ishin dy. Ai shtatë vjet, i vëllai dhjetë. Plot shtatmbëdhjetë. Një i ri shtatmbëdhjetë vjeçar i futur në dhë. M'a jep atë, o zot, o Zeus! Ti, ti m'a more, nga ti e dua. Ti ma more Nako, ti Hamza, ti Rremë Ziu, ti Sul Demi, ju, ju ma thithët palcën e jetës, ju nënës time të ndershme i thatë kurvë. Kurvë se kishte lindur kopila të tillë politike si im vëlla e unë, jo si kopila që i hidhnin nepër ferra, por si kopila që dalin nga ferrat.

Vitet, si kuaj të azdisur, atë e të vëllain i tërhoqën rrëshqanë. Po çfarë thoshte? Jo veç ata të dy. Në Shqipëri kurrë s'ishte dënuar fajtori. Dënimin më të rëndë e mirrte familja e fisi i të dënuarit, deri fëmijët e palindur. Ai, i vëllai, Vida, dy nipat, i dukeshin si kokrra misri që i shtypte si mokra e mullirit të fshatit, një mokër tjetër, mokra e luftës së klasave. Sillej mokra. Buka duhej përditë. Sillej pa pushim edhe ajo, mokra tjetër. Buka shtrohej në tre vakte, kurse ajo, mokra e luftës së klasave, bluante çdo ditë, çdo sekondë. Bluante kocka, rrashta njerëzish, shpirtëra. Edhe shpirta bluante. Mielli hiqej në një maje mali e shpërndahet përmbi fusha e male.

"Shihni mirë - i bëhej se klithte zën mbi Olimp-kështu, hi, pleh për fushat do iu bëhet edhe ja të tjerëve shpirti e trupi. Le të jeni kush të doni, le të keni spaleta e dekorata sa t'u kërruset shpina nga pesha e tyre, po harruat të thoni "amin", po pyetët "Pse?" e po gusuat të thoni "Jo!",

po dyshuat qoftë edhe një moment, hi e pluhur do të bëheni, do të bëheni askushë, lindur nga askushët, në askund.”

E ai, Cen Shkreli, lindur në një katund të vogël bri qytetit, ç’ ishte para gjeneralëve që i vunë me shpatulla pas muri, para sa e sa ministrave që i bënë kurban, para një kryeministri që ia hiqte vehtes, që s’ gjente dot një shteg për të dalë. O zot, a kishte kund në botë ndonjë kryeministër që vriste vehten? Në këtë botë të egër vetëm Zeusi s’ mund të tradhëtonte, s’ mund të vriste vehten vetëm ai. Të tjerët, të gjithë. Pra ç’ ishte ai, Cen Shkreli para tyre? Një zero, një zero me bisht.

Ishte zero askushi. Me të madhe: Zero Askushi.

“Jo, Cen Shkreli, jo. Një ditë ti do të kesh emrin tënd, Cen Shkreli. Ne do të mbijetojmë, do të pagëzohemi një ditë me emrat tanë - ndjente pa pra zërin e ëmbël të Nardit. Se unë, me kaq vjet burg në kurriz e ndjej më mirë se kushdo gjëmen e kësaj gërdalle. Mësohu ta dëgjosh edhe ti, është më e dëgjueshme se gjëma e detit në një natë me stuhi... Është deti i urrejtjes. Një ditë ky det do të shpërthejë, dallgët e tij do të ngrihen si kreshta. E unë e ti, e mijëra të tjerë si unë e si ti, një pyll njerëzish pa emër, pa mbiemër, dallgët do t’ i marrin në shpinën e tyre e do t’ i hedhin në bregun e jetës”.

Hera-herës Nardi i dukej iluzionist, herë realist e analist, po gjithsesi ishte ballsami i jetës së tij, ishte bregu i atij deti që quhej jetë.

Se si kishte një dëshirë të qëndronte aty që shkallët e shtëpisë. Po ndjente një si afsh jete. Po edhe gjumi po i rëndonte mbi qepalla. Një natë më parë lexoi deri vonë, nën dritën e kandilit. Edhe diçka shkroi. Mbase ishte mesnatë. Sigurisht që mesnatë ishte. Dhoma u palmbushë me dritë nga prozhektorët e një makine që frenonte. Ai

frenim makabër e grryente deri në kockë. Sa herë ngjiste diçka në Gur apo rreth Gurit, në mesnatë po ai frenim makabër. Po ai zë që thërriste përtej portës "O Cen Shkreli!".

Me emër e thërrisnin vetëm kur vinin ta merrnin. Vetëm atëhere. Tani ai ishte mësuar me ata, edhe ata me Cenin. Diku e çonin. Për disa minuta gjithnjë në fillim mbytej mes pyetjeve, provokimeve. Një zë, vazhdimisht një zë që i fshihej pas shpine, e bënte qen, zog kurve me nënë të kalbur prej vitesh nën dhë...

Dikush në Gur e në fshatrat për rreth hidhte letra, fletushka. Të shkruara me dorë, me gërma kapitale. Në fund po ai nënshkrim : E vërteta.

- E njeh këtë shkrim?

Kur ia treguan për herë të parë e kuptoi përse ia morën shkrimin. Donin ta krahasonin.

- Pa m'i shkruaj këtu: Rroftë Partia e Punës, ashtu, me të madhe - i thosh përsëri zëri pas shpine.

- Këtu shkruaj "Poshtë Enver Hoxha"...Hajde, mos na bëj naze...Si, nuk e shkruan?! Shkruaje more qen!

S'i kishte krisë çekerku i kresë që t'i shkruante me dorë të tij ato fjalë. S'i besonte askujt. Aq më shumë atij që i fliste.

- Kë ke vënë t'i shkruaj, Vidën? - e pyeste një zë tjetër.

O zot, ç'u pillte mëndja! Ai tani edhe detin t'i lëshonin me hamendjet e tyre ai e kapërcente, kurse Vida ishte aq e brishtë, aq e padjallëzuar, aq e singertë sa të mund të besonte edhe shpifjeve të tyre. Po sikur t'i thonin Vidës se e dinin se Ceni lexonte e shkruante çdo pasdreke, çdo u thoshte? Po sikur t'i bënin kontroll të befasishtëm e t'i gjenin bllokun e vjershave?...Kurrë...

Viden e thirrën në zyrën e këshillit. Ia morën shkrimin edhe asaj. Ai e priti jashtë zyrës. Pesë minuta, dhjetë. Më në fund ajo doli. Me një sy të trembur, me një lot që i zbrishte nepër faqet e zverdhura.

Ecën në heshtje deri në shtëpi. E në ato çape - çupe i

dukej se ia thanë njëri - tjetrit të gjitha.

Tashmë ishte mësuar. Digjej një stallë në Linaj apo në Bjeshkë dhe i pari që e thërrisnin ishte Cen Shkreli. Ku ishte? Deri në cilën orë punove në brigadë? Bashkë me Lush Çakallin ishte? Mirë...Thirrej Lushi e më pas brigadieri...

Kurse tash, këto fletushka, po gjëndeshin shpesh e më shpesh në oborret e shtëpive, në rrugë, në kanal. Flaka e stallave shuhej, flaka e këtyre fletushkave digjte qaq shumë. Jo vetëm në Gur, po edhe në fshatrat e tjera për rreth e deri lart në Bjeshkë. Kush i shkruante?

"Pra, Ceni, ti s'je i vetëm në Gur - i thosh tash e parë një zë i brendshëm. Është edhe dikush tjetër. Mbase një që të njeh dhe e njeh, por që s'të beson. Po kush të ishte vallë?".

Ngrinte versione. I rrëzonte. Mos Jonuz Lisi? Mos traktoristi i Xhixhës, mos...? Askund një shenjë.

"Do ta thyejmë kokën si arrë, po trego!".

"Zotni, u betohem, s'di gjë..."

Njeriu që nuk e shihte e godiste fort në shputat e këmbëve, mbase me ndonjë kamxhik, mbase me ndonjë rrip mesi apo litar të hollë. S'e përcaktonte dot.

Në mesnatë e mirrnin, pa zbardhë drita e sillnin. Dilte në punë me sytë e mufatur, nën një sy që e ndiqte gjithkund.

Dëgjoji se u kishin dhënë urdhër të zinin dorën që i shkruante dhe i hidhte ato trakte. Në mëngjez kapej ndonjë fletushkë, në mbrëmje mbledhëj organizata e partisë. U mblodh ajo e rinisë, e frontit, e gruas.

Ndjeu hapat e Vidës që po afroheshin, më të ngadalta se kurrë. Vetëm hapat e saj. Askund hung nima e të vëllait. Se si ndjeu sërish një boshllëk. Sikur natyra, një zë, gjithçka për një hop e mbajtën frymën.

- E kërkoja gjithkund, Ceni, edhe nga shkolla, edhe

nga penda. Nuk dëgjohet askund.

E parandjeu të keqen.

Vidës s'kishte se çfarë t'i thoshte tjetër. Veç u sul teposhtë shkallëve e mori nga klubi. Njerëzit e shihnin, sikur ia lëshonin rrugën e tundnin kokën. S'e kishin parë kurrë të nxitonte, çdo hap dihej se ai e hidhte të matur.

Eci drejt stallave. Pranë tyre rinia kishte hapur dy lera. Edhe herë të tjera e kishte parë aty. Sidomos pas shirave. Bënte lundra prej letre dhe i hidhte në ujë.

Nuk ecte, vraponte drejt lerave.

Nga lymë, këmba nuk i mbante. Rrëshqiste aty - këtu si mbi sapun. Po s'donte t'ia dinte. E sa më shumë që u afrohej lerave, aq më shumë i hidhej zemra në krahëror.

Mbajti hapin. Iu duk se edhe zemra iu ndal. Në mes të lerës shihej një leckë e zezë. Mezi hodhi disa hapa. Lecka që dalloj nga larg erdhi e mori trajtën e saj, njohu xhaketën e të vëllait. Zemra i theri fort. U mbështet për një bandierë. Këmbët sikur iu ngrinë në çast. Ai s'kishte më vëlla, Vida s'kishte më burrë, binjakët s'kishin më baba.

"Po pse kështu, Fuat, përse? Jetove si qen, po vdekjen ta kishe si njeri. Të vdisje në shtrat, në shtëpi. Dikush do të vinte prej nesh e do të njomte buzët e thara, do të shtërngonte dorën në të tijën, të dëgjonte edhe një fjalë për Viden, për fëmijët, për mua...po ata të vranë, Fuat. Edhe më keq, para se të vrisnin, të shndrruan në qen. Se ne ishim të bijt e askushëve - iu duk se aty, në fushë të perendisë nisi të vajtojë të vëllain."

I shtërngoi fort duart. Duart iu bënë grushta. E ndiente se kishte forcë, një forcë që s'e kishte patur kurrë.

"Unë s'do të vdes, jo, unë do të jetoj. Do të jetoj për ty, Fuat, për ty Vida, për ju nipa jetimë..."

Lera, edhe pse e mbushur gati binte më buzë, nuk ishte aq e thellë. Sa herë kishte punuar bri saj.

Hyri në të. Uji priste si brisk. Nuk dinte që dikush t'ia jepte dorën. Do ta hidhte në shpinë e përgjigjë Gurit do

ta çonte në shtëpi. E dinte se pak kush do t'i vinte për ngushëllim...

E nxori në buzë të lerës. I vëllai ishte bërë kaçà. E mes gishtërinjve mbante të shtërnguar fort një lundër prej letre.

Mezi e hodhi në shpinë. Ndjeu që fytyra e tij i takoi me të vëllait. Nisi të ecte, ecte e mendonte. Po i rridhnin lot. Gjoksi i gufonte. Lotët nuk i mbante.

“Cen Shkreli nuk je fëmijë. Burrat nuk qajnë në morte. Në paç qënë burrë ndonjëherë, sot tregoje vehten. Yt vëlla nuk vdiq, tënd vëlla e vranë. Po, po e vranë. Veç qe një vrasje disi ndryshe nga të tjerat. Që ta shihnin të gjithë ata që nuk pranonin ta fushnin qafën nën zgjedhë.

Me vdekjen mbi shpinë eca tërë jetën,
Përmes një nate të zezë
që s’di a do të ketë fund...

I vëllai e kishte pak një vjershë. Ai, me atë jetë të stërmundimshme e atë vdekje të rëndë, meritonte diçka më shumë. Kurrë më parë nuk kishte menduar kështu. Hungurima e tij e gërryente deri në kockë. Sa herë ia pat lutë mortjen, se një jetë e tillë ishte torturë për të, ishte tmerr për ta. Kurse tash? Ecte me të mbi shpinë, ecte e mendonte. Kushedi se si i kishte ardhur vdekja. Veç gjithsesi ajo kishte një fytyrë, i lypte një varr në varrezat e fshatit, bri nënës e babait.

Rruga e katundit po afrohej. Ndjeu nga larg do zëra. Edhe një klithmë. Njohu zërin e Vidës.

Duart e të vëllait vareshin përmbi gjoksin e tij. Shkur edhe ashtu, i vdekur, e përqafonte.

Ecte.

Mes gishtërinjve të dorës së vëllait ajo zundra prej letre. O zot! Edhe ai kishte dashur të shkonte diku, të kaptonte një det e të arrinte një breg. Një një që s’e kaptoi kurrë, një breg që s’e arriti kurrë. Ata e shndrruan në qen, detin ia shndrruan në lerë, anijen në lundër prej letre.

Gjoksi i gufonte. Loti i ishte tharë.

Vida, me flokë të shprishura, që vraponte si e marrë. Vida me jetën e shprishur. Njerëzit në rrugë sikur u murosën.

“Përse shtangni kështu, përse? Ju e dini mirë se ai nuk vdiq, se tim vëlla e vranë. Edhe ai që e vrau nuk je ti, kurrë nuk je ti, o Gur. Tani unë i shoh se ata janë edhe vrasësit e tu, se janë një grusht hora, hora politikë, të hurit e të litarit, që të vrasin natën e të qajnë ditën. Si tim vëlla edhe ty ata të kanë dënuar me vdekje. Me vdekje të ngadalshme. Ti po e ul kokën dhe këtu, në rrugë të katundit, mbase s’mund të bësh më shumë për tim vëlla. Ani. Ta kam falur ty gjithçka. Se ai grusht horash, ta kanë vrarë edhe shpirtin tënd bujar e human...”

Po s’kishte vdekur gjithçka. Njerëzit pa e marrë mirë veten nga tmerrri i Drinit që ende gjëmonte, shihnin një tmerr tjetër. Mbase dikush e kishte parë të mbytur në lerë që më parë se ta shihte Ceni. Ndryshe s’kishte se si të bëheshin aq shumë veta në rrugën e Gurit. Dhe të gjithë me kokën e varur.

- Mosni bre burra kështu - u drejtohej njerëzve Jonuz Lisi.

“O Jonuz Lisi, ta paça borxh jetën! Edhe një hap e do të isha rrëzuar aty, në kalldrëmin e rrugës. Po ti s’më le të rrëzohem. Ti me dy pleq të Ferhatve, me traktoristin e Xhixhës e ndihmësin e tij, që ma morët në duar trupin e pajetë të vëllait tim, zoti u dhashtë jetë ju e fëmijëve!”.

Ecnin. Cen Shkreli nuk ishte i vetëm.

Vida dridhej e qante.

“Vida, mos qaj, të paktën në sy të katundit mos qaj. Se loti i gruas ligshton edhe burrat. Ky qe fati yt. Ky qe fati im. Ti të mbeteshe pa burrë, unë të mbeten pa vëlla...”

Ndjeu se pas tyre dikush ecte. O zot! Pas tyre u vënë disa gra të Lisit. Populli ishte gjoni. Me gratë sikur s’merreshin aq fort. Pesë, dhjetë, pesëmbëdhjetë.

“Vida, mbahu! Ti humbe burrin, unë vëllain, fëmijët

babain, por ne fituam Gurin, fituam të nesërmen. Për këtë luftoi dje im vëlla, yt shoq, ngrije kokën!”.

Në kthesën e rrugës u bashkuan edhe tri gra të tjera. Pa që përballë po vinte Musë Halili. E ndali qerren, hoqi kapelën nga koka, i doli përpara Cenit dhe i zgjati dorën:

- Vetë shndosh, Cen Shkreli!

Nuk ishte më i vetëm. Nuk do të ishte më kurrë i vetëm. Nuk ishte më askushi.

- Qofshi vetë, Cen Shkreli!

- U pastë lanë nafakën mbrapa, Cen Shkreli!

Njerëz që hynin në shtëpi, njerëz që dilnin. E ngushëllonin me dorë në zemër, i thërrisnin në emër. I vinte edhe turp. Për ndonjërin prej tyre kishte menduar keq. Pat që erdhën edhe në të ngrysur. Që të mos i shihte kush. S’duhej t’u vinte faj...

Nardi, që çohet nga shtrati si i vdekuri nga varri e vinte bri tij, Sandri me disa shokë, Jozi me të ëmën bri Vidës, Jonuz Lisi me djemtë e tij, nga të hallës, të dajave. Për herë të parë edhe teza, e plakur, futë në të zeza.

Dy binjakët i mori atë ditë në traktor burri i Xhixhës, dikush nga Guri solli kafë, sheqer, cigare. Ata s’duhej t’i harronte kurrë. Le të mos ishte as gjysma e Gurit. Edhe kaq e shumë. Guri kishte folë, e kishte thirrë në emër e kjo do të thoshte se ai do të mbijetonte.

Kishte disa vjet të mira që me Fuat Shkrelin nuk merrej më askush. Siç dukej e kishin hequr njëherë e përgjithmonë nga tefteri. Në të vërtetë e njihnte i madh e i vogël që përshkohej në Gur. Ata që s'e njihnin, pyesnin :

- Ç'është ky?

- Ka qënë i dënuar politik, atje dhe...

- I shkreti, u dukëka si me pas dalë nga varri...

Po ja që një ditë ai vërtetë që u ngrit nga varri. Saktësisht kjo ngjau atë ditë kur ai po kallej në dhë.

Informacioni që erdhi në komitetin e partisë të rrethit që tronditës e Hamza Gjoka do të donte që ai të mos ishte i vërtetë. Mbase sekretari i parë qëllimisht informacionin ia kaloi atij për ta lexuar, kur rregullisht duhej t'ia kalonte sekretarit të propagandës. Çfarë nuk thuhej. Se në varrim Shkrelve u kishin shkuar mjaft njerëz, madje edhe ndonjë aktivist. Thuhej se një poet nga zona, një farë Dodan Ahi, e kishte përcjellë Fuat Shkrelin për në banesën e fundit me disa vargje që i kishte thënë atje tek buza e varrit me një ton patetik që i kishte bërë të çburrëroheshin e të çrrahnin lotë edhe disa burra që kishin kallë në dhë bijtë e tyre e s'ua kishte parë kush në sy pikën e lotit.

Hamza Gjoka nuk priti ta thërriste shefi e ta pyeste se çfarë po ndodhte kështu në fshatin e tij. Mbylli ato pak letra mbi tavolinë dhe u nis për në Gur.

Para shoferit të tij u përpoq të mos e japë rehten, por

në shpirt vlonte.

Diçka në Gurin e tij, siç thoshte tash e parë, ishte shprishur. Gati ditë për ditë, herë në një lagje e herë në një tjetër, hidheshin fletushka që e akuzonin partinë, pushtetin. Pjesëmarrja e ditëve të punës vinte duke rënë. Shpesh e më shpesh në buletinet që sillte dega e punëve të brendshme evidentoheshin guras me matrapazllëqe, që mirreshin me kontrabandë, që vidhnin...

- Paskan qënë burnut - mendoi Hamza Gjoka.

Mendonte kështu se e ndjente se Guri po i kundravihej. Po, po, i kundravihej atij.

Vdiste Fuati i Shkrelëve e Gurit i kriste mëndja, çonte gratë për kryeshëndosh. Po edhe mjaft burra. Një pjesë diheshin se nuk fshihehin, të tjerët ishin parë të hynin e të dilnin netëve tek Cen Shkreli. Në informacion jepeshin edhe disa emra si Jonuz Lisi, Musë Halili (dreq, mendoi Hamzai, edhe ky gërdallë që s'di tjetër veç me plugue tokën, me bajtë me qerre e me barsue të shoqen), Lush Çakalli, traktoristi i Xhixhës, ndihmësi i tij. Kishte edhe emra të tjerë, po për secilin duhej menduar mirë racioni që i takonte. Për shembull, Jonuz Lisit. S'kishte pasë as të mira, as të këqija nga kjo parti. Në Gur përflitej se Cen Shkrelit i vdiq Fuati, por pa vëlla nuk mbet. Ky Jonuz Lisi po i bëhej vëlla përmbi vëlla. Në informacion thuhej se kishte hedhur themelet për një shtëpi të re. Ta verifikonte nëse e kishte sipas rregullave, nëse jo... Të gjendej diçka, qoftë një projekt i ardhëshëm për qëndren e kooperativës, sa për t'ia futur traktorin e për t'ia nxjerrë ujin e zi themeleve. Le ta mirrte vesh ai dhe të tjerët se kush i kundravihej pushtetit, hante veç rrashtë e tij.

Në informacion thuhej se mbrëmjeve në shtëpinë e Shkrelve, ishin parë të hynin e të dilnin edhe komunistë. Po ngaqë s'jepej asnjë emër, as Hamza Gjoka këtë s'deshi ta besonte. Po gjithsesi i vinte plasje. Tani shefi kishte të drejtë t'i thoshte çfarë të donte. Edhe ta ofendonte pak e kishte. Veç për ato dreq fletushkash dhe të kishte mbajtur në këmbë

një orë në byronë e partisë të rrethit. E tash Guri i tij po i shkonte për ngushëllim një ish të burgosuri politik. Guri që ia hiqte ferrën nga dera e shtëpisë. Jo, kjo nuk e kishte emrin demokraci, demokracia fillon ku s'ka kamxhik. Kështu mendonte, pa lë se ç'thuhej nepër letra. Dikur, kur ishte brigadier e niste kaloshonin nepër Gur, i pat humbur një ditë kamxhiku. Kali, që deri dje i dukej se i bindej urtë e paq, nisi të hedhë shkelma.

Kush e kishte sot në dorë kamxhikun, ai apo Rremë Ziu? Kushdo ta kishte, ai kamxhik nuk humbëte kurrë.

Me Rremë Ziun pothuajse ishte ftohur fare. I pat lidhë dikur në Gur aq ngushtë Xhixha, i prishi Bujana. Me Xhixhen Rremës i dolën fjalë, deri në degë të brendshme, se po sillej pas një vajze në Gur. Ia tregoi Hamzait një ditë, por edhe tjetrën, se po t'ia ngrinin në mbledhje, do ta hante sa krah. Mund t'ua hidhte sa nuk ia kishin ngritur në mbledhje. Ta lidhte Hamzai me Bujanen, e dinte se ajo e kishte biografinë e mirë. Besonte se ajo do të fejohej me të. Kishte dy kundërshtarë në degë që donin t'ia bënëin gropën. T'ua linte dopjo gjashtën në dorë...

Hamzai edhe sot e kujtonte. Ishte dridhur. Diçka i kishte fërgëlluar në krahëror. I ishte dukur se Rrema po e shndrronte në hyzmeqar, në kodosh, se vinte nga anë e anës e po ia mirrte Bujanen prej duarsh, pa i bërë tërrt syri, pa iu skuqur faqja, duke u shtirë deri në pështirosje. Se Rrema sa herë e kishte parë me Bujanen. Po siç duket, për hir të karrikes në degë, e kishte ndarë mëndjen, ta kapërdinte.

Hamzai u pat bërë burrë. Edhe s'kishte pse ta linte zogun t'i ikte nga dora. Te Bujana ai shihte një jetë të qetë, shihte edhe pasaportizimin në qytet, edhe ndonjë punë nepër ndërmarrje...Ia tha Rremë Ziu se ai me Bujanen...Rremë Ziu qe bërë qymyr. Kishte ikur duke shfryrë. Nuk i kishte besuar, kishte menduar se ishte diçka kalimtare. Këtë Hamzai ia tha Sul Demit po atë ditë. Se Rrema prej tij e tek Sula kishte shkuar. Me pas ishte zhdukur

nja tri ditë, s'e panë, po zërin ia dëgjuan : ishte fejuar me vajzën e një oficeri të xhenjos.

Që nga ajo kohë e Rremë Ziu ishte bërë me të i ftohtë si gjarpëri, rrëshqiste pa u ndjerë. Sigurisht që shfrynte, shfrynte nëpër informacione e takime me sekretarin e parë, fajsonte punën e partisë në Gur ku jetohej veç me lavdinë e së kaluarës e ku aktivistët kishin kohë që flinin gjumë. Kërkonte ta largonte sa më shumë përgjegjësinë nga vetja, ishte mjeshtër i punëve të tilla.

Hamzai dihej se ishte nga Guri. Kishte folur shumë me shokët në komitet për të, kaq shumë sa e kishte tepruar. Sikur Guri të na ishte qëndra e botës. Guri im kështu, Guri im ashtu. E tash mbaje Gurin mbi shpinë - i fliste vehtes me mllef.

Shko e eja në Gur e kishte mësuar gjithçka. Madje kryetarit të kooperativës i dha porosi që babait të tij t'i gjente një vend tjetër pune. Le të vinte në vend të tij roje tek dyqanet e fshatit një tjetër. S'duhej të zgjaste as pasaportizimin e prindërve në qytet. Guri po i plaste në dorë, Guri që dukej aq i urtë, që e bëje dikur sus me një fjalë...

Si nisi kështu kjo punë? Sa ëndërra kishte për këtë vit. Prodhimi bujqësor erdh ndryshe nga herët e tjera. Në disa kultura pritej rritje. Vjet qe ndryshe. Prodhimi ra keq, por lart u tha se qe një thatësi e tejzgatur. Sikur shterruan edhe kritikën për të si sekretar për ekonominë. U bënë veç disa në një mbledhje partie në lagje, disa në plenum. Diti t'u dalë mbanë. Fill pas kësaj u ndrrua sekretari i parë dhe kjo i dha një dorë. Erdh i riu, një nja 60 vjeç. Tjerit s'ia dinte derën e shtëpisë, të riut...

I shkoi menjëherë për vizitë me të shogën, Bujanen, me një dhuratë simbolike. Edhe në shtëpi sekretari i parë dukej i sertë, tepër i sertë, kurse e shogja - zonjë grua. Funkionarët e lartë pushtohen nga gratë - historikisht kështu. Ata të dy shihnin në televizor, kurse Bujana me

zonjën-grua jepnin e mirrnin. Me bisht të syrit Hamzai ndiqte mimikën e zonjës-grua të shefit të tij të ri. Bujana dukej se po i hynte në qejf. Nga biseda mes tyre mori vesh se shefi të tre fëmijët i kishte në Tiranë. S'kishin luajtur mendsh ta lëshonin shtëpinë nën sebpin se fëmijët ishin në shkollë. Anea u gatuante, djali i madh, që studionte në universitet, i mblidhte dy të vegjlit në mbrëmje.

Hamza Gjoka e dëgjonte.

- Po ju, shoku Hamza - pyeti zonja-grua, - ekonominë mbulon? Dhe sa mori pohimin e Hamzait me kokë, vazhdoi - Oh, ç'koincidencë. Edhe kur ishim në Korçë miqësi familjare me sekretarin e ekonomisë zëmë - kishte thënë zonja-grua e Hamza Gjokës sikur iu hap qielli.

Sa s'fluturoi atë mbrëmje nga gëzimi. E diskutuan gjatë me Bujanen. Hamzai tashmë e kishte kuptuar. Të gjithë të mëdhenjtë e katundit kishin lidhje, miqësi, krushqi, shoqëri me njëri-tjetrin. Edhe ai s'duhej të rrinte si kukuth.

Bujana shpejt erdh e u bë si vajzë e shtëpisë tek zonja-grua e sekretarit të parë. E këto vajtje-ardhje ngjallën zili tek kolegët e Hamzait. Kjo zili sikur i jepte pushtet. Se as Bujana nuk kursehej të fliste aty-këtu e të thosh se ç'zonjë grua ishte e shoqja e sekretarit të parë.

Si mësuese në dispozicion që ishte, Bujana u vu gati gjithë ditën në dispozicion të zonjës-grua. I jepte dorën si të sistemonte shtëpinë, t'i sillte bojaxhinjtë, dy veta të punonin kopështin, të krasisnin pemët. Erdh e i hyri kaq shumë në qejf. Dhe një ditë zonja-grua ia hapi zemrën ia qau hallin. Epo kishin dy shtëpi, dy kuleta. Kështu edhe Hamzait shpejt iu shtuan dy dyer, një këtu e një në Tiranë. Anea gatuante mirë. Anea ende nuk e dinte se ç'farë ishte talloni i mishit, s'kishte provuar ende njëherë t'i mërgonte djathi, gjalpi, vezët, asgjë.

"As ka për ta ndërë sa të jem unë gjallë e kooperativat gjallë - u pat betuar me vehte Hamzai. As ajo e as zonja-grua."

Kurse tash? Gjithë ai afinitet që i pat dhënë shefi i tij erdh e u shua. Parasysh i erdhi Rremë Ziu. Ky njeri po ia zezonte jetën.

“Ah, Rremë Ziu, Rremë Ziu! Të ruajta jashtë si qen, sa herë që hyje tinës në shtëpinë e Xhixhës. E jo vetëm me Xhixhën. Kurse tash që je bërë kryetar dege sikur ke harruar gjithçka. Madje po shet dhe shokët, veç t’i hysh në qejf sekretarit të parë”. Ishin të dy nga një krahinë...

Bujana kishte disa ditë që kishte shkuar tek motra e madhe në Durrës dhe ai ndjehej si i lehtësuar. Tamam si dikur. Nuk mblidhej në shtëpi, veç në darkë. Vinte, shkonte në Gur, herë linte një porosi për kryetar Nexhipin, herë për sekretarin e byrosë, mandej turrej nga kooperativat e tjera.

Sa frikë pat atë ditë që e zgjodhën sekretar. Në ato vitet e fundit të gjithë sekretarët e tjerë të ekonomisë i kishte njohur. Ku ai e ku ata! Kurse tash, veç pak kohë në atë karrike dhe ia mbushi mëndjen vehtes se ata s’kishin pasur asgjë më shumë se ai, asgjë. Biles, ç’të kishin pasur më pak. Se ai ia njihte mirë hiletë jetës, njerëzve. Tash që ishte bërë sekretar partie i rrethit edhe agronomë në zë, veterinerë e zooteknikë, përgjegjësa sektorësh e kryetarë kooperativash, veç tundnin kokat e pohonin kur fliste ai. Ndjente ca stepje kur duhej të merrej me ata të industrisë. Shumë e shumë terma për të ishin të panjohura, po ç’kishte për të thënë me ta ia përgatiste një instruktor partie që mbahej si ekonomist e kështu kapërceu mbledhjen e parë, të dytën...

Bujana do të rrinte tek e motra sa të mbaronte kënën. Mjeku i kishte këshilluar klimën e bregdetit. Tri vjet martesë e nuk po ngelej me barrë.

Ai sot në një kooperativë, nesër në një tjetër Misri po vinte i mbarë. Misri ishte jorgani i madh. E realizove atë, ishe i nderuar. Raporte lavdëruese, dekorata, telegrami për Komitetin Qëndror të Partisë, zotime për mot. Ishte një ritual që përsëritej.

Si sot një vit më parë misri digej. Mund të ishte djegur

dhe ai. Po shefi i bujqësisë të rrethit ishte burrë i zoti. Dinte të argumentonte, të lëshonte pë ku duhej lëshuar, t'ua hidhte pjesë-pjesë fajin të tjerëve, veçanërisht dikastereve...

"More, po ty ç' të mbeti, ti je shefi i bujqësisë i rrethit, ti je ministri ynë i bujqësisë" - pat klithur në një mbledhje plenumi partie Gjon Lundra, i cili dihej nga të gjithë se tërë jetën e kishte ngrënë qyl dhe që nuk linte mbledhje pa pyetur e pa diskutuar, sidomos kur mirrte pjesë sekretari i parë. S' ishte ai, bënte ç'bënte, ose mirrte leje, ose strukej si struci diku në fund te sallës e s' ndjehej për së gjalli.

Pat ndërhyrë sekretari i parë pas vërejtjes së shokut Gjon Lundra. Bëri edhe autokritikë. Mandej nisi t'i mbajë të gjithë me radhë në këmbë e t'u kërkojë llogari.

Hamza Gjoka qeshte me vehte. Në fillim i pat bërë përshtypje, kurse tash? E kishte kuptuar aq mirë sa s'ka. Njerëzit ia kishin marrë dorën çdo pune. I kritikojë, nuk të kundërshtonin, bënin autokritikë bolshevike, si ia thonin, zotoheshin për mot. Mot do të dilnin plot gjëra të tjera. Kurrë s'ishin hapur tefterët e të shihej se çfarë ishte thënë një vit më parë.

Pra këtë vit Hamza Gjoka sa nuk fluturonte. Misri që rritej i mbarë gjithandej, sikur e bënte me krahë. Sekretari i parë po e çmonte. Në një mbledhje e kishte përmendur tri herë.

Përpara ishte konferenca e partisë. Besonte se kësaj radhe mund të zgjidhej në byronë e partisë të rrethit. Medoemos duhej të zgjidhej.

I erdhi inat që shoferi e shikonte. Kalonin fshatrat njëri pas tjetrit e ai nuk i thoshte askund që të ndaloj. Bado u përpoq të mos e jepte vehten, iu duk se ky drog shoferi ia lexoi të gjitha mendimet. E ashtu, duke ecur tuturo, vendosi që për disa ditë t'i jepte leje.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Atë ditë Hamza Gjoka “Gazin” e drejtonte vetë.

Dita ishte e bukur, si një sy i kulluar. Njerëzit që si të trembur zinin buzën e kanalit, e përshëndesnin, disa me grusht e disa me kokë.

Dikur nepër këto rrugë me baltë edhe ai kishte ecur me kazëm në krah, më pas me kaloshin, sot me “Gaz”, po nesër?

“Gazi” ecte ndanë fushave me misër. Rritej misri, padyshim që duhej të rritej edhe ai, në byro po se po, por edhe...Diçka i fërgëllonte në krahëror. Pas konferencës së partisë, vinte kongresi. Hamzai e ndjente se kishte fat, se do të zgjidhej...O zot! Zotin nuk e besonte, po sikur...? Edhe dreqin do ta besonte veç të zgjidhej nga t’i shihte njëherë e përgjithmonë njerëzit nga lart.

Tej syri i zuri dy vajza bri rrugës, pa e ngritur dorën, siç bënin dëndur gurasit. I njohu që të dyja. Njëra ishte Vjollca, zooteknika e lartë, kurse tjetra, me grykëse të zezë e jakë të bardhë, me siguri duhej të ishte e motra që mësonte në pedagogjike.

Ngadalsoi shpejtësinë e makinës dhe ndali pranë tyre. Vajzat e njohën, i buzëqeshen dhe u skuqen si të gjitha vajzat e fshatit. Ua çeli derën dhe pedagogjiksja, tek hynte në makinë, ndeshi pak kokën tek dera, siç vriteshin të gjithë që hynin për herë të parë nepër vetura. U skuq edhe më shumë e u bë prush.

Vjollcen e shihte në pasqyrën e brendshme. Njëherë e një kohë, këtu e disa vite më parë, kur ajo ishte pa shkollë në Institutin e Kamzës në Tiranë, iu pat mbushë mendja për të. Dësh e pat ndalur në rrugë, po se si bash në ato ditë i doli përpara Bujana. Bujana ishte nga qyteti, qyteti në atë kohë Hamzain e joshte më shumë se Bujana. Mbase që kjo arësyeja që u hodh aq shpejt në krahët e saj, mbase e shpejtoi edhe ajo biseda me Rremë Ziun. Bujana aso kohë ishte më tunduese.

I kujtohej mirë edhe dita kur Vjollca shkoi në institut.

Thuhej se atje mësoi mirë. Po kishte gjëra më të mira se sa notat. Kështu kishte menduar disa herë për të. Kishte një palë sy si pak kush në zonë, një shtat të drejtë si selvi, një bel që s'ish aspak më i gjërë se sa dy duar që bashkoheshin bulë më bulë të gishtave.

“Tani qënka zbukuruar edhe më” - tha me vehte.

E pa në pasqyrën e brendshme.

- E mbushe stazhin, Vjollca?

Vjollca luajti pak vendit duke u skuqur, edhe me një lloj krenarie që u përpoq të mos e shfaqte, pasi shoku Hamza edhe pse koxha sekretar e me një barrë punë mbi shpinë, s'ia kishte harruar emrin asaj si stazhiere partie.

- Si urdhëron, shoku Hamza, e mbarova - iu gjegj, e bindur se s'duhej të fliste më shumë.

- Ç' thotë Guri?

Si t'i përgjigjej? Larg mendsh se nuk e dinte më mirë se sa ajo punën e fletushkave, atë të vdekjes së Fuat Shkrelit...

- Mirë, shoku Hamza, mirë...

E pa edhe njëherë në pasqyrë. Iu duk se iu kryqëzuan shikimet, ngaqë ajo i uli sytë.

“Po sikur të ishte lidhur me Vjollcen që atëhere e të ishte martuar me të, sa fëmijë do të kishte? - mendoi me vehte dhe se si i erdhi parasysh Bujana e tij, shterpësia e saj.

E pa sërish Vjollcen në pasqyrë. A thua e dinte ajo se ç'kishte bërë për t'i siguruar Gurin, për ta futur në parti? Sigurisht që diçka duhej t'i kishte thënë babai i saj. E në atë çast se si i shkrepri një mendim. Megjithë ç'kishte ngjarë në Gur, sekretari i organizatës bazë të partisë duhej bërë kurban. Vjollca ishte edhe me shkollë të lartë, për mësohej edhe niveli, edhe moshja, edhe seksi. Apo për Vjollcen mund të hidhej syri edhe më lart? Kryetar Nexhipi kishte kaq vjet...

E pa edhe njëherë Vjollcen në pasqyrë. O zot, sa ishte ngutur atëhere me Bujanen. Se guraset s'mbeteshin shterpa

kurrë, ua plugoje tokën mirë e mirë e lidhnin fruta si askund, topçe, si shega devedishe.

“A thua të ketë ndonjë? - mendoi Hamza Gjoka teksa i hodhi edhe njëherë një sy, si të donte ta pinte në kupë.

Pas kthesës u shfaq Guri dhe ai pa dashur e mbajti makinën.

- Tani unë Vjollca do të shkoj përpjetë. Babait të fala nga unë!

- Të na urdhërosh, shoku Hamza - ia priti Vjollca, tek ndjente shtërngimin disi të pazakontë të dorës e tek shihte një palë sy të ndezur, epshorë. Shyqyr që e motra po zbriste nga makina para saj e nuk po shihte gjë. Po çfarë të shihte?

I la vajzat në hyrje të Gurit e vetë bëri përpjetë. Ku do të shkonte? As vetë nuk e dinte, veç të ikte sa më larg nga qyteti, nga zhurmat e nga thashethemet, nga pluhuri e nga pabesitë. Vjollca në makinë sikur i futi pranverën, sikur i la erën e saj të mirë.

Makina ecte në të përpjetën që sa vinte e theksohej.

Tani atë pjesë rruge nuk e mbante mend mirë, diçka po i ngatrruhej prap. Nga vinte nuk e dinte, ku shkonte nuk e dinte. E ç’fatkeqësi tjetër kërkon, o njeri, që s’di se nga vjen e s’di se ku shkon?

E dinte se për rreth tij po luhej diçka. Se nuk luhej si dikur kur ishte fëmijë, me zare, po mbase mund të luhej edhe me kokën e tij, me karriken e tij. E kur luhej me karriken, luhej edhe me kokën. Po ai s’donte të humbiste. Si kishte thënë dikur gjyshi i tij se i kishte dalë pikëshi në faqe. Dhe fitoi. Se si, pak kishte rëndës. Kishte fituar një karrike, qytetin që e kishte ëndërruar gjithmonë një viturë. Jo, tani s’donte të humbiste me çfarëdo mimi. Tash e ndjente se nga askush, ishte dikush, nuk ishte turmë, nuk ishte

etjerë.

Tek kasollja e çobanit pa Nunin. Si gjithnjë me një trastë gazeta në shpinë. Sa herë e kishte takuar kështu në rrugë, sa herë e kishte marrë në makinë.

Ja hapi derën dhe postjeri si me mundim hyri brenda.

- Ç' thotë shtypi, Nun?!

- Ato që thotë partia, shoku Hamza..

Nuni nuk kishte qënë kështu hazërxevap. Guri e njihte më mirë se askush. Po sa nisi punën e shpërndarësit të shtypit, shko e eja nga Guri në qytet, takohu me një e me një tjetër, erdh e i'u zgjidh gjuha, sa shpesh për përgjigjet që jepte ia kishte zili edhe një njeri praktik. Fliste sa askush të mos i thoshte llafazan, heshtëte sa askush të mos e dinte të pagojë. Hamzait iu kujtua se këtë përgjigje i kish dhënë edhe këtu e një muaj më parë, kur e kishte pyetur sa për të çelur bisedën për shtypin. Kështu e pyesnin të gjithë kuadrot e kooperativës dhe të gjithëve këtë përgjigje u kthente.

Se si i erdhi njëherë ta pyeste, hoqi dorë e më në fund vendosi :

- Nuni, ti bredh shumë, përditë, fshat më fshat. Ti hyn edhe ku s'hyn partia, në familjet e të deklasuarve. Ti dëgjon shumë e sheh shumë. Ç' thonë për ato fletushkat?

Nuni mbase nuk e priste kurrë një pyetje të tillë, erdh e u bë sa një grusht.

- Kush të thotë gjë, shoku Hamza. Po qeni që leh nuk të ha...

"Ashtu është, mendoi Hamzai, po mua ato fletushka po ma hanë kokën."

- Po ti shiko, Nuni, hapi sytë. Partia ty të dha dorën, prandaj...

Për fat të mirë afroi vendi ku Nuni duhej të zbrishte. Me bryl uli dorezën e derës së makinës, zbriti duke e falnderuar dhe u vu për rrugë.

Hamzai i dha gaz makinës

Sa herë që takonte Nunin apo njerëz të tjerë me sakatllëqe të dukshme, pyeste vehten se ç'gëzim i ndjenin ata vehtes. Dinamiti që i kishte plasur Nunit këtu e shumë vjet më parë tek gjuante peshk në Dri, i mori duart dhe i la veç dy cungje. Mezi pat ardhë në jetë. Dikur, të afërmit e tij, ia mbushën mendjen dhe e martuan. I gjetën një vajzë me cen në Bjeshkë. Lindën tre fëmijë. Thuhej se nuk kishte kush fëmijë më të bukur e më të shëndetshëm në Gur se Nuni...Kurse ai? Bujana siç dukej i qëlloi shterpë.

Makina kapërceu në një gropë, më pas u kryqëzua me një makinë të policisë e në ças i doli përpara Rremë Ziu. Rrema sikur po i'a zinte rrugën. Ngadalsoi shpejtësinë e makinës, e cila zu të uturojë në të përpjetën që nisi.

Ngjarjet në Gur sikur i thurte një dorë. Po pse, veç në Gur? Edhe në zonë. Edhe në qytet. Veç këto të Gurit sikur i rëndonin aq shumë sa s'mund ta çonte më atë peshë. Fletushkat, vdekja e Fuatit e tash kapja e grupit të shitësve, sikur ktheheshin në plumba në karrikatoren e Rremë Ziut.

Me dy të parat lidhej indirekt, si guras që ishte, me shitësit...

Para një viti, Met Hasani, shitësi i artikujve të përzier, i pat rënë në dorë. Vajza e tij kishte kryer maturën, kërkonte të shkonte për doktoreshë. Po në gjimnaz e në klasën ku mësonte kishte me mesatare më të lartë se ajo.

Meti i erdhi një mbrëmje në shtëpi. Ia tha hallin.

E dëgjoi. Diçka i pat sqaruar.

- Të kuptoj, të kuptoj, shoku Hamza dhe e di se ti si sekretar nuk i ke shkollat, po helbete je sekretar i dytë i partisë të rrethit dhe...

Met Hasani e miklonte. Edhe në ushtri togerit i pëlqente ta thërrisnin kapiten, edhe kapitenit - major, edhe...Guri i thosh sekretar i dytë. Edhe në shatrat për rreth. Edhe Met Hasani kështu.

- Këtë vajzë kam, shoku Hamza, ku ta mbys pa shkollë të lartë, ku? Të isha zyrtar edhe vajza ime do të kishte

mesatare më të lartë, po unë një copë shitës jam...

Thuhej se ky copë shitës të peshonte me para. Po askush nga Guri as i hynte, as i dilte në shtëpi, edhe pse një jetë kishte shitës në Gur.

Qëkur u pat bërë instruktor partie, Met Hasani nga ana e tij e pat pikasë se ky djalë do të bënte përpjetë. Duhej ta kishte mirë me të, se kushedi si vinte puna nesër. Në fakt një soj pune e kishte filluar. Kohët e fundit ishte lidhur më fort me magazinierin, një revizor i ri do të martohej mot e ia vunë mirë gracken. Hamza Gjoka nuk duhej shpërfillë. Kështu bënë të gjithë shitësit që i kishin dy pare mend në kokë. Ishin lidhur kush me një e kush me një kuadër tjetër. Duhej. Kështu bënte edhe Man Derhemi. Ai e zbuloi shokun Hamza qëkur ishte brigadier. Që atëhere e më vonë ai vinte e pinte qyl me shokët e tij nga komiteti. Qëkur Hamzai u bë instruktor partie edhe kontrollet Man Derhemit po i bëheshin rrallë e më rrallë. Sa edhe qeshte. Ishin kontrolle me paralajmërim.

Po Met Hasani e dinte se klubi i Gurit ishte artileria e lehtë. Guri, edhe pse në bri të qytetit, dyqanin e artikujve të përzier e kishte plot me blerës. Ç' kishte magazina, kishte Meti. Vinin nga qyteti për të blerë për nuse, për dhëndurë, në këmbë, me biçikleta, me motoçikleta, derisa i doli zëri gjithkund.

Hamza Gjoka ishte bërë sekretar. Shpejt mori shtëpi të re në qytet. I gjeti një palë perde tyli. "Lekët? Punë e kollajtë, shoku Hamza, këtu jemi..."

"Këtu jemi, këtu s'jemi" - pat qeshë me vëhte. Ia mbështolli tylin me një tabak të bardhë shoferit dhe doli. E kishte çarë rrugën.

Bujana i bëri kafënë. E pyeste se çfarë kishte tani në dyqan, çfarë priste në furnizimin e ri, të bënte kujdes për këtë, për atë.

- Moj grua, po mos ke çelur ndonjë barkë?
- Shoku Hamza, për atë punë mos e fut vehten në

siklet. Kush marton vajzë e kush çel shtëpi të re e ndihmon zoti...Më fal, shoku Hamza, ju komunistët nuk besoni, po shprehja populllore ashtu thotë...

Hamzai qeshte, si kinezët.

Meti ishte ngritë. Nga xhepi i xhaketës nxori një pako të mbështjellë dhe e la në tavolinën e mesit.

- Meti, po kush të shikon - tha Bujana si me gjysëm zëri, ndërsa Hamzai, tek e pa të nxirrte një si pako të mbështjellë nga xhepi i xhaketës, nxitoi të dilte në koridor.

- Epo keni hyrë në shtëpi të re - tha si me djallëzi Meti. Po do të vijmë edhe me gruan, si të thuash, zyrtarisht.

Ia pat sqaruar se nuk ishte aq e lehtë t'ia çonte vajzën në fakultetin e mjeksisë, edhe kur Hamzai ishte ndalur ashtu si më kot në dyqanin e tij. Ia tha edhe asaj mbrëmjeje. E gjithnjë Meti i thoshte se e kuptonte, se gjithçka ishte e vështirë, se të gjithë sot ecin si Ali Xhixha në tel. E vazhdimisht, si e dëgjonte, i shtonte " Po ti shikoje edhe njëherë, shoku Hamza, mbase të del diçka në shteg. Të lutem shihe edhe njëherë, pas ca ditësh do të vijmë edhe zyrtarisht me gruan e besoj se deri atëherë do të kesh marrë përgjigje."

Met Hasani fliste me nëntekste. Met Hasani kishte sjellë kaparin, nesër...

E pa të shoqen. Edhe ajo me bisht të syrit shihte pakon që i la Met Hasani mbi tavolinën e mesit.

- Çfarë la ky këtu - e pyeti Bujanen.

- Pako llokumi, si zakonisht burrat - tha ajo tek nxitonte ta mirrte në duar e të vërtetonte të kundërtën.

Kishin kohë që nuk ishin të singertë me njëri - tjetrin. Dhe sa më shumë ditë e muaj që kalonin me të, Hamza Gjoka po bindej se as ai, as ajo, asnjëherë nuk kishin qënë te singertë me njëri - tjetrin.

Hamzai bëri sikur nuk u kushor rëndësi, ia ktheu shpinen së shoqes dhe u ul të shihte televizor. Po kithja e Bujanës e bëri të kthehej vrik nga ajo.

Në të vërtetë Bujana klithi para se të çmbështillte diçkanë që e mendonte se çfarë ishte si njëri, ashtu dhe tjetri. Mbi tapet ranë një tufë kartmonedha mijëshe.

U panë sy në sy. Nuk e gjet të udhës të interpretonte më.

Bujana, si t'ja kishte kuptuar mendimin, u ul në gjunjë e nisi t'i numronte. Aq lekë nuk kishte patur kurrë nepër duar. Plot dhjetë mijë të reja. Do të porosiste bibliotekën, edhe pse libra nuk kishin e sidomos artistikë. Një bibliotekë që të zinte gjithë faqen e murit të dhomës së pritjes. Siç e kishte ëndërruar gjithmonë. Duhej të blinte edhe një tapet të ri, të cilin ia kishte premtuar gruaja e një kapiteni anijeje në Durrës, komshi me të motrën.

Met Hasani nuk arriti të vinte për vizitë "zyrtarisht" me të shoqen. Policia kishte zënë një makinë me mall pa faturë. Meti kishte bërë shumë përpjekje për t'i bërë dredha plumbit, por i pat hasë sharra në gozhdë. Nuk pat kohë as të vinte tek Hamzai që t'i bëhej mbrojtje, pasi e mbërthyen dhe e plasen në një qeli.

Grupi i tyre u bë si një varg gështenjash, që nga fabrika ku prodhoheshin këpucët, magazinierët, punëtorët e deri tek Meti që e shiste.

Rremë Ziu ato ditë shkoi si pak kush tek sekretari i parë.

Sa e morën vesh, Bujana u sëmur, ai vetë ndjehej aq i shqetësuar. E dinte se çfarë donte të thoshte zbërthim grupi në hetuesi. Se Met Hasani të ish edhe Met Titani e nuk do i bënte dot ballë.

Hamzai s'lidhej në zyrë. Tash e shihje në katun e parë, tash në të tretin, ku e kish zyrën sekretari i parë. Shihnte Rremë Ziun që hynte ashtu rëndë-rëndë në zyrën e tij. Herë vetëm, herë me shefin e hetuesisë. Sigurisht që i raportonin gjithçka mbi grupin e tregëtisë.

Drejtorin e ndërmarrjes dhe shefin e tregëtisë të frethit i shkarkuan në vend. Në një mbledhje plenare sekretari i

parë foli gjatë për pronën e përbashkët. Të gjithë e dinin se ku do të dilte. Në qytet flitej se në këtë vjedhje ishin përlyer kushedi sa veta. Se kishte edhe plot kuadro, që kush më shumë e kush më pak e kishin ngjyer gishtin në këtë qyp me mjalhtë.

Remë Ziu në ato ditë ishte bërë personazhi kryesor i qytetit. Kështu e kishte çdo qytet. Kohë pas kohe dikush bëhej personazh kryesor. Rrema, sa hipi në kalin e kryetarit të degës së brendshme, nisi ta heqë vehten popullor e të hyjë nepër të gjitha ato ambiente ku s'kishte hyrë kurrë kryetari i mëparshëm. Kurse tash? Kishte kohë që s'bënte rrugë tjetër veç zyrë-shtëpi, zyrë tek sekretari i parë. Erdh dhe e veshi vehten me pushtet, me mister. Sa më shumë pushtet e aq më shumë mister.

Ndofta më shumë se gjithë të tjerët, Hamzai po e kuptonte se Rrema po u mirrte të gjithve nga pak pushtet, nga pak mister. Edhe atij, edhe sekretarëve të tjerë, edhe kryetarit të komitetit ekzekutiv.

Qëkur doli puna e grupit në tregëti e shefi sikur i kish prerë të gjithë urat me të e domosdo në këto kushte Bujana duhej të shkonte tek motra e madhe. Një javë më parë i pat dërguar Anesë së shefit në Tiranë një kofshë mish, fasule, patate...Sekretari i parë e thirri në zyrë, kërkoi të dinte se sa kushtonin, i dha të hollat, e këshilloi të shkonte e të vinte nepër kooperativa me duar në xhepa...

Sekretari i komitetit të partisë me duar në xhepa Varavingo me duar në xhepa. Pra ai, shefi i tij, po e bënte dalje kaq shpejt.

Si u shprish kështu, kaq shpejt, gjithçka?

I dukej si një ëndërr. Po a mund ta flakte kaq shpejt, si të ish një askush. S'kishte se si. Qoftë sikur Met Masari, atje në birucë të thosh sa të donte se për të rregulluar vajzën në mjeksi i kishte dhënë bakshish dhe një lekë të rinj. Pa i bërë ferk syri, do e mohonte. Meti veç do ta rëndonte vehten e tij.

- Jo, Hamza Gjoka, jo! - sikur ndjeu një zë të brendshëm t'i fliste - Deponimi i Met Hasanit për ty do të thoshte vdekje. Të gjithë, me gjyqtarë, ndihmës gjyqtarë, sekretarë, hetues, popull, do të besojnë se për një të drejtë studimi, ai, sekretari i partisë, kishte marrë dhjetë mijë lekë. Kaq dhe vdekja më përpara do të ishte kapak floriri.

Me çdo kusht duhej të mësohej e vërteta, kishte folur apo jo kundër tij Met Hasani, ç'kish thënë në hetuesi, çdo të thuhej në gjyq. Diçka, siç dukej, ishte vendosur mes Rremë Ziu, kryehetuesit e sekretarit të parë, ndryshe shefi i tij s'kishte përse të nxitonte e t'i paguante për herë të parë për çfarë çoi në Tiranë herën e fundit. Pra duhej t'i shtypej koka Metit ose lamtumirë gjithçka. Po çfarë të bënte? T'i binte në gjunjë Rremë Ziu?

Diçka duhej bërë patjetër. Duarlidhur nuk rrihej, këtë e kuptonte mirë. Duhej ta shiste krenarinë. Po se mos ishte hera e parë. E shiste gati përditë. Kështu bënin edhe sekretarët e tjerë para shefit, deri edhe tek kryetari i ekzekutivit. "Po, ke të drejtë shoku shef, ke të drejtë!". Veç shefi kishte të drejtë. Hyje tek ai me kokën tënde, dilje me të shefit. Ndryshe mund të dilje edhe pa kokë, s'i dihej. Se shefi kishte gjithmonë të drejtë. Ishte edhe kodi i një barcolete. Mbase Rremë Ziu këto kohët e fundit përbënte përjashtim. Hynte e dilte nga zyra e sekretarit të parë e s'lexohej nga askush. Hynte tek ai si e fshehtë e dilte si enigmë.

Ai e Rremë Ziu. Rremë Ziu e ai. Sado të ishte mirë, kjo e kish emrin luftë e ne këtë luftë mes tyre Rrema kishte fituar. E kishte vënë poshtë. Mbase për të mos u çuar më kurrë. Po a mund ta bënte këtë Rremë Ziu? Se kush e njhte më mirë se ai. Se s'ish veç Xhixha që i fliste, ishte edhe Xhixha të tjera, ishin edhe sa e sa të fshehta të tjera që s'bmin erë të mirë për Rremën e disa prej të cilave Hamzai i dinte e askush tjetër. Se Rrema nuk ishte veç qejll femrash. Për një pasaportë jashtë shtetit kur ishte në Sur, Rrema e pat

rjepë mirë një Zenel, një Zenel nga Bjeshka. Edhe kur u nis, edhe kur u kthye nga Italia. Po ishte para do vitesh. Xhixha gjithashtu ishte bërë me fëmijë, bjeshkanjori rronte a s'rronte. Kurse ai? Bujana kishte porositur bibliotekë me rimes arre, tapeti nga Durrësi erdhi me një mikrobuz. Se si i dukej se këtu Rrema dhe ai bashkoheshin, diku gjetkë ndaheshin.

Makina uturonte në të përpjetën e Bjeshkës, po Hamza Gjoka nuk e dinte se ku po shkonte. U mbështet në timon. Të kthehej apo t'i jepte gaz makinës?

I dukej se gjithçka po ngatërrohej. Tash s'po i bënte përshtypje më ngjitja, zbritja po e trëmbte shumë.

Ahet ua kishin lënë radhën pishave. E mes tyre i dukej se i dilte Rremë Ziu.

E ndali makinën. Tej Maja e Gjarpërit, e mbuluar aty - këtu me dëborë, fekste nën rrezet e diellit.

Kjo majë i kujtoi verën kur erdhi në kampin e punëtorëve me Bujanen. Dësh u patën prishur. Këtu Bujana e pat njohur me një shokun e saj të maturës. Se si iu pat krijuar që në fillim përshtypja se në maturë duhej ta kish pasur më shumë se sa shok. Mbase edhe nga intimiteti i bisedës, nga veprimet. Andi ishte tip sportiv dhe nga tipa të tillë ai gjithnjë kishte frikë.

Shkoi një ditë në një mbledhje në zonë. I tha se do të kthehej në mbrëmje, sado vonë. Mbledhja u anulua. U kthye menjëherë, po Bujanën nuk e gjeti në kamp. Një grup kampistësh, ata, tipat sportivë, bënë një ekskursion tek Shpella e Erës. Edhe Andi me Bujanen.

"Bujana - se si i shkoi mëndja".

Pra, ta shiste Bujanen për ta fituar vetë veten, për të mos e humbur vetë Bujanen. Mbase Rremë Ziu e kishte pasë edhe para meje. Jo, se përndryshe atëherë nuk kishte se përse ta kërkonte ndihmën e tij. Apo e kishte bërë për t'i tatuar pulsën. Gjarpërit nuk i shihen këmbët, gjarperi nuk ka këmbë. Atëherë kur shpalli fejesën me Bujanen, për

Rremë Ziun nuk ishte thënë asnjë fjalë, ndërsa për një mësues fizikulture pat dëgjuar diçka. Po ndofta për Rremën s'guxonte kush të fliste. Po Bujana?

Ishte çmëndur. Po, po, ishte çmëndur që po mendonte kështu.

Rremën nuk do ta linte sekretari i parë. Bëhej politikë penale për një njeri të thjeshtë, mjafton që të kishte rrethin familjar me biografi të mirë e jo më për të si sekretar partie. Sepse po të deshte ta digjte sekretari i parë ashtu, çek - fëk, do të rrezikonte edhe vehten e tij. Gjithkush sot ruan bythët e veta - mendoi.

Po sikur, sikur ta thërriste shefin e hetuesisë për një kafë ? Ai e kishte gruan agronome në një NB. Një ditë, në një mbledhje, u qëllloi të rrinin pranë dhe ai ia kishte hedhur një fjalë për të shoqen. Se mirë ishte me punë në NB, po herë - herë i duhej të dilte nepër sektorë...Thuhej se tek evidenca në ekzekutiv ishte një vend vakant...

Po, po, duhej të lëvizte, t'i luante të gjithë gurët, që kurrë të mos shndërrohej në gur shahu në duart e të tjerëve.

Zemra i thoshte se Rremë Ziu do ta shiste. Ligësinë e pabesinë ia dinte, ia shihte. Mbase Rrema kishte bindur edhe sekretarin e parë. Dikush duhej të bëhej kurban. E atëhere ngjatjeta veturë, qytet, ndere, ftesa, shoku Hamza këtu, shoku Hamza atje. Një thua i stërmadh, i zi, po e shtypte si plesht.

Makina rendte e gulshonte. Zbritja po e trëmbte.

"Ngjatjeta! Ngjatjeta! Ngjatjeta të gjitha! Kështu teposhtë do ta thyesh qafën edhe ti, shoku Hamza e atëhere do të shndërrohesh në askush. Harrove se u ngrite nga balta, se të ngritën nga balta. Të ngritën kaq lart. Po lart fryjnë erëra, korente. Sa më lart e aq më shumë fryjnë. Sa më lart e aq më shumë të mirren mendtë. E kur të rrezohesh, askush s'do ta japë më dorën, askush. Ata që të ngritën, ata do të shtypin. Do të hedhin prap tek askushët, andej nga të morën. E mbase atëhere edhe Bujana..."

I fliste vehtes herë me maraz, herë me mlllef, herë me një pesimizëm që si re e mbulonte të tërin.

E prap ngrinte kokën, e prap vehtes i fliste, i kujtonte se ishte gjallë, se diçka duhej bërë doemos. Sëbashku me Bujanen. Ia njihte atë pikë të dobët Rremë Ziut...

Kishte hyrë me makinë në qytet e as syve nuk u besonte. Se ashtu, duke biseduar me vehten, përshkoi me dhjetra e dhjetra kilometra...

Kur arriti në shtëpi ndjehej i lodhur e i kapitur. Me mendje e ndau që së pari të bënte një banjë, pastaj t'ia këpuste një sy gjumë. Mund të dilte andej nga shtata në zyrë. Ishte një ritual i përditshëm: kur dilte në zyrë shefi, duhej të dilnin edhe ata edhe pse mund të mos kishin asnjë punë. Dhe kjo zgjaste deri në tetë pa dhjetë, kur shefi dilte nga zyra e shkonte për të parë lajmet në televizor. Lajmet në televizor duhej t'i shihnin edhe ata. Të nesërmen kur pinin kafënë në dhomën e pritjes, patjetër që duhej të ishin në korent se çfarë kishte dhënë një natë më parë revista televizive.

Bujana ia çeli derën sa shtypi butonin e ziles.

- Mos hyr - i tha - të kërkon urgjent sekretari i parë.

Iu prenë leqet e këmbëve. U mbështet për kashen e derës. Parandjeu të keqen, fundin.

- Kush lajmëroi - mezi e pyeti të shoqen, tek shihte habinë që lodronte në fytyrën e saj.

- Dezhuri. Emrin s'ia mora. Thuhet se një grup njerëzish kanë rrëmbyer një motobarkë dhe kanë thyer kufirin.

Koridori i'u suall. Edhe Bujana. Si një shtregull. Sillej gjithçka. Vehten nuk e kontrolloi. E kapi të shoqen për beli, pezull, si dikur.

- Qyqja, është dera e shtëpisë çelur!

Ajo s'po mirrte vesh asgjë. Sa i jepte lajmin e ai zverdhej, bëhej si meit. Sa i tregonte se dikush kishte rrëmbyer një anije e ai kalonte në ekstazë.

- Hamza!

Hamzai fluturonte. Dhe ashtu, fluturim, zbriti shkallët, ndezi makinën e lënë tek hyrja e pallatit dhe tani e kuptoi se përse njerëzit tek ngiste makinen si i marrë i'a lëshonin rrugën ku e ku.

"Eh, Rremë Ziu, Rremë Ziu! Më erdhe në shteg. Gjithçka e ka një fillim, por ka edhe një fund - tha me vehte. Ç'ishin një grusht hajnash në tregëti para kësaj? Në tregëti gjithnjë, kohë pas kohe, kishte patur grupe hajdutësh, se, përgjithësisht vidhej aty ku kishte. Fukaraja e lë derën e shtëpisë çelë."

Ikjen me motobarkë apo anijen, siç i quante populli ato, nuk arrinte t'a perceptonte dot. Sigurisht që duhej ta kishin rrëmbyer ushtarakët, po kush? Sido që të ishte, arratisja përtej kufirit shtetëror e një anijeje luftarake nuk trondiste karriken e një shefi apo kryetari dege, por edhe më lart, edhe me gjërë, trondiste një rreth të tërë. Në fund të fundit, përse u vu kryetar dege Rremë Ziu? Që t'ia shtërngonte rripat këtij mileti, pasi kryetari i mëparshëm sikur flinte në këmbë.

Gjel, pulë, pulë, gjel. Rremë Ziu u pat bërë si gjel kokoshi. Po sot?

E keqja s'vjen kurrë vetëm. Merr me vehte edhe të këqija të tjera. Vinte, hapi derën. Ç' do të plaste nesër?!

Po afronte konferenca e partisë e rrethit. Të kishte lidhje me të rrëmbimi i motobarkës?

Para godinës së komitetit kishte lëvizje. Vetura që shkonin e vinin. Po mbledheshin anëtarët e byrosë së partisë të rrethit. Ishte një mbledhje e jashtëzakonshme.

Anëtarët e byrosë pinin në heshtje cigarë në holl. Dy e nga dy, tre e nga tre. Bisedonin si në morë me zë të ulët, me kokë përdhe.

Rremë Ziu sqaronte një anëtar kyroje, një zëtonist që mbahej si bolshevik.

U kryqëzuan shikimesh.

“Kam dhjetë ditë që s’ bëj gjumë rehat, Rremë, që nuk e di se ku jam, në qiell a në tokë. E ti, ai që deri dje më hiqeshe si mik e si shok, as u bëre i gjallë. Për pak më shite. E për çfarë? Për t’a treguar vehten para shefit si parimor, më marksist se Marks. Edhe qytetit, edhe atyre që e dinin se si kishim shkuar me njëri - tjetrin. Po tash? Edhe fjala ime është si ai gisht i vogël i shitësit që e prek bukur, tinës kendarin. Motobarka paska dalë në breg matanë kufirit, po ti mund të mbytesh brenda...”

Iu afrua. Rrema sikur u mbush me frymë. Kishte menduar të kundërtën. Se Hamza Gjoka do të hynte në sallën e mbledhjeve vetëm me një të tundur koke dhe aq, kurse ai...

Hamzai i kishte dhënë dorën dhe kjo nuk ishte pak.

Pas Hamzait u afrua edhe një anëtar tjetër byroje, edhe një tjetër. Rrema nisi të japë spjegime. Ai që deri dje heshtëte si gur varri, sot sikur ishte kurdisur.

- Armiku i brendshëm dhe i jashtëm e kanë intensifikuar shumë veprimtarinë kundër nesh - tha Hamzai si t’i vinte me atë sllogan kapak sqarimit që bëri Rrema e t’i jepte të kuptonte atij se ishte gati për kompromis.

Kryetari i degës së punëve të brendshme tundi kokën. Kuptoi gjithçka. Se Met Hasani atje në birucë duhej të niste të harronte se si një natë i paska dhënë Hamza Gjokës një tubë lekësh që të ndërhynte për t’ia çuar vajzën në mjeksi. Gjithsesi ai duhej të harronte, t’a fshinte nga kujtesa një gjë të tillë.

Në koridor u ndjenë hapat e sekretarit të parë. Edhe hapat e tij ishin si të përmortshëm.

Sapo kishte biseduar me komitetin qëndror të partisë. Po me kë? Mbase edhe me shefin e madh. Si për çdo gjë tjetër këtë e dinte vetëm ai.

Pasi byroja zu vend rreth tavolinës në formë T-je, dera e sallës së mbledhjes u mbyll. Sot, si për çudi, Hamza Gjokës ajo tavolinë iu duk si qivur. Mbase mbrenda në atë qivur mund të ishte Rremë Ziu, mbase edhe ai vetë.

E mori fjalën sekretari i parë. Dukej shvajtojce.

Hyrja gabim e një makine me targë të huaj në Gur brenda një ore mori trajta të ndryshme, që nga klubi e deri në komitetin e partisë të rrethit.

I huaji, kur e pa se rruga e fshatit mbyllej, e mbajti makinën e sa doli jashtë saj, njerëzit, që deri atë ças i pau të shkonin e të vinin secili në punën e tyre, sikur i përpiu dheu. Veç një plak me një kosë në krah vinte drejt tij e më pas, në kthesë, ndjeheshin zërat e disa fëmijëve, të cilët, siç shihej, ktheheshin nga shkolla.

I huaji i doli përpara plakut. E përshendeti dhe tjetri ia ktheu përshëndetjen ftohtë, me një të tundur të lehtë koke. I foli me gjuhën e tij, por kur u bind se plaku nuk e kuptonte, ia bëri me shenja. Plaku tundi kokën. Nuk u morën vesh. Tundej kosa mbi kokë të plakut, fekste tehu.

Bëri tutje.

Ndërkohjë ishte afruar Musë Halili me qerren e tij. Ngaqë i huaji kishte zënë rrugën me makinë, Musa s'e bëri qejfin qeder, u mbështet për rrotë të qerres e mbushi gojën e çibukut me duhan. Mbase dikush tjetër do t'i kishë thurur që t'i hapte rrugën sa të kalonte, por jo, jo. Musë Halili kishte nge, për çdo punë kishte nge.

I huaji i hodhi një sy e shtangu. Por shpejt doli nga kjo gjëndje. Zgjati dorën në makinë, mori një aparat fotografik e me një shpejtësi të pabesueshme u bë pati t'i bëjë një pozë Musës. Musa, si e pa tjetrin që po i bënte resme,

ngaqë në fotografi dilte vetëm kur ndrroheshin pasaportat, rregulloi kasketën. Ndërkohë sytë i shkuan nga bufeja. Iu duk se të ulur në tavolinë pa fytyrën e Sul Demit. Sula gjithnjë gjendej tek bufeja. Kur ai dilte heret të mprihte qetë, Sula dilte të çelte bufenë. Me këtë njeri s' donte të kishte punë. Diku kishte dëgjuar se Sula shkonte me një grua të përdalë dhe gjithnjë i shmangej këtij njeriu. Një ditë, me zë të lartë që ta dëgjonin të gjitha vajzat e tij, kishte thënë në shtëpi se Sul Demi ishte njeri i poshtër.

Që nga atje, pas xhamit të bufesë, e pa mirë Sulen që i bënte diçka me shenjë, po si për inat bëri sikur s' e kishte fare mëndjen tek ai. Madje u ngrahaluc edhe më përpara aparatit të të huajit, po sa ndjeu që aparati bëri disa herë çakraf, i bëri me shenjë që të lironte rrugën që të kalonte me qerren e tij. I huaji e kuptoi, hyri në makinë dhe i bëri vend qerres sa të kalonte.

Të mëdhenjtë i përpiu dheu, ndërsa fëmijët, ndërkaq, i mblodhi rreth makinës, nja dy metra larg. Makina ishte kaq e bukur, sa s' kishin parë kurrë një të tillë në Gur.

I huaji iu afrua, po fëmijët nuk luajtën vendit. I përkëdheli flokët një djali, diçka i foli. Djali tundi kokën dhe i dha të kuptonte se nuk mirrte vesh asnjë fjalë. I bëri me shenjë nga një shoku i tij. Madje s' ishte një, por dy, si shmang të tjerëve dhe që ngjanin aq shumë, si dy pika uji me njëri - tjetrin.

Atë që s' e dinte i huaji, ne tashmë e dijmë mirfilli. Dy binjakët nguronin t' i përgjigjeshin. Kishin kaq dëshirë, ecën xhaxhait të tyre, Cen Shkrelit, ishte i pari kontakt i tyre me një të huaj që u drejtohej aq bukur e aq rrjedhshëm fëmijëve në italisht. Sikur u mblodhën në vetvete. Në ato pak sekonda gjithçka sillej si fluger në mëndjen e tyre. Edhe porosinë e Cenit, edhe të Vidës, edhe të udhëheqësit të qetës së pionierit, edhe të mësuesit kujdestar. E kishin mbajtur kaq të fshehtë mësimin e italishtes, kurse tashmi i huajse të gjithë e dinin në Gur se kish kohë që Cen u kish mësuar.

Që në fjalët e para, binjakët e kuptuan se kishin të bënë me një gazetar italian që kërkonte të dinte se nga binte rruga për në hidrocentral. Kaq. Mandej shtoi edhe diçka, se ishte mik i Shqipërisë.

Binjakët u shikuan sy në sy. Më në fund njëri i'a ktheu përgjigjen, tjetri shtoi diçka.

Gazetari italian harroi rrugën. Nxori një bllok shënimesh, u kërkoi emrat. Kërkimi i emrave i trëmbi binjakët, i trëmbi aq shumë. Kështu, si ky i huaj - menduan atë çast fëmijët, e kishte pësuar para pak kohësh edhe një korrespondent i gazetës lokale, që diku kish mësuar se dy binjakë në Gur kishin mësuar italishten dhe e kish përmendë si fakt në një shkrim. Kështu do ta pësonte sigurisht edhe ky gazetar i huaj po t'ua nxirrte emrat e tyre diku në një gazetë - menduan me naivitet fëmijët binjakët dhe si e pleqëruan me sy me njëri - tjetrin, vendosën të mos i'a jepnin emrat. Xhaxhai atëhere ua pat shpjeguar se përse ata nuk i nxirrnin nepër gazeta, as në tabelë të nderit, edhe pse ishin ndër nxënës të mirë që kishte shkolla.

Gazetari italian si u bind se fëmijët nuk kishin ndërmend t'ia jepnin emrat kushedi se për çfarë arësyeje, vuri në sy aparatën fotografikë dhe e shkrepiti disa herë. Ndërkohë dikush nga fëmijët pa arnat në pantallona, i ra në ije shokut për t'i kujtuar porosinë e mësuesit se të huajt marrin në fotografi kush vishet keq e me arna.

Prandaj aparati fotografik në duart e të huajit fëmijët i trëmbi shumë. Ikën si dhi të egra.

I huaji e ndjeu vehten të fyer. Ç'u bëri? Me çfarë kishte lexuar, shqiptari ishte ndryshe. Shqiptari s'ishte në arash, s'ishte as dhi mali që t'i trëmbte një shkrepje aparati si njerëzit gjysëm të egjër që kishte hasur diku në një komunë të Kinës. Nuk kishte dashur t'i besonte gjithë atyre që kishte dëgjuar për Shqipërinë. Në bisedë me kolegët e gazetës ku punonte, gjithnjë kishte pranuar se Shqipëria kishte një mbyllje, por, ngaqë këtë e pranonte dhe dikë edhe vetë

shqiptarët për kushtet specifike ku ndërtonin socializmin e tyre, ai nuk e konsideronte një të keqe fatale. Në ato pak materiale që kishte lexuar për këtë vend para se të vinte këtu, dëndur përmendej se Shqipëria ishte kështjellë e socializmit në Evropë. Për këtë, po, ai kish rezervat e tij. Po njerëzit, ç'kishin kështu që iknin, sikur ai të kish murtajën?

Tundi kokën, kryqëzoi duart, hyri në makinë dhe sipas spjegimit që i bënë dy fëmijët që dinin italisht, u kthye andej nga erdhi.

Kjo ngjarje tepër ordinere në çdo pikë të globit, zgjoi diskutim e hamëndje. Në klub, pas xhamave, pas perdeve, gjithçka u pa turbull.

Man Derhemi, si njeri i regjur në jetë e pa më të udhës të mos shfaqë asnjë mendim. Edhe të tjerët ashtu. Gjithsesi mund të mirrej ters dhe e pësoje. Apo s'ë kishte Guri mizën nën kësulë. S'kishte javë që të mos hidheshin fletushka. Një ia kishin futur edhe Manin nën derë të klubit, por nuk ishte bërë i gjallë. I kishte hedhur në birë të nevojtores. S'ishte i marrë të shkonte e ta dorëzonte, t'i hapte vehtes punë nepër hetuesira, po për ta lexuar e lexoi rresht për rresht. Fliste kundër Partisë së Punës, Enver Hoxhës, socializmit.

"Sigurisht, pat menduar Man Derhemi, ai që ma hodhi mua atë fletushkë e di që nuk e kam dorëzuar." Se dihej kush jepte tellallin për ato fletushka...

Mandej erdhi dhe grupi i tregëtisë. Ia kishte ndjerë erën. Po kishte ardhur një kohë që heshtja paguhej në shumë se sa fjala. Apo kështu kishte qënë gjithmonë. Jo, tani e ndjente se diçka nuk ishte si më përpara, se po ndryshonte, po se çfarë ai s'dinte t'i jepte dum. Ai që ua shihte pothuajse të gjitha fytyrat gurasve, dinte të miste edhe për rudhat e tyre që po shtoheshin, edhe për thinjat, edhe për heshtjen, edhe për...

Diçka ndryshoi edhe në parinë e katundit. Sekretarin e organizatës së partisë e shkarkuan, shkarkuan një brigadier ku kishte shumë mungesa në punë. Sekretare

partie vunë Vjollcen, zootekniken e lartë. Guri s'kishte vajzë më të mirë e më të ndershme. Të bardhë e kishte shpirtin, po çuditërisht atë ditë që e zgjodhen, Guri tha se edhe Kasemi para se të bëhej sekretar ishte shpirt njeriu...

Të gjitha këto iu kujtuan Man Derhemit tek shihte pas pluhurit që la makina me targë të huaj ato fytyra pa shprehje në klub. Sytë e tyre lëvizën si të trëmbur.

Ndërkohë pluhuri që la në rrugë makina kishte rënë dhe ato fytyra pa shprehje sikur donin të gjallëroheshin. Si për çudi, më në fund, sytë e tyre si të vendosur në maska lëvizën dhe erdhën e u ngulen tek Sul Demi.

- Qeni ngordhi, po la këlyshët - tha në atë heshtje mortore Sula, i bindur se kishte lënë një fjalë që nuk e luante as topi.

- Janë fëmijë ata, Sul Demi - sekush tha.

Sytë u drejtuan të gjithë nga ai.

- Pa qënë i vogël, s'bëhesh i madh - ia priti dikush tjetër në tavolinë me Sulën.

- Kushedi se për çfarë i pyeti ai i huaji - tha më së fundi një burrë i moshuar, i cili, si shumë guras, nuk shquhej për asgjë.

- Do të jetë ndonjë agjent - u hodh Sula. - Besoj e morët vesh se ç'kishte ndodhur dje në kufi, - tha ai, rrëklleu ç'i kish mbetur në gotë dhe bëri të dalë. Mezi ç'priste të gjente një sebeb që të avullohej pa paguar. Po kësaj radhe, si për dreq, ndeshi në sytë e Man Derhemit.

- T'i paguaj sa të kthehem, Mani - tha dhe u hodh në sheshin para bufesë pa e dijtur se për çfarë doli e se ku do të shkonte. Hodhi sytë si më kot andej nga rruga ku fëmijët, siç dukej, diskutonin tani me njëri - tjetrin për të huajin.

Njëherë desh t'i thërriste binjakët e Fust Shkrellit e t'i pyeste se çfarë u tha i huaji, por ndërroi mendje e mori andej nga dezdhuri i kooperativës. Të gjithë e kujtuan. Atje ndodhej telefoni. Po Sulës aq i bënte kjo ngjarje s'mund të shkonte humbur, s'duhej të shkonte rumbor. Binjakët

tashmë dihej nga të gjithë se e zotëronin italishten dhe i huaji mund t' u kishte dhënë ndonjë shenjë. Kushedi se ç' mesazh sillte, kushedi se ç' haber mirrte. Pastaj u bënë edhe fotografi. Sigurisht për t' i vertetuar dikujt se e kishte realizuar takimin në Gur.

Të gjitha këto i përshkoheshin në mend Sulës ndërsa shkonte tek telefoni. Gati sa s' fluturonte nga gëzimi. Ngjarja në kokën e tij po merrte trajta gjithfaresh. I lidhte ngjarjet, ashtu siç thoshte shpesh Hamza Gjoka, siç thoshte edhe Rremë Ziu. Motobarka, stalla e djegur, fletushkat në Gur që bënë thirrje hapur për t' u bashkuar e për t' u hedhur kundër rendit në fuqi. Pa nga dritarja e dezhurit Cen Shkrelin. Po ktheheshin nga puna me Jonuz Lisin e Lush Çakallin. "Mirë me Lushin, se punojnë sëbashku - mendoj Sula - po ky Jonuzi çfarë drejtin do të ketë që i asht vu në krah Cenit?". Iu kujtua se edhe kur i vdiq i vëllai, Jonuz Lisi i' u gjet i pari. Duhej ta vëzhgonte mirë. Kështu i tha edhe operativi i sigurimit. Sigurisht me çfarë po ngjiste edhe ai duhej t' a kishte ngushtë.

Operativi vinte ditë për ditë në Gur. Natë për natë me njësite sekrete, herë këtu, herë atje. Dhe asgjë. S' po kapej për qamet ai që i hidhte fletushkat. Veç diçka ishte e qartë : dora që i hidhte ishte diku në zonë, në Gur apo për rreth tij. Të ishte e njëjta dorë që i shkruante dhe i ndante ?

Ra zilja e telefonit te dezhurit. Më së fundi centrali i kooperativës e lidhi Sul Demin me centralin e degës së brendshme.

- Alo....

Sa herë që mirrte vesh që hidheshin fletushka, Cen Shkreli bënte kujdes. E dinte se tek ai dyshonin. Çdo herë që ngjiste diçka, për rreth shtëpisë së tij, natën, shihte silueta njerëzish. Tani edhe në kanal, edhe tek stallat, nuk punonte vetëm me Lush Çakallin. Herë vinte një, herë një tjetër, nga ata të rinisë.

Fliste pak e aspak në brigadë. Kthente përgjigje veç kur e pyesnin, edhe atëhere mendohej mirë. Nuk donte të linte asnjë shteg.

Edhe Sul Demi shkonte e vinte në brigadë. Se ç'punë bënte në brigadë, këtë s'e dinte askush. Vinte operativi e ai humbëte pas tij. Brigadieri i thosh Sulës lepe e peqe. Kush mund t'ia shkelte vizën atij?

Vinte e shkonte në brigadë e shfrynte. Pështynte përdhe. Kollej si me zor, mbliidhte pështymën dhe e hidhte tutje. Aty në kanal ku punonte Cen Shkreli. Lyppte sherr.

Ky njeri po e shkatërronte. E poshtëronte në sy të të gjithëve. Përditë nga pak, përditë nga pak. Puna në kanal i dukej pendë e lehtë para kësaj. Niste të shkruante në shtëpi, s'shkruante dot gjatë. Përpiquej ta largonte nga sytë e nga mendja fytyrën e tij të qelbur e i dukej se bënte të kundërten, se e nguliste edhe më thellë. I dukej se Sula u binte pa mëshirë atyre vargjeve aq të brishtë. Më shumë kishte shkruar në burg, më shumë.

Një ditë kur ia flaku gëlbazën para këmbëve të tij, shtërngoi fort bishtin e lopatës. Donte t'ia nxirrte trutë atë në kanal. Hodhi një hap, dy. Thuhej se Sula kishte pistoletë. Po Cen Shkreli as pyeste fare. Po të kishte vërtetë pistoletë, s'duhej t'i linte kohë ta nxirrte nga brezi. Si për çudi hapin e tretë Ceni nuk e hodhi. Diçka e ndali, një si dorë e padukshme e gozhdoi në vend. Mbase ishin duart e Vidës, të fëmijëve, ato të Nardit...

Edhe mbrëmë e kishte bërë gat kumbësën. Edhe mbrëmë e kishte mbajtur Vida. Vida e fëmijët. As dy muaj pa iu kalbur trupi në dhë të vëllait e Sula Demi.

Ngjarja ndodhi kështu : dikush kishte munguar tek stallat e lopëve. E çuan Viden që ta zëvendësonte.

Sul Demi atë ditë shkonte e vinte me biçikletë. Kur kishte shkuar në stallë s'e pa askush. U vodh përgjatë kanalit të orizit të mbuluar me kallama. Në stallë Viden e kishte gjetur vetëm. Mjelësja tjetër kishte kohën për t'i dhënë fëmijës për të pirë gjë. Madje Vida e nisi më heret. Mjelësja i kishte thënë se atë ditë fëmijën e kishte lënë me pak temperaturë. Do t'ia milte vetë edhe lopët e saj. Kaq sa vetë kishte mbetur pa ngrënë edhe mëngjezin.

Sulës nuk ia pa fytyrën. Ia pa çizmet ngjitur me kovën e qumështit. Zemra sikur iu ndal. Sul Demi sa herë i ishte vënë pas, kushedi sa herë i ishte sjellë rrotull. Herë i hidhte një fjalë e herë një tjetër. Ajo i'a linte fjalën në gojë e bënte tutje. As i kthente përgjigje, as e shikonte. Kjo po e tërbonte Sulen. As çante kokën se njerëzit edhe mund t'a shihnin. Dhe askush nuk fliste. Sulës i'a shihje sherrin trashë. Zihej me të gjithë. "Pra të gjithë po më lëshojnë rrugë e rrugë do të më hapë edhe partia" - mendoi një ditë dhe përnjëherësh mori rrugën në shkollë të takonte mësues Filipin. Donte që ai t'ia qëndiste një lutje për të hyrë në parti. Mësues Filipi e ngjeu mirë penën në bojë dhe Sula, kur e dëgjoi gjithë çfarë shkroi mësuesi, tha me vehte se kishin për ta pranuar në parti.

Po kaloi një javë, një muaj e pas një muaji ndodhi çudia. Në zyrën e partisë e thirri Vjollca, sekretarja e re dhe një brigadier. I thanë se s'mund ta pranonin në parti se i kishte kaluar të tridhjetë vitet dhe...E kuptoi se ia dërdhën. Ngau prap tek mësues Filipi. Mësues Filipi i tha se kur donin, bënë edhe përjashtime. Ia tha në besë fjala vjen, djalin e tij e thirrën, i propozuan, e pranuan në parti. Tridhjetë e tre vjeç ishte. Sulës i kceu damari. Ta ulte kaq përdhe një copë vajzë si Vjollca?! U turr tek Hamzai. Eruajti deri kur doli nga zyra.

Hamza Gjokën Guri po e loshite fërditë me guras.

Mirë që Sula s'i kishte ardhur në komitet. E dëgjoi. E tek Sula shfrente, i shkrepri një mendim. Që ta mbyllte atë punë e ta hiqte qafe, i premtoi t'i jepnin një pistoletë. E ndjeu se në çast e theu. Sul Demit t'i jepnin një pistoletë ishte më mirë se sa t'i jepnin gjithë Gurin. Tëserën e partisë kishte dëgjuar se ata që e kishin e fshihnin që aman o zot, deri në xhep të veçantë sa as gruaja të mos ia shihte burrit, kurse pistoletën ? Hajde, hajde ç'marri kishte qënë duke bërë për të hyrë në parti. Ku i duronte ai mbledhjet e disiplinën. Pse, kë kishin më shumë frikë në Gur Vjollcën, sekretaren e re të partisë apo operativin e degës?

Kështu Sula shpejt e ndërroi pllakën. Me koburen që i dhanë pas një jave ai hapi edhe më shumë rrugën në brigadë, që të mos punonte më kurrë, hapi më shumë rrugën në magazinë - të mirrte çfarë të kishte brenda, gjithçka nëpër dyqanet e zonës ku shitësit i druheshin se mos ia shihnin sherrin.

Mendoj se tani i kishte ardhur radha Vidës, i bindur se askush në Gur s'mund t'i thoshte më jo, pra edhe ajo...

Iu largua nga kova e qumështit. Vida ndjeu çapat e tij nëpër çimenton e stallës. Zemra Vidës i rrihte fort. O zot, nuk donte që dikush, kushdo qoftë, ta gjente Sulën këtu. E urrente. Edhe më shumë se Ceni, që kushedi sa herë i kishte folur për këtë njeri pa shpirt, për këtë njeri pa zemër. Syri i tij i lig e kishte ndjekë kaheërë. E përbuzte deri në neveri.

Ia ndjente zemra se ai s'kishte ardhur kot, pasi Sula s'kishte asnjë punë në stallë. Para do kohësh ishte interesuar për bazën materiale, kurse tashti...

- Shoku Sulë, s'është mirë që ti vjen në stallë kur është e vetme një grua e ve.

Kështu ia tha mendja e kështu ia pëmblodhi. Po a kishte zemër e nder ky njeri sa t'a mposhte fjala ? Prandaj syri i Vidës tash e parë shikonte nga afu ku.

- Kështu doni ju, që t'u lëmë vetëm, që të livadhisni sa të mundni në pronën e përbashkët, të na hidhni fletushka,

të lëmë edhe fëmijët e tu të bisedojnë ditën për diell e në mes të Gurit me agjentë të huaj - tha Sul Demi me ligësi, teksa hetonte se si do të reagonte Vida.

Ngriti çarkun.

Vidës iu ngrinë duart e iu bënë kaça në sisat e lopës. Ç'thoshte ky kështu, ç'ishte kjo gjuhë gjarpëri ? Kaq vjet nuse në Gur e me Sul Demin s'kishte ndrruar dy fjalë, veç syrin e tij të lig e dinte se e kishte gjithnjë pas. Mirë për fletushkat që dihej se nuk i hidhnin komunistët, po me fëmijët e mij çfarë ka? - mendoi Vida dhe në çast i erdhën para sysh fytyrat e pa faj e të çiltërta të binjakëve të saj tek i tregonin asaj e Cenit ato pak fjalë që kishin këmbyer në italisht me një të huaj, i cili kishte humbur rrugën për në hidrocentral. Binjakët fluturonin nga gëzimi. I huaji u kishte thënë se e flisnin mirë italishten. Dëshirën e kishin patur të bisedonin edhe më shumë me të huajin, por nuk e kishin zgjatur. U ish kujtuar porosia e axhës Cen për të huajt, madje as emrat nuk ia kishin dhënë, ndërkohë që i huaji aq shpejt u kishte bërë një fotografi. Kaq. Në sytë e të gjithëve. Para klubit, në qendër të Gurit.

Sula e ndjeu shqetësimin e madh të Vidës, efektin që patën fjalët e tij sa i përmendi fëmijët. Edhe pak e ...Ia shihte duart që i dridheshin, se si i dridhej i gjithë trupi.

- Binjakët sot i dolën përpara një të huaji dhe diçka i thanë.

- Ata po ktheheshin nga shkolla, s'ishin vetëm e as në ndonjë rrugë qorre - ia preu drutë shkurt ajo.

- Po se çfarë i thanë të huajit e dijnë veç ata.

Vida u drodh sërish.

- Ti s'e kupton se çfarë mund t'u ngjasë fëmijëve të tu që bisedojnë me një të huaj, me një agjent.

- Ata i treguan vetëm rrugën për në hidrocentral, - u përpoq edhe njëherë Vida të mbronte fëmijët e saj, si ajo kllloçka që mbron zogjtë kur nga qielli i turrët me kthetra të hapura skifteri.

- Dhe ai u bëri një foto që t'u tregonte shefave të tij edhe me dokumenta se e kishte realizuar shkuarjen e tij në Gur e takimin.

- Fotografi i kishte bërë edhe Musë Halilit. Këtë ma thanë djemtë.

- Në spiunazh nuk përjashtohet askush. Një shoku im thotë se edhe kafshët bëjnë pjesë në të.

- Ata janë fëmijë, Sul Demi.

- S'duhet harruar se janë nipat e Cen Shkrelit - tha ai duke parë mirë se si do të reagojnë.

- Janë fëmijët e Fuat Shkrelit.

- Kjo tani ka pak rëndësi - vazhdoi Sula. - Rëndësi ka se këtë punë e kam unë në dorë. Unë e ti, Vida.

- Sul Demi më lësho rrugë!

- Mos u bëj e marrë, Vida. Mbi fëmijët nuk vihet asgjë. S'do ta marrin vesh askush. Kam kohë që...

Vida po dridhej. Vehten e ndjente mes dy zjarresh. Po mes dy zjarresh kishte qenë tërë jetën.

- Të kam në dorë, Vida, s'ke nga shkon, përndryshe ty e fëmijët e tu mund t'i fus shtatë pash nën dhë. Ka Gur, po ka edhe internim në ndonjë fshat ku pula ha gur, në ndonjë malësi të largët ku edhe në sy të fëmijëve ta hypin malokët.

Vidës i ishin ngritur leshrat e kokës përjetë. Sul Demi si përbindsh nxirrte nga goja gjëra të përbindshme.

Pranë ishte cfurku. Diku përtej asaj stalle ndodheshin fëmijët, Ceni, shtëpia.

Sula priste me një lloj krekosjeje të pështirë. Besonte se e kishte mposhtur, se s'kishte rrugë tjetër e do t'i dorëzohej. Si me marifet zbërtheu xhakëtën që i dulej më mirë doreza e armës së brezit.

Priste që Sula t'i turrej, ta zaptonte, ta vinte poshtë, t'ia griste rrobat. Nga ai mund të pritej çdo gjë. Të kërkonte ndihmë? Një lloj do të ishte. Ajo do të mbulohej me turp. Sul Demi e lante turpin me një gjym, atë nuk e lante as

Drini. Sala veç po zbërthente pantallonat. O zot, më ndihmo!

Kishte çarë vetë në jetë. Kishte qënë edhe grua, edhe burrë.

“Kurrë, kurrë! Për hir të tim shoqi, që ti, ti Sul Demi me shokë e shndrruat në kafshë dhe e vratë. Kurrë, për hir të vuajtjeve të tij nepër burgje! Kurrë për hir të dy fëmijëve, për hir të tim kunati, kurrë!”

Diçka i vlonte në shpirt, si llavë vullkani. Ishte urrejtja, përbuzja, neveria ato ia dhanë në dorë cfurkun, në maje të të cilit varej një fije bari. Jeta e saj dhe jeta e një tjetri që ndaheshin nga një fije bari. Ajo fije bari për një çast mund të përgjakej. Po a mund të vriste ajo një njeri, kushdo qoftë ky, edhe Sul Demi? Po a ishte njeri Sula?

Tjetri, tek e pa të ngrihej vrik me cfurk në dorë, u zbyth, këmba iu ngatrrua në një zinxhir dhe u rrëzua mbi sanë. U zverdh si meit.

- Mos luaj mendsh, Vida!

Sula s’kishte mundësi as të çonte dorën në brez. Një palë djersë të ftohta e mbuluan të tërin. Ndjehej i çburrëuar.

Ndërkohë u ndje dera e stallës së lopëve. Mbase e tundi era. Vida ktheu paksa kokën dhe Sula çoi dorën në brez. E sakaq luti zotin, të cilin s’e kishte besuar kurrë, që ta ndihmonte, që të mos ishte kush tjetër veç mjelësja që kishte shkuar t’jepte fëmijës gji.

Vida ia ndjeu hjeksinë. Pa dorën e tij të ndyrë të zbrisë tinës të çkopsiste këllefin e revolverit. O zot! Ajo dorë e qelbur për pak e desh të vihej mbi të. Ia afroi cfurkun mbi gjoks, gati për t’ia ngulë.

- Mos, Vida!

Nuk e ktheu kokën. Ia njohu zërin. Ishte zëri i Vjollcës, zooteknikes, sekretares së re të partisë.

Sula largoi dorën nga brezi. U zbyth e t’ngrit.

- Kjo është e çmendur, shoqja sekretare, pa asnjë shkak, veç sa hyra në stallë...Unë erdha për bazën materiale,

kurse kjo, kjo shoqja sekretare...

Vjollca ishte a s' ishte njëzet e pesë vjeçe, e rritur me halle. Për Sul Demin flitej, flitej prej kohësh. Gruan e tij e mbante të kyçur në shtëpi. Ditët e punës i shkruheshin. Atij dhe asaj. Sula edhe për të kishte folur si vajzë kur iu refuzua pranimi në parti. Kurse tash? Sula kishte harruar se poshtë pantallonat i kishte të zbërthyera...Nuk e kuptoi as vetë, po diçka iu mblodh në gjoks, diçka iu mblodh në gojë dhe e pështyu "Phu, qen!".

Vida nuk u besonte syve. Për një ças kishte menduar se sekretarja e partisë do t'i vihej në mbrojtje Sulës, do të bënte ndonjë përpjekje për t'a mbyllë atë punë, kurse ajo i hidhte pa iu tutur syri pështymën në surrat.

"E pabesueshme, e pabesueshme!" - tha Vida e vehtja iu duk si në ëndërr. Sekretari i mëparshëm i partisë s'i kishte folur kurrënjëherë me gojë. Asnjë komunist në Gur më përpara nuk i fliste, veç kur i vdiq i shoqi, disa prej tyre, në të ngrysur, erdhën për ngushëllim. Kaq.

Kishin biseduar gjatë me Cenin. Vdiq i shoqi, Fuati, e dukej se po ngjallehin ata vetë. Hera - herës nuk e besonin, se si u dukej. Kurse tash? Vetë sekretarja e partisë, Vjollca, i vihej në krah. E ashtu siç tha edhe kunati Cen këto ditë, në Gur kishte njerëz me shpirt të bardhë si shumica e njerëzve.

"Mos u shprishësh edhe ti si njeri, moj motër! - uroi Vida nga thelbi i shpirtit sekretaren e partisë. Vjollcë e le emrin, Vjollcë qofsh gjithë jeten. Të kam borxh jetën time e të fëmijëve. Se do ta kisha therur me cfurk, si qen Sul Demin e mua burgu do më priste..."

Sula si hije ishte vjedhur nga stalla. Vida, që në atë çast aq kritik të jetës së saj nuk iu drodh as qerpiku, tani dridhej. As vetë nuk e kuptoi. Vjollca ishte ofruar disa hapa dhe i kishte vënë dorën në qafë, si motër. E Vidës gjithçka prap i dukej si ëndërr. Edhe Ceni i thoshte shpesh se kishte njohur komunistë të thjeshtë me zemër e pak kush.

- Shko, Vida, shko, qetësohu në shtëpi. I mjel unë sot lopët...

U kthye në shtëpi me një frymë. Kunatin tash e kishte zot shtëpie. A duhej t'ia thoshte atë që ndodhi? I kishte fshehur sa e sa ngasje të Sulës. Edhe i vinte zor, edhe mund t'ia fshihte. Po Vjollca besonte se s'do ta linte me aq. Edhe Sula mund të prralliste të tjera... Jo, kunatit Cen duhej t'ia thoshte, t'ia tregonte të vertetën, por më përpara t'i mirrte fjalën se s'do të hidhte asnjë hap, se s'do të ndodhte asgjë. E dinte se burrat e Gurit ndizeshin si eshkë.

U ndez edhe Ceni sa ia tregoi të vërtetën. Ai njeri ia kishte bërë borxh me kohë, e kishte shnderuar sa herë në sy të të tjerëve. Tani kërkonte t'i shnderonte edhe kunatën.

Nuk dëgjoi më se çfarë i tha ajo, harroi për një ças fjalën që i tha Vidës, se s'do të hidhte asnjë hap për hir të saj e të fëmijëve.

As vetë nuk e kuptoi, po Vida i ishte hedhur me të gjithë forcën në kmesën që ai mbante në dorë. As mund ta mendonte se një grua kishte një forcë të tillë, që ta bënte zap. Po e ndjente përditë e më shumë atë forcë, më shumë se sa fizike. Qëkur vdiq i vëllai, Vidës i qëndroi më pranë. E Guri fliste, herë hapur e herë pas gardhit, se zakoni e donte që Vida të mirrte fëmijët e të shkonte tek i ati. Si mund të rrinte nën një çati me një kunat beqar, e vetme, në një sofër e në një zjarr? Po ku të mbytej tek i ati, ku? Babai i saj, një grusht njeri, vëllai i madh me një prush fëmijë, me një dhomë përdhese, si kasolle. Vëllai i vogël ushtar. Ku të mbytej ajo me dy jetimët? I përkdhelte duart në bishtin e kmesës.

- Ceni, mos i ndyja duart me Sul Demin. Mëua më njëh Guri se kush jam, Sulën e njohin edhe më mirë, ty po se po. Pashë të lumin zot, mos !

Vida. sa ishte rritur si njeri! Vida që e shihte Cenin si perendi. Ceni që i hapte sytë, jo vetëm me shikimin që i mësonte, pasi fëmijët binin të flinin, por për gjithçka.

Mëngjez për mëngjez Vida qante për të. Pas perdes së dritares, kur e shihte që pa zbardhur mirë me shatë në krah. Deri kur kështu, deri kur?

Se ai s'ishte si gjithë të tjerët. Këtë e kuptonte jo veç ajo. Ai kishte një forcë fjale që të bënte për vehte. Kur fliste ai, Vidës i dukej se edhe pylli e linte fëshfërimën, edhe zogjtë e linin cicërimin. O zot, mos po e donte më shumë se kunat?

Ceni kishte një forcë të tillë karakteri që s'e kishte parë në asnjë burrë tjetër. Plot tri vjet që i shoqi u end si fantazmë, si njeri - kafshë, si njeri - qen, që qante e hunguronte ditë për ditë e natë për natë për fatin e zi të tyre, fatin e saj të zi e ai, kunati, asnjëherë s'i kish thënë qoftë edhe një fjalë të rëndë.

Si kish kaluar kështu jeta e saj? Vite rrugëve, për ta takuar nepër burgje, makinë më makinë me Cenin, ngrënë e pa ngrënë, fjetë e pa fjetë. S'mund ta harronte kurrë Cenin. Hera herës në burg e lejonin të flinte me Fuatin, në dhomën familjare. Hotel ajo qytezë nuk kishte, mbase qëllimisht nuk kishte. Ceni rrinte gjithë natën në një gjysëm shtëpi të braktisur, të shkatërruar, diku në periferi të qytezës. E gjente në mëngjez gjithë blozë nga tymi i zjarrit që ndizte. E takonte kokë ulur. I vinte turp kur mendonte se ai kishte qëndruar gjithë natën, në errësirë, mbi një gur, i vetëm, me një batanie krahëve, si kukuth. E betohej se s'do të vinte më kurrë, derisa i shoqi të lirohej nga burgu. Po s'kalonte muaji e Ceni i thoshte të bëhej gati e të shkonin ta takonin Fuatin.

Edhe njëherë tjetër Vida i kish dalë përpara. Vida e thyente, siç thyenin pritrat turrin e prrenjve alpine.

Cen Shkreli dikur flaku tej kmesën dhe e mështeti ballin në xhamin e dritares.

Ishte hera e parë që Cen Shkrelin e thirrën me korier që të shkonte tek zyra e këshillit.

Përse t'a thërrisnin, për punën e binjakëve me të huajin? Gjithçka i sillej nepër mend. Veç kësaj here sikur ndjehej më i qetë: e thirrën zyrtarisht, ditën. Flitej për një farë zbutjeje, se mund të bëhej edhe një amnisti e madhe për të burgosurit politikë.

Kur ishte javën e kaluar tek Nardi biseduan gjatë. Ai i tha se në qytet diçka po lëvizte e sikur kjo e kishte rinuar. Këtë të vërtetë Ceni e lexonte në fytyrën e fëmijëve të Nardit, në sytë e Jozit e të Sandrit. Sa e donin ata Cenin. E shihte kur zemrën ia vinin në dorë. E zemra e tyre rrihte për një ditë të re, për një botë të re.

Rrugës për tek zyra e këshillit për çfarë s'mendonte Cen Shkreli.

Dhe po ata njerëz përballë tij : operativi i sigurimit, Sul Demi, një i paemër. Si më të zbutur, si më të arësyeshem. Çfarë t'u thoshte? Atë që i thanë binjakët. Asgjë më pak, asgjë më shumë.

- Mirë shoku Cen, mirë, shko, mendohu, mund të vish kur të duash, ne këtu na ke...

Në fakt ai që i fliste ishte operativi numur njëjës, po diku rrotull ishte Sul Demi, i paemri, të paemër të tjerë.

Kështu gjithnjë. Presione, goditje, shantazhe, dhunë. Deri kur kështu?

Desh njëherë të ndalej në klub, se si i lindi një dëshirë për të pirë, për të pirë e për t'u bërë tapë, për t'i harrua të gjitha, të gjitha. Të notonte në atë botë ku çdo gjë e madhe dukej e vogël, ku çdo gjë e vogël dukej e madhe. Në botën e boshësisë, në botën e kotësisë. As vetë s'e kuptoi ecte apo vraponte drejt shtëpisë, se si i kaptoi shkalet, se si e mori shishen e rakisë nga bufeja. Nuk donte të ishte Vida në shtëpi. Nuk kishte se si ta dinte se ajo që kur ishte nistur për tek zyrat e këshillit, ishte ngujuar pas perdes së dritares së dhomës së saj, me një pikë loti të patharë në sy. Nuk donte

të ndodhte kështu. Ndjeu në çardak hapat e Vidës, edhe të fëmijëve. Kë kishin në botë ata më të afërt se atë, ke vallë?

E rrëklleu edhe një putir. Dera u çel. E ktheu edhe një tjetër. Po tek desh të mbushte gotën përsëri, Vida nxitoi. Nxitoi t'i vinte gotës si kapuç dorën e saj. Duart e tyre u bashkuan. U takuan edhe sytë. Sytë e saj luteshin. Kish gjithçka në sytë e saj të mëdhenj e gjithë jetë. Edhe respekt, edhe bamirësi, edhe...

Ngaqë Ceni shkruante e lypte qetësi, Vida në dhomën e tij hynte veç kur pastronte, kur i çonte një kafe. Italishten ia mësonte në dhomën e bukës...Iu lut prap me sy që të mos pinte më. Po Ceni e mbushi gotën dhe e ktheu sërish.

- Ceni...

Po Ceni tani s'pyeste. Kishte dëshirë të pinte. Të pinte e të harronte çdo gjë. Le të ishte kjo ditë ndryshe nga ditët e tjera. Ditët duhet të ndryshojnë. Ditët s'duhet të jenë njëlloj. Ditët në fakt s'janë kurrë njëlloj.

E ktheu edhe një e sytë e tij prap tek Vida.

Edhe Vida...Mezi ç'priste të kalonte nata. Netët ishin bërë të gjata, tepër të gjata. Mezi ç'priste çdo ditë të vinte mëngjezi, me halle, me punë, me mund, por edhe me atë ndjenjë që të fërgëllonte në krahëror si krah shpendi.

Nata e ndante me kunatin, dita e bashkonte. I dukej se përditë kishte diçka për të zbuluar tek ky njeri me shpirt të madh, që gjithçka po ia falte asaj e fëmijëve.

"Ata kanë pushtetin, Vida, ne duhet të kemi dije. Dija gjithmonë është pushtet. Pushtet mbi injorancën, mbi errësirën. Dituria gjithmonë është pushtet mbi pushtetin - thosh shpesh ai.

Tani ajo po e ndjente se jeta kishte kupim. Dje jeta për të ishte humbëtorë, mbase edhe më keq, një rrugë që kishte një fund si hon. Një rrugë e gjatë. Ec e rrëzohu. Ngrihu e rrëzohu, ec e mos lër gjurmë kurse tash, përditë, siç rritej fëmija, e ndjente se po rritej edhe ajo. Rrezohej prap, por e dinte pse rrëzohej, ngrihej dhe e dante se kush

ia jepte atë forcë sa edhe njëmijë herë të rrëzohej, prap do të ngrihej, edhe më e fortë.

Nuk ishte më si dje, as nesër s'do të ishte si sot.

"Kush isha unë deri dje, kush? - e pyeste vehten Vida. Një fatzezë." Po ç'thoshte kështu? Jeta po i bëhej e bardhë si dita.

"Na kanë hedhur në botën e askushëve, Vida, që veç të punojmë, të hamë, të flemë. Ky është një dënim më i rëndë se sa ai që kalova në burg, a e beson, më i rëndë. Atje të poshtronte një gardian, një polic, një oficer, kurse këtu kërkojnë të të poshtërojnë të gjithë. Kërkoje një njeri si Diogjeni, me kandil në mes të ditës. Ku është ai, ku? Ky regjim i ka bërë si me kallep. Mundësisht që të gjithë të jenë pa emër, anonimë. Emër ka veç Zeusi. Ai di gjithçka. E si mund ta ngrë unë kokën kur mbi vehte kam Zeusin? Se edhe ata që i falen atij, si unë janë, askushë, si unë e si ti. Pluhur e hi bëhen të gjithë po të lëshojë Zeusi rrufetë e tij. O Vidë, o njerëz, bëhuni njerëz, jepjani dorën njëri - tjetrit, ja kështu, shtërngoniu fort..."

Ceni ia shtërngonte asaj dorën, si ta kishte frikë se po ikte diku, diku larg nga ku s'kthehej më. Pastaj ia lëshoi e mbushi sërish gotën e rakisë.

"O zot, unë s'e di se të kujt janë askushët. O Zeus! Edhe askushët janë të tutë, po, po, edhe ne jemi pjella jote, jemi doçët, kopilët e tu. Hidhi ku të duash askushët, mbi zambakë, mbi ferra, të tutë mbetemi..."

- Ceni, mos Ceni - tha Vida tek përpiqej me të ngrë t'ia mirrte nga dora gotën e rakisë.

Ceni si pak kush në Gur nuk pinte. I kishte ndodhë edhe njëherë tjetër, kur kishte pirë. Siç dukej edhe sot...

- Më poshtuan prapë Vida, më bënë presione, m'u kanosën me internim. E pse? Se dy fëmijët, i treguan një gazetari italian se Guri nuk ishte injorant. Shfrenin tek unë. Edhe për këtë, edhe për fletushkat. E ndiejnë se po urreshqet toka nën këmbë. Gjoja më morën me të mirë. Po unë e di se

ku fillon kjo e mirë, për mua e ka emrin rrezik. I tmerron ajo se Guri nuk është më si dikur, se e sotmja s'e ka fytyrën e së djeshmes. Askush s'mund ta ndalë më një gjë të tillë. Edhe ti Zeus hidh sa të duash shigjeta rrufeshë nga maja e Olimpiti tënd, gjoksi i Gurit do t'i kthejë. Se Guri s'është i Hamza Gjokës, mjeran! As ka qënë e as do të jetë kurrë. Këtë s'ta them unë zoti operativ, që më klithje si i tërbuar. Në atë çjerrje unë ndjeja zërin e Hamza Gjokës, edhe të Sul Demit. Pra, atë që s'ta them unë po ta thotë Guri me fletushka, Guri që kurrë s'ja jepni hakun, ta merr pesëfish, Guri që më erdh në mortin e vëllait. E unë që deri dje mendoja se s'kishte njerëz, se kishte pak njerëz, po ua them se ka njerëz, se ata janë shumë, si bari i luadheve. Pak jeni ju me kobure në brez, me topa e me tanke. Pak jeni ju që keni pushtetin. Ju ma vratë tim vëlla, mua ma morët rininë, Nardit ia ngrysët një jetë në qeli. O zot! Ju jeni vrasës, ju jeni askushët e historisë sonë!

Cen Shkreli shfrente, shfrente si rrallë herë.

- Ceni!

Vida i lutej deri në përgjërim.

Dikur u përmend. Fytin e ndjente t'i digjte, gjoksi sikur i ndizej flakë. Shihte veç sytë e mëdhenj e gjithë dritë të Vidës, buzët e saj gjithë gjak që dridheshin, që diçka bëlbëzonin.

Largoj duart e tij nga të Vidës. Diçka ndjeu kur u takuan bulat e gishtave. Eci drejt dhomës së tij. Ishte qelja e tij.

Hyri ashtu, rëndë - rëndë. Pas tij dera u mbyll. U mbështet për të. Përballë dritarja, me atë dritë të fikut hënë.

Ndjeu se dikush po qante. O zot, deri dje qante i vëllai. Kush qante kështu, kush?

"Ti qan, o hënë, ti qan. Qan për fatin tim të zi për tim vëlla, për tim kunatë, për nipat e mij. Veç lot paska kjo jetë, veç lot. E në zemrën e lotit unë shoh të nënëmen. Edhe përmes gjakut! Sikur s'mjaftuan mundimet e territ."

Nga rafti mori bllokun e vjershave. Iu duk se nuk ishte në vendin e zakonshëm, në pozicionin e zakonshëm, që e linte ai. Për një ças u trëmb. A kishte se si ata të depërtonin deri këtu? - pyeti vehten si me frikë. Asgjë, asgjë s'ishte e pamundur, asgjë. Po në fund të fundit edhe sikur t'ia merrnin e ta lexonin për asgjë s'mund ta akuzonin. E hapi më kot bllokun. E mori më kot stilografin. Kishte ditë që s'shkruante qoftë edhe një varg. Ata po ia vrisnin edhe vargjet. Po më përpara se t'i vrisnin vargjet, ata i vrisnin shpirtin. Ka edhe vrasës të tillë. E pasi të bëjnë vrasjen shpirtërore, të bëjnë amnistinë fizike. Sa intelektualë të tillë kishin vrarë kështu, sa? Të cilët sot silleshin si sonambul nepër do qytete te vogla, të largëta, diku shmang.

O jetë, sa mizore kështu me ta! Ti, ti o jetë, ti që i solle mbi këtë dhë, mbi këtë tokë i sheh përditë e s'ke çfarë u bën. Ata të deshën ty sa e deshën lirinë, lirinë e deshën më shumë se jetën e tyre, se rininë e tyre. Disa vinin nga malet partizane, shporrën pushtuesit e sollën lirinë. Ishin dashuruar me të, ishin hedhur në krahët e saj, në ekstazë. Dhe s'po shihnin se pas krahëve të tyre po niste të luhej një dramë e përgjakshme. Shpirtbardhët harrojnë se në botë ka shpirtzinj. Veç kur hapen sytë dhe e panë vehten nën një robëri të re. Një robëri kazerme: "Gatitu, qetësohu! Para marsh! Me vrap! Uuuurraaaa! Tito - Enver, Enver - Stalin, Enver - Hrushov, Enver-Mao! O tmerr, o ferr! Si putanat, shitu aty, shitu këtu. Liria ishte një ëndërr diku larg, në krah pëllumbi që prek kurrninë e dallgëve në perëndim".

Për çfarë kishin luftuar ata, për çfarë? Për zgjim me buri, për ecje në njësh kolonë?

Jo, jo, njëmijë herë jo! Ata donin që vëllezërit e motrat e tyre të rronin të lirë, si të donin, të ëndërrojnë si të donin, siç ëndërron njeriu i lirë, të këndonin siç di të këndojë njeriu i lirë, edhe pse nuk është këngëtar, të qante me afsh, siç di të qajë ai! Që njeriu të ishte njeri.

Po ku ishte ai? Ku ishte familja e tij, fisi i tij?

Ishin të gjallët e vdekur. Askushë. Qëkur lindnin, me damkë, të deklasuar. Derisa vdisnin. Po të gjallët ku ishin?

“Heeej, po bie çanga. Gatitu - qetësohu! Jo, jo, ju nuk iu nënshtruat asnjë urdhëri, ju ishit Zeusët e vehtes tuaj. Ku jeni pra, ku? Dua që të jem pranë jush, me ju. Përtej natës tuaj është mëngjezi. Unë e shoh atë. Po ç’them, nuk desha t’u fyej. Ju e patë më përpara meje, ju jeni vetë mëngjezi që do të vijë!”.

Prap i dukej se dikush qante. Kush qante kështu ?

Eci një hap, dy, çeli derën e dhomës së tij. Aty, në prak të derës, qante Vida me dy fëmijët e saj në prehër. U ul edhe ai në gjunjë. Gjoksi iu hodh edhe atij përpyetë.

- Ceni, ti thërrisje hera - herës, me të madhe, sa unë kisha frikë. Ka tri netë që disa hije sillen rreth shtëpisë. Ka tri netë që unë ruaj gjithë natën. Kam fshehë edhe bllokun tënd të vjershave. E vija prap në raft kur kthehesha nga puna. Fëmijët i puthnin duart, sikur i luteshin me ata sy të përbotur që të mos bërtiste ashtu. Kishin frikë, kaq frikë. I trëmbte përditë Sul Demi.

Në murin e çardakut lëviznin hijet e krahëve të pemëve. Përtej ishte fshati që flinte. Ku ishin ato që thosh Vida, hijet? Diku aty pas murit të rrëzuar, pas një trangu peme. Dëgjoi para dite se operativi me Sulën u kishin nda ndjekësve të tyre nga pesë pemë. Dikush ruante një mur, dikush një mullar, dikush një rruginë. Fletushkat hidheshin aty ku s’e prisje. Këto fletushka ia kishin marrë gjumën Gurit.

Në rrugë dikush po ecte me kandil. Kandili hitej si lavjerës. Një zë fëmije që këndonte. Ishte djali i Nanit që shkonte të mirrte të ëmen tek stallat. Iu kujtua ajo që dëgjoi në brigadë për Mahmut Shegën. Edhe e besonte, edhe s’e besonte. Guri ishte afër qytetit e trillonte. Mbase ishte e vërtetë. Mbase e nxori Lush Çakalli. Sidoqoftë ngjarja ishte kjo:

Mahmut Shegës na i dhanë për të ruajtur pesë rrënjë

fiq. Që të pestë rreth shtëpisë së tij. Pesë rob kishte në shtëpi, gruan e tre fëmijët. Ai pesë. Gruas s'i tha gjë, djemve po. I urdhëroi që përpara se të binin për të fjetur, me nder jush të dilnin e t'a bënin jashtë, në bythë të fiqve. Edhe rrënja e fikut ka hajr - kish pas thënë Mahmuti, - po edhe po erdh kush të ngjisë ndonjë fletushkë në trup të fiqve, të bijë në gadumat e mutit.

Por të nesërmen nuk kishte gjetur asgjë që t'i jepte rrugën për tek zyrat. Pulat po e hanin në bythë të fiqve.

E tek e sillte si turbull nepër mend gjithë këtë që kishte ujdísur Mahmut Shega apo dikush tjetër që të tallej me të, përtej murit të rrëzuar u ndje një e kollitur. Pa andej. Dikush ndezi një cigare. Cigarja dukej si xixëllonjë. Pas tyre, diku në eter, endej njeriu fantazmë. Endej fantazma që shpërndante trakte. Një sot, një nesër. Një në Gur, një në Bjeshkë. Kishte dëgjuar se edhe në qytet kishin zënë dy të dashuruar që shpërndanin fletushka kundër partisë e pushtetit. Nepër hyrjet e apartamenteve, nepër rrugë. Ishin zënë rastësisht. Edhe në burg kishte njohur një person që kishte shtypur e shpërndarë trakte, madje në zemër të Tiranës.

Po në Gur kush ishte ai?

Kushdo të ishte, i ri apo plak, Cen Shkreli donte t'ia puthte duart. E tek mendonte për atë që ai e quante hero, mëndja i shkoi tek një lajmërim që ishte vënë atë pasdreke tek zyrat nga deziniatori i kooperativës. Ftonte njerëzit për një mbledhje në Gur.

Shikoi orën. Po shkonte dhjetë e natës e megjithatë dritat nuk ishin shuar.

- Sigurisht përgatiten për mbledhje - mendoi Cen tek u përkëdhelte flokët dy binjakëve.

Edhe përpara se ta lexonte lajmërimin për një mbledhje me shumë rëndësi, në brigadë u folëkur doli në punë. Thuhej se do te vinte një i madh nga Tirana. Se fëmijët e shkollës po përgatiteshin për një program artistik. Madje

në shkollë që prej tri ditësh nuk bëhej mësim. Lahej, shpërllahej, u ishin dhënë nxënësve koltrinat e dritareve për t'i hekurosur nepër shtëpi. Ngjiteshin fotografi nepër stenda, mësuesit po plotësonin dokumentat se nuk i dihej e vinte edhe ndonjë inspektor arsimit.

E pa. Binjakëve u vinte gjumë. Vetëm ata flinin si njerëz. Se kur t'i shihnin edhe ata një ditë gjirizet e kësaj jete, do të çoheshin të trembur prej gjumit.

Hyri në dhomë. Në çardak u ndje hapi i kuantës Vidë që çonte fëmijët në dhomën e gjumit. Mbeti në dhomë përsëri i vetëm.

U ul në tavolinë e mori stilografin.

Dhoma tri me tri,
Dhoma qeli është tri me tri,
Përrjashta tri roje - hije, tri...

Nuk mundi të shkruante më. Ndjehej i lodhur. Megjithatë mori të lexojë një libër me tregime. Bënte fjalë për detin. Ishte i vetmi tregimtar që kishte hasë, i cili nuk e pomonte socializmin. I pëlqyen tregimet e tij për detin. Dukej që shkrimtari kishte qënë edhe peshkatar. Jeta në libër kishte taman kripën e detit. Shefqet Tigani. E shkroi disa herë emrin e shkrimtarit në fletoren e tij të vjershave.

U shuan dritat. Sa ishte ora? Kush e dinte? Mbase njëmbëdhjetë. "Sigurisht - mendoi Ceni me vehte - tani do të ketë mbaruar raporti që do të paraqitej në mbledhje".

Desh njëherë të ngrihej, të dilte në dritare e të jepte komanden "Gatitu!". Pa tri rojet hije që përgjorin pas pemëve. Ndrroi mendje. Le ta ruanin. Në fshat ruanin qentë. Ai s'kishte qen. Qëkur vëllai Fuat qe shndërruar në njeri - qen, ai qentë nuk mund t'i shihte me sy. Kishte shtëpia e tij s'do të kishte kurrë qen. Pra le ta ruanin hijet. Njerëzit - qenër, o zot, njerëz që lakmojnë qentë.

Gatitu! Qetsohu!

Asht, asht he qen!

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER (2018)

Kapitulli i katërt

Guri Vjollcës i besonte si vajzë, kur kreu institutin nisi t'i besonte si zooteknike, po kur e zgjodhën sekretare të partisë Guri bënte sikur i besonte. Vjollca këtë e ndjeu, u vra kaq shumë sa një ditë u fsheh diku në fund të stallës së lopëve e qau me ngashërim.

Babai i saj nuk e shprehte, por u shqetësua kur i tregoi se e zgjodhën sekretare partie. I ati ishte njeri i çiltër, i padjallëzuar, bash si fëmijë. Ai shqetësohej se vajza e tij s'do të ishte më e tija, s'do të ishte taman-taman as gruaja e burrit të ardhëshëm, s'do të ishte taman-taman as nëna e fëmijëve të saj. Kishte dëgjuar se sekretarët e partisë bukën e fëmijëve e fitonin nepër mbledhje, ditën, natën, pa orar.. Po kush do ta priste të bijën, kush do ta përcillte?

Vjollca këto i mendonte, por edhe plot gjëra të tjera. Ajo s'ishte Kasemi, s'do të ishte kurrë si ai. Që qënien sekretar partie e lidhte me aq fije interesash. Partia e tij fillonte që nga magazina, shtrihej tek baxhoja. Vazhdonte tek kantina. Dhe një vajzë si ajo, e rritur me kore buke e me shkollë të lartë, mirëfilli e kuptonte se të gjitha ato ishin giotina e partisë ku bënte pjesë.

Ç'mendonte kështu shpesh? Një parti pa kokë, si një komunar pa kokë. Po komunarët ishin prej atij brumi, që sulmonin qiejt. Po cilët qiej mund të sulmonin Kasemët? Ishin njerëz pa krena. Kishin veç duar. Të stërgjalla. Me gishtërinj si ganxha. Me thonj të zinj, pis të zinj, të kthyer

nga të paprerët, si shatë. Që tërhiqnin veç nga vetja. Një punë - si furrik, një normë, një karrike, një vulë, një firmë. Jo, s'do të ishte kurrë kështu. Duhej të bënte një mbledhje organizate, t'i shkundëte mirë, ta mirrnin vesh se partia e punës do të thoshte parti e punës e jo parti e privilegjeve. Se, sipas tyre, të ishte në parti, do të ishte normist, brigadier, përgjegjës, karrocier, magazinier, kryetar kooperative, kryetar pushteti. Veç punëtor jo. Po a do ta mbështesnin? Kishin një jetë që ishin gatuar ashtu. Ç'mund të bënte fillikat?

Guri s'ishte si dje. As zonat e tjera. As qyteti, as Shqipëria. As Evropa. Frynte një erë tjetër. Këtë erë ajo e kishte ndjerë që në institut. Kjo erë solli shtjella edhe në Gur. Sot ngjiste diçka, nesër diçka tjetër. Fletushka hidheshin sërish atje ku s'e prisje.

Erdhën dy hetues të cilët me punëtorin e policisë e operativin e sigurimit nisën t'i thërrisnin njerëzit një e nga një. U mirrnin shkrimin, bulat e gishtave të Gurit mbushën fletët e bardha. Njëri prej tyre u kujtua e shkoi edhe në shkollë. Pau me kujdes fletoret e hartimit të nxënësve.

Guri u fye. Erdh e u ndez shpuzë.

Disa nuk shkuan në punë ditën e parë. Njëri ishte nisur për në qytet të takonte sekretarin e parë. Guri s'kishte punë me hetuesinë. Po hetuesia s'pyeste, as sigurimi. E Guri këtë tash s'po ia falte Hamza Gjokës. Si i lejonte ai të hidhnin hijen e dyshimit për një fshat mbarë? S'e dinte ai se çfarë po bëhej në Gur? Guri s'e hante sapunin për djathë. Bites Guri dyshonte se këtu kish gisht vetë Hamza Gjoka.

Vjollca la punën sa e mori vesh një gjë të tillë. Nuk e besoi kryetarin e këshillit, as dy-tre komunistë që pyeti për këtë punë. S'besonte në asgjë.

Kërkoi hetuesit. Kërkoi operativin. Tash i thonin se ishin këtu, tash atje. E kuptoi se i fshiheshin. Nuk e besonte, nuk e besonte se Gurit të saj po i murej shkrimi, gjurmët e gishtërinjve demek nën sebpin e thyrjes së dyqanit të bukës

me një raft bosh.

Vjollca ecte e nuk donte të besonte se do të shkohej deri këtu. Po s'kishte se si të mos e besonte tjetrën se njerëzit atë ditë nuk kishin dalë në punë. Ishte një revoltë e pashprehur kurrë më parë. Tek zyrat e këshillit ishin mbledhur nga njëzet burra. Donin të shkonin grup tek sekretari i parë.

Iu afrua grupit të njerëzve. Ishin baballarët e saj, me kokat e ulura, të akuzuar pa bërë asnjë faj e krim, të turpëruar pa bërë asnjë turp. Hija e dyshimit ishte shtrirë mbi tërë Gurin. Thuhej për një dyqan që ishte thyer para disa ditëve, po Guri bash mirë e dinte se bëhej fjalë për fletushkat.

Vjollca iu lut që t'ia linin këtë punë partisë, që ta sqaronte ajo...

Burrat nuk flisnin. Ata nuk i besonin. Tani ishin ata që dyshonin. Që dyshonin tek vetë partia. Se s'kish mbi dy këmbë një hetues aq të krisur apo një operativ të degës t'ia mirrnin kaligrafinë e gjurmët e gishtërinjve mbarë një fshati. Të paktën një gjë e tillë deri tani për ta nuk ishte parë e dëgjuar kund.

Nuk i kthyen përgjigje. As po e as jo. Çfarë të bënte? A mund të qëndronte e të bënte sehir? Vendosi. Rruga deri në komitet të partisë iu duk e gjatë, tepër e gjatë...E nxiti shumë gurasin që e ngiste kaloshinin. Ora po afronte tre e zyrat mund të mbylleshin. Ja, vajti, po ku të shkapetej në përpara se tek shoku Hamza Gjoka. Po burrat atje në Gur i thanë se përgjigjen e donin veç nga sekretari i parë. S'e donin me bedela, qoftë edhe nga Hamza Gjoka. Ose të ndërpritej ajo që kish nisur në Gur, ose...Ose? Çfarë mund të bënin ata?

Qëkur e zgjodhen sekretare nuk kishte hyrë në zyrat e komitetit të partisë të rrethit. Nepër komitete partie nuk i kishte takuar të hynte as kur ishte studente e as gjatë periudhës së stazhit. Ishte tepër e ndrydhur. Edhe në

organizatë të rinisë rrallë e më rrallë fliste, veç kur nuk mund të mos fliste. Gjithnjë i bënte përshtypje në institut se ata që flisnin shumë nepër mbledhje nuk mësonin shumë...Mandej e caktuan në Gur. Ishte rast i rrallë, tepër i rrallë të të caktonin në fshatin e lindjes. Nga shokët e shoqet e kursit vetëm ajo. Babai i saj ia dinte për nder Hamza Gjokës e shokëve të tij. Sidomos shokut Nako që asokohe ishte instruktor partie i zonës. Të dy, atë e Hamzain, i mbante shpesh për dreka e darka. Vjollcën e kishte fëmijën e madh. Ishte debulesa e tij. Jepte gjithçka veç të mos ia çonin larg. E për këtë s'qëndroi duarkryq. Shiti edhe gomaricën ndër gabel, se drekat e darkat s'shtroheshin me një pijatë. Veç për Vjollcën të ndërhynte që t'a emronin diku pranë, që të vinte përnatë në shtëpi.

E pat mërzitë shokun Nako, aq sa Vjollca, kur e mori vesh, iu lut që të mos bënte më ashtu. Po i ati, sa i urtë e shpirt njeriu, aq iu pat qepur shokut Nako sa dhe ai, më shumë për ta hequr dere se sa për t'i shpërblyer darkat e drekat, shportat e koshat që hynin në të ngrysur në shtëpi të tij, ndërhyri ku e ku dhe ajo një ditë e mori emërimin në Gur. Mbase shumë detaje prej kësaj odiseje Vjollca s'do t'i mirrte vesh kurrë, po kur i ati, pas emërimit ia shtroi Nakos, Hamzait e një shokut që e kishin marrë pas vehtes, rakia e fortë ua zgjidhi gjuhën, sidomos shokut Nako.

Tani shoku Nako ishte transferuar në Tiranë dhe në këmbë të tij ishte shoku Hamza, drejt zyrës të të cilit tati po e shoqëronte një njeri që rrinte sëbashku me dezhuin.

Zyra e shokut Hamza ishte zyrë. Çdo gjë ndriste. Edhe mbi tavolinën e punës mund të shiheshin në pasqyrë.

Hamzai u ngrit, i doli përpara, i dha dorën. Nuk u ul në vendin e tij. E ftoi tek poltronat, në cep të zyrës. Ky

veprim, mbase i thjeshtë në dukje, i bëri përshtypje vajzës nga Guri.

Vjollca nisi t'i flasë dhe ai po e dëgjonte. Tani Hamza Gjoka po e kundronte ndryshe nga pasqyra e makinës. Nuk besonte që në zyrë të kishte çelur lule tjetër si kjo, t'ia kishte mbushur me një erë si kjo. A kishte se si që Vjollca të kishte shpëtuar shëndosh në institut?

Ajo fliste e hera-herës i ngrinte sytë. Sytë e tyre takoheshin, sytë e Hamza Gjokës sikur po ndizeshin...

- Me çfarë ke ardhur, Vjollca, me kaloshin?

Ajo i pohoi me kokë.

Pa pritur mirë pohimin, ishte ngritur nga poltroni, kishte marrë receptorin e telefonit dhe dikujt, mbase dezhurit, i jepte urdhër që të shkonte pas kthesës së rrugës, aty ku ndodhej kaloshini e t'i thoshte të kthehej në Gur se sekretarja e partisë kishte punë e do të kthehej më vonë...

- Shoku Hamza...

- Gurasit i qetësoj unë, Vjollca. Kështu e kanë një turr të marrë, pastaj bien. Megjithatë...

Formoi një numur tjetër telefoni. Tani me Rremë Zium marrëdhëniet i kishte normalizuar.

- Po, po, shoku Rremë, gurasit janë revoltuar keq. Nja njëzet prej tyre janë bërë gati të vijnë tek sekretari i parë...Domethënë po shkon ti vetë tani...

Vjollca sikur u lehtësua.

- Kështu, pra, shoqja sekretare, edhe kjo punë mbaroi - tha Hamzai teksa u ul në poltron dhe hodhi dorën në qafën e saj.

Vjollca se si e ndjeu vehten.

- Ti sot je kah vjen tek unë për drekë - i tha ai dhe e pa bash mirë se si ajo u bë prush në fytyrë.

- Shoku Hamza...

Ndjente gishtërinjtë e tij që i lëmontan qafën.

- Bujanës veç do t'i bëhet qeif.

Si të bënte? Aty ishte dora e tij në qafën e saj, aty ishte

edhe emri i Bujanës, si të donte t'i thoshte se ajo dorë s'ish e një lakmuesi.

Nuk i ktheu përgjigje menjëherë. Veç shikonte majat e sandaleve të saj të thjeshta. Ndërkohë Hamzai nisi ta pyes për fletushkat, për këtë, për atë.

Kushedi sa herë i ishte sjellë Vjollca nepër mend këto kohët e fundit. Tani e kishte në zyrë, pas pak do ta kishte në shtëpi. E kur i ishte sjellë ndër mend Vjollca, i kishte ardhë parasysh edhe kryetari i kooperativës së Gurit, Nexhipi. Nexhipi s'lihej më. Le ta shtynin me marifet.

- Me sekretarët e organizatave të partisë ne, Vjollca, flasim si me veten tonë - i tha Hamzai e sytë ia nguli thellë asaj, sikur të donte ta përpinte. - A s'të duket - vazhdoi me një ton tinzar - se kryetar Nexhipi është si kryetar i kohës së Nuhut?

- Ka kaq vjet, shoku Hamza - tha ajo me çiltërsi. - Ka përvojë të gjatë.

- S'mjafton përvoja, Vjollca. Se të mjaftonte vetëm përvoja s'do të çonim ty në shkollë.

Ajo sikur u topit.

- Si thua ti, e bën kryetare kooperative? - e pyeti dhe sërish e pa drejt në sy.

Vjollca nuk e priste kurrë një propozim të tillë. Kishte ardhur e shqetësuar për një gjë tjetër, kurse...E dinte se Hamza Gjoka atë që thosh e bënte.

- Kështu edhe unë, Vjollca, kisha frikë kur më bënë dikur përgjegjës sektori. Po ti s'ke përse trembesh, se nana do më kesh në krah gjithmonë.

Gjithçka Vjollcës po i dukej si në ëndërr.

- Si thua, Vjollca?

Nuk e kuptonte përse e pyeste. Ishte trullosur es'dinte se si t'i kthente përgjigje.

Shikoi orën. Po kalonte treshi.

- Dalim, Vjollca?! - pyeti ai dhe sakaq i dytë ngritën.

Vjollcës se si i dukej vetja. Po zbrishte nga shkallët e

komitetit krah për krah me shokun Hamza...

Sa dolën jashtë godinës, iu afrua një makinë. As e kishte menduar se shkohej e vihej edhe në shtëpi me makinë, kur ajo s'ish as njëqind metra larg.

Hipën. S'ecën as dy minuta e zbritën. Pastaj hyrja e apartamentit. Tek ngjiste shkallët, mendoi që bëri gabim që ia dha fjalën. Në fakt nuk ia dha fjalën, po as e kundërshtoi. Nuk ishte veshur si për të shkuar për vizitë, për t'u shtruar për drekë. Gra si Bujana i shikonin këto punë.

Shtypi butonin e ziles një herë, dy, tri. Askush s'u përgjigj.

- Heu - ia bëri - po kjo? Dhe sakaq me një çelës Hamzai hapi derën e shtëpisë.

Hynë. Shtëpia ishte aq e bukur, më e bukur se zyra. Kurse shtëpia e saj - minderi si dikur me një shilte përsipër, një radio e vjetër që këtu e dhjetë vjet më parë e kishte fituar e ëma si vjelëse e dalluar duhani.

- Bujana, Bujana!

Në shtëpi ishte një heshtje që të trembëte. Gjëra të hedhura pa kujdes, aty-këtu. Në muret e dhomës së pritjes kishte shumë xhingla-mingla. Një vile rrushi mbi tavolinën e mesit, e punuar në alabastër.

- Mbase ka shkuar tek ndonjë komshi - tha Hamzai si i shpërqëndruar dhe sakaq hodhi çantën mbi poltron.

Ndezi televizorin. Vjollca s'kishte parë asnjëherë televizor me ngjyra. Italia jepte një reklamë. E tundoi në vajzë me një parfum në duar. Iu duk vetja një shekull më i ngusht, se vajza e televizorit ishte nga një botë tjetër, reklama që bëhej sikur vinte nga një planet tjetër. Harroi për një ças çdo gjë, edhe Gurin, edhe ata njëzet burra që prisnin përgjigje të gunjuar aty para zyrës së këshillit. Aq sa as e kishte ndjerë Hamzain që ishte ulur bri saj, në divan, veç kur dora e tij nisi t'i lëmojë sërish qafën, veç kur ndjeu frymëmarrjen e tij të shpejtuar. Se si në çast i erdhi para sysh Vida, Vida me cfurk në dorë, Vida me Sul Eimin. Edhe

Sul Demi kur pat hyrë ajo në stallë, frymëmarrjen e kishte të shpejtuar. Po Hamza Gjoka nuk ishte Sul Demi. Hamza Gjoka pat atë forcë që e solli në Gur, ishte ai që ia mbushi mëndjen të atit që ajo të hynte në parti duke e bindur se do ta kishte më të lehtë për gjithçka, dora e tij e vuri atë sekretare partie. Ai kishte atë forcë që të bënte kryetare kooperative, por që edhe nga Guri ta degdisnin diku larg ku s'kishte as rrugë makine.

- Vjollca, unë...

Kuptoi gjithçka. Se Bujana s'kishte qënë në shtëpi dhe një shqetësim i brendshëm erdh e iu rrit si tallaz. Dora e tij po futej mes kofshëve të saj.

Vida që luftonte e vetme. Po ajo kishte një cfurk në dorë. Hamza Gjoka ishte si një dem. Taman si demat e racës me të cilët ndërzenin. Iu duk se trupi iu akullua. Dora e Hamzait po i hynte edhe më thellë mes kofshëve. E ndjente kaq pranë frymëmarrjen e tij të shpejtuar. Kërkonte t'i hidhej përsipër në divan dhe ajo, si pa e kuptuar, e ndjente se po rezistonte. Madje kishte bërë një përpjekje t'i ikte pushtimit të tij. Nuk ia arriti. Atëherë dhëmbët e saj iu ngulën në llërë, aq sa t'i linte të kuptonte se ajo s'do t'i jepej kurrë.

Dhëmbët brisk të saj e bënë Hamzain të stepej. S'e kishte pritur kurrë që dikush e aq më shumë një vajzë t'i kundravijej kështu.

Ajo kaq desh, sa ai të tërhiqej një hap. Vetëm një. U hodh me aq forcë përpara sa as vetë nuk e kuptoi se nga i erdh dhe, kur e ndjeu se i shpëtoi duarve të tij si darrë, rrëmbeu atë që pat më afër, vilen e rrushit me alabastër dhe e ngriti dorën për ta goditur.

Hamza Gjoka u trëmb. U trëmb aq shunë sa fytyra e tij u bë e verdhë si ficka. Përballë nuk kishte një shpërkëz, siç e kishte menduar. E kuptoi se e kishte humbur, se humbja, në heshtje në një rast të tillë, ishte një e mirë e madhe. Përpara e ndjente se mund të ishte humbja e tij. Gjithsesi ishte buzë një honi. Edhe sikur Vjollca të thërriste,

të thyente ndonjë xham. Dukej se s'ishte vonë të manovronte. Edhe sekondi ishte i çmuar.

- Vjollca, më fal, ishte një moment...

- Mos m'u afro!

- Ti e di, kam kaq vjet pa fëmijë...Bujana nuk lind dhe unë kam të drejtë të marr një tjetër...Bile edhe me ligj...

- Kam dëgjuar të të përgojnë, Hamza Gjoka, por nuk kam besuar. S'kam besuar kurrë se tek ti mendoja partinë, se unë e dija se partia është mirësia. Kurse ti, ti qënke një i pabesë e mashtrues, se ti je një i poshtër, ti je ligësia. Mos m'u afro!

- Vjollca...

I vinte ndot prej tij. E ato çaste nuk donte gjë tjetër, veçse të ikte nga ajo shtëpi. Duke dalë ajo ia hodhi edhe njëherë sytë Hamza Gjokës. Iu duk si një kandil deti që dallga e ka flakur tej, në rërë.

Guri u zgjua ndryshe nga herët e tjera, me policë. Policë tek shkolla ku do të bëhej një mbledhje me popullin, policë në hyrje të fshatit, tej, tek pusi. Makina që shkonin e vinin. Madje edhe një makinë uji që lagte rrugët e ndjekur nga pas me shumë poterë nga një taborr fëmijësh.

Hamza Gjoka shkonte e vinte.

Makina e dekorit të qytetit, një gërdallë e luftës së dytë botërore, sillte portrete udhëheqësish, flamuj, banderola, parulla gjithfaresh. Spikaste një për drithin. Gruri ishte realizuar në Gur, Guri kishte një brigadë rekordmene. Do të bëhej festa e bukës. Thuhej se kishte flamuj, dekorata, dhurata. Do të kishte edhe një banket. Man Derhemi kishte plot punë. Drejtori i ndërmarrjes tregëtare ishte në siklet. Birra nga Tirana nuk kishte ardhur ende. Nja një orë priti si në ethe, mandej nisi një “Zuk” për ta marrë borxh në turizmin e qytetit.

Erdhën sërish disa punonjës të sigurimit. Njëri prej tyre kontrollonte mezetë. Dukej sheshit se nuk ishte shala vetëm për sekretarin e parë të rrethit. Siç dukej dikush ishte i interesuar t’i ndrronte imazhin Gurit. Mbase edhe Hamza Gjoka. Mbase edhe dikush mbi të.

Me sekretarin e byrosë së partisë të kooperativës. Vjollcen një pasdreke e thirrën në komitetin e partisë. Gjithçka Vjollcës iu duk turbull. Qëkur ngatër e palukura në shtëpinë e Hamza Gjokës, gjithçka në këtë komitet asaj i

dukej turbull, e mjegullt. Dikush i priti, dikush i shoqëroi tek zyra e sekretarit të parë.

- Tejkalimi i planit të grurit flet se Guri e ka kuptuar më mirë se të gjithë të tjerët direktivën e partisë...

Sekretari i parë fliste dhe Vjollcës i dukej se po niste një provë komedie. Këto që thoshte ai s' do t' besonte askush. Ose, siç bënin me të, do të bënin sikur i besonin.

Mandej ai tha edhe diçka tjetër, se të gjithë anëtarët e byrosë së partisë të rrethit kishin në patronazh nga një fshat për prodhimin e grurit, se edhe shoku Hamza Gjoka...

...Vjollcës i kujtohej që Hamzai mori Gurin. Guri, rri shtrembër e fol drejtë, në fillim ia pa hajrin. Që nga zgjedhja e farërave, plehrat e deri tek autokombajnat. Kështu Guri u bë fshat rekordmen. Po Guri shpejt e kuptoi se Hamzai s'kishte menduar asnjëherë për të, por vetëm për vehten e tij. E kishte shprehur hapur në mbledhjen e partisë në Gur. Ndofta i doli nga nxitimi apo nervozizmi. Tha se pikët që kishte fituar me grurin, po ia mirrnin fletushkat që hidheshin...

- Shoqa Vjollca, drejt e kam?

U përmend. Dizeniatori i kooperativës po e pyeste për drejtimin e një parulle. Jo dhe aq që ajo t'i tregonte në e kishte shtrembër apo drejtë, se sa të shihte se as ato të dekorit të qytetit nuk kishin gjë më shumë se sa ai. Ajo i buzëqeshi e bëri tutje.

Diku, mes njerëzve që shkonin e vinin, pa Viden Viden dhe të dy djemtë. Nuk e kujtonte nëse i buzëqeshi apo jo, po Vida sa iu përshkua pranë erdh e u çel në fytyrë.

"Po Ceni ku do të jetë?" - pyeti vehten Vjollca.

Dje e kishte parë duke punuar në hapjen e një kanali në të hyrë të Gurit, sëbashku me Lush Çakallin e një të ri që sapo kishte plotësuar dokumentat për të hyrë në parti. Ate të ri e shikonte shpesh të takohej me Sud Deminës operativin e zonës.

"Siç duket survejojnë Cenin" - kishte menduar dhe

në çast kishte pyetur vehten se përse një njeri si Sul Demi, që kullonte qelb, ligësi e egërsi, duhej të merrej me fatin e të tjerëve.

Hodhi sytë tej. Ishte e bindur se atje do të ishte Sul Demi. Diku pranë kuzhinës, me dy-tre aktorë të estradës së qytetit. Sigurisht që kishte përdredhur ndonjë pjatë me mezë e ndonjë shishe raki që ia kishte shtruar në një hije pranë kuzhinës.

...Sul Demi. Edhe për shokun Sulë një detyrë pat propozuar dikush në komisionin e festës së grurit. Dikush tha kështu, dikush ashtu dhe më në fund u vendos që Sula të sillte nga shtëpia e kulturës tek shkolla bustin e shokut Enver.

Sigurisht që me këtë detyrë Sula u krekos, iu duk se do të mirrte e do të sillte në Gur Enver Hoxhën për së gjalli. Po ngaqë s'ish mësuar të kryente ndonjë punë, edhe këtë e la për në çastet e fundit. E dinte se pa bustin e Enver Hoxhës nuk mund të bëhej asnjë mbledhje e rëndësishme e kështuqë edhe këtë punë do ia kryenin se s'bën të tjerët.

Kërkoi makinën, i thanë se e kishin nisur për të marrë bjeshkanjorët për mbledhje. Kërkoi kaloshinin, i thanë se e kishte dërguar diku përgjegjësi i sektorit, kështuqë desh s'desh nisi Musë Halilin me qerren e tij. Musen me Idriz Zdapin. I polli mëndja dhe e porositi Idrizin që kur ta hipnin bustin në qerre, ta maskonin mirë që të mos e shihte kush.

Kur nisi Musen, mendoi se bëri mirë që i dha edhe Idrizin me vehte, se ruajna zot e ndodhte ndonjë e keqe. Bile të merrej Enver Hoxha në qerre ishte diçka fort me mend, kaq i sigurt s'kishte për ta ndjerë vehten as në makinë e as në kaloshin. Ato të përmbysin.

Qerrja, ashtu ngadalë si breshkë, erdhi dhe i humbi nga sytë.

Po siç ishte aq amanetqar Sul Demi, na qëlloi edhe Idriz Zdapi. Edhe atij na i punoi mëndja sahat për ta siguruar Enver Hoxhën. Sa pa dale nga ishati ai e ndali

qerren dhe me vrap ia mbathi për në shtëpi. Doli që andej me çiften e të atit.

- Mirë të shkoi mendja, Idriz - tha Musa, i bindur se Idriz Zdapi, që sillej si qen-zagar pas Sul Demit, do i thoshte diçka.

Zdapi, edhe pse zdap, landë e gjallë dy metra burrë, foli aq lehtë, sikur t'ia thoshte vehtes :

- Asht sekret, Musë Halili.

- Do të jetë i madh, sigurisht?!

- Kush ta tha, qetë?

-M'a tha nevojtorja, me nder teje.

Idrizi e pa si me dyshim.

- Ty të kemi tonin, Musë, se mos të ishe i joni s'do të çonte kush me e bajtë bustin. Ç'ka flet si në kllapi, për çfarë nevojtorje e ke fjalën?

- Ec he u preftë ujku, ec!

- Hë pra, mos m'a dridh muhabetin. Ç'ka të tha nevojtorja?

Musa ndezi me nge llullen.

- Për dy ditë u punua pas shkollës. Seftë u hap gropa, mandej, me nder teje, u ngrit nevojtorja. Drejtori i shkollës u gëzua, pasi mendoi se më në fund nxënësit s'do ta bënin jashtë, pas shkëmbinjve. Fill, që thua ti Idriz, vunë roje. E kur një nevojtores ruhet ditë natë, domethanë se dikush i madh vjen prej Tirane. Hodhën edhe një pluhun të bardhë bash si gëlqerja e Mesit. Mori edhe kryetar Nexhipi për nevojtores e shtëpisë së tij. Ej, Idriz, lum si ata që u rriten edhe nevojtores!

Tha kështu e mëndja i bluante turli gjërash.

Në fakt Musa gjithmonë mendonte pak për çka ishte larg shtëpisë së tij, qeve e qerres që i jepnin me hangër. Këto kohët e fundit kishte menduar më shumë për të pasë një plug të ri. Po mbi të gjitha mendonte se kur zoti do ta bënte atë mrekulli e t'i falte një dialë. Vajzat tash i ishin rritë, dy i kishte martuar e katër të tjera, sa kthehej nga

puna në shtëpi, i gjëndeshin kush e kush më parë. Megjithatë s'kishte orë të ditës të mos mendonte për një djalë. Pa ç'ka se ai nuk të sillte as legenin për të larë këmbët, as peshqirin për t'u fshirë. Le t'i sillte telashe, veç të ishte djalë. Do të punonte më shumë se sa sot, veç të kishte një djalë që ta trashëgonte. Se ishte mësuar me punën, pa punonte si kalë. Edhe kuajt punonin më pak se ai në kooperativë e mbaheshin më mirë se ai. Musa deri tash as i ishte qa e as do i qahej njeriu.

Kështu Musë Halili mendonte pak. Po se si këto dy-tre ditët e fundit i zukatëte tek mendja ajo puna e nevojtores. Se si i dukej që ai i madhi vinte në Gur e me nder kërkonte të shkonte në nevojtoare. Edhe mbreti shkon xanë-kanë thanë. Po me roje tek dera do të shkojë ky i madhi i Tiranës? Shtërzon njeriu, po edhe një pordhë e bën. E roja aty? Këtë s'e mirrte vesh. Kur të hynte ai i madhi në nevojtoare, roja do të qëndronte aty apo do të largohej? Po sikur, me nder jush, ai i madhi të ishte kaps? Se edhe ai që ishte një copë pendtar e kur shkonte xanë as gruan nuk e donte pas derës e jo më policë, të paparë e të padëgjuar ndonjëherë.

Sa iu afrua shtëpisë së kulturës, Idriz Zdapi zbriti nga qerrja e iu afrua hyrjes. Musa ndezi edhe njëherë llullën me nge.

Përgjegjësi i shtëpisë së kulturës bustin ia kishte lënë amanet dizeniatorit, dizeniatori - pastrueses, Rushes e Rushja, duke e djtë fort mirë se të gjithë e kishin vrapin në Gur, s'kish ndoca kohë që kishte shkuar në shtëpi të shinte gjellën që e kishte lënë në zjarr e aty, para shtëpisë së kulturës, për çdo të papritur, kishte lënë dy djemte e saj të vegjël duke luajtur futboll.

Idriz Zdapi këto kohët e fundit po ia kishin rikën të gjithë në zonë. Sidomos fëmijët. Me gjithë atë shtat e koke si gërdallë, ai të trembte. Shkurt, djemtë e Rushes, sa e panë, u friguan e desh u shpëtoi shurra. Po Idrizi, urtë e butë i pyeti se ku ishte përgjegjësi i shtëpisë së kulturës e kur

arriti të marrë vesh se çelësin e godinës e kishte në qafë njëri prej fëmijëve, eci drejt ndërtesës e fëmijët iu vunë pas.

“Djemtë lozin me top-mendoj Musa-kurse vajzat...”.

Ndjeu një si shtërngim në krahëror.

“Ah, sikur Duda ime të më lindë djalë”- tha sërish me vehte për të shoqen Musa e zemra i rrahu sërish.

- Luaj pak vendit Musë dhe eja e më jep një dorë - thirri që nga brenda Idrizi.

Musa pa e zgjatur se qysh e përse e kërkonte Idrizi, u hodh nga qerrja dhe nisi të ecë rëndë-rëndë andej nga vinte zëri i tij.

Bustin e morën me kujdes para duarve.

- Musë Halili shtërngoje mirë se ba me u thye, shko kur të duesh e mbytu në Dri.

Pendari s’e kishte parë kurrë aq afër një bust e aq më shumë të Enver Hoxhës.

- Ashtu de, shtëngoje mirë - tha Idrizi si u bind se s’kishte kah i ikte dhe ashtu, butë-butë e vunë mbi sanë.

- Ta mlojmë apo ta lamë açik - pyeti Musa i bindur se Enver Hoxhës, qoftë kur ishte rob për së gjalli, qoftë edhe tash i vdekur, bust, s’i shkonte për shtat të hypte në qerre.

Idrizi e pa, vuri çiftin në mes të këmbëve e si u mendua pak, tha :

- Të kishim ndonjë cohë të kuqe, dobaren.

- A ta mlojmë me sanë atëherë ? - pyeti Musa i bindur se as me sanë s’mbulohet.

- Ma mirë lene açik, Musë - tha Idrizi dhe i bëri me shenjë që të niste qetë.

Musa keu në qerre. Një copë rrugë e bënë pa lollë as njëri, as tjetri. Aty ku rruga ishte e shtruar me kallërim, Musa u doli qeve përpara.

Njëra rrotë krste për qamet. Krste e kuiste.

- Pse s’e lyen me vaj këtë rrotë, Musë, sepse na e luen menden e kresë.

Musa i ngratë ndali qerren. Thiti njëherë llullën.

Mandej iu afrua ngadalë rrotës së qerres e nisi ta shohë me kujdes.

- A thue na la në baltë, Idriz?!

- Ka një muej që s'bjën shi, Musë, ku dreqin po e sheh baltën? - pyeti Idrizi që vazhdonte të shikonte çiftin e tij.

Musa kontrolloi rrotën e qerres sërish.

- I qënka kputë kunji, Idriz.

- Mos, Musë Halili! - tha më shumë me frikë se sa me keqardhje e kceu edhe ai nga qerrja në tokë.

- I pata thanë kovaçit se nuk e kaliti mirë - vazhdoi Musa me javashllëkun e tij që të tërbonte.

- Po tash? - e pyeti Idrizi.

- Të paktën të gjejmë një gozhdë magjypësh - tha Musa si me vehte, kroi kokën e sytë i hodhi nga stallat. Shiheshin duke punuar para tyre Cen Shkreli, Lush Çakalli dhe një tjetër.

- Po shkoj njëherë nga ata - tha pendari dhe me këtë sikur i la të nënkuptonte Idrizit që të bënte kujdes për qetë.

- Pse të shkosh ti, Musë Halili, le të vijmë këtu ata zagarë.

Tha kështu e vikati.

- Ej, Lush Çakalli, ejani pak këtu.

Tjetri sikur nuk e dëgjoi.

"Zog kurve!" - shau Idrizi.

- O Cen Shkreli! - thirri, po kësaj here më fort që t'i jepte të kuptonte Musës e atyre se po nuk ia përfillën fjalën do të dinte se çdo t'u punonte.

Ceni ndali krahun në ajër. I riu, ndjekësi, tha:

- Ata po bajnë bustin e shokut Enver për në mëledhje.

Cen Shkreli e shikoi Lushin në sy. Se si u përthkua në tru se mos dikush kishte ngritur një grackë. Zakonisht kur kishte ngjarje politike ziheshin të gjitha pritët e ngriheshin të gjitha çarqet. Po edhe të mos përgjigjeshe Idriz Zdapit kur nën rrezet e diellit, nu në mes të rrugës, zbardhte busti i Enver Hoxhës, ishte njësoj sota lypje të

zezën me dorën tënde.

Lushi ia kuptoi mendimin shpejt. Që të dy, pa folur me njëri-tjetrin, lanë lopatat dhe u nisën drejt qerres. Po tek hidhnin ata hapa, Ceni e Lushit gjithçka iu përshkua nepër mend. Se mund të ishte edhe grackë. Se mund të ishte edhe rastësi e asgjë më shumë. Se në fshat, shpesh, ajo që duhej bërë e para bëhej e fundit e anasjelltas.

- Këta janë të krisur që e kanë hipur në qerre shokun Enver - tha i riu, ndjekësi, dhe kur as Ceni e as Lushi nuk i kthyen përgjigje, bëri çap pas tyre si i dhjerë.

- Na e bini një gozhdë, po patët, mooooreee, një të maaadheee - u ndje sakaq zëri i Musës. - Nji gozhdë për boshtin e qerres e na jepni një dorë...

S'ishin as pesëdhjetë metra larg kur e morën vesh se çfarë kërkonin prej tyre. Po ku ta gjenin gozhdën në kanal?

Ndjekësi i ri sikur pat një siklet të menjëhershëm, që s'mundi ta fshehë dot. S'dinte se çfarë të bënte. Kishte frikë. Po sikur të mos e gjenin gozhdën që kërkonin?

- Kam pa në stallë ca kunja hekuri ku vihen zinxhirët e lopëve - se si tha Lushi.

Ndjekësi as priti të nxirrte fjalën e fundit nga goja e ishte bërë erë. Më shpejt erdh se shkoi. Ndërkohë Ceni e Lushi kishin arritur tek qerrja. Ceni pa nga Musë Halili, Lushi nga Idriz Zdapi.

- Hiqe kapelën para tij, Lush Çakalli - tha Idrizi e pa se si do të reagonte Ceni. Po kur pa se tjetrit nuk i lëvizi qerpiku i syrit, shtoi :

-Se shokut Enver ia heq kapelën gjithë bota, që thua ti Lush Çakalli.

Musa tundi kokën. Idriz Zdapin e kishte parë dhe trup të palatuem, po ky qënka se ç'na qënka, s'qënka si mostra kur ishte puna për politikë. E pra edhe shkollë kishte aq sa qetë e tij.

- Ceni, a s'vini të na e çoni pak boshtin sa të heqim kunjin...

Lushi e Ceni bënë ashtu siç u tha Musa, ndërsa Idriz Zdapi me çiften e tij sillej sa nga njëra anë në tjetrën.

Idrizi e pa Cenin në sy. Iu duk se sytë i ndrisnin. Nuk e desh vehten për të gjallë. Kërkoi një shteg.

- Ishte planifiku ta çonin me makinë, po ajo u prish -
gënjeu Idrizi.

"Tash u prish edhe qerrja" - mendoi Ceni, teksa Musa hiqte pjesën e këputur e të përdredhur si mos më keq të kunjit të mëparshëm.

E pa Lushin. Tash me Lushin fliste plot gjëra, edhe ato që deri dje ia thoshte vetëm vetes. Ky njeri i kishte hyrë në zemër.

Ishte lodhur sa s'ka atë ditë. Jo aq nga lopata në kanal, se sa kur veç atyre e ndjekësit nuk u thanë për mbledhje të popullit. Jo se Ceni e dëshironte, afërmendsh. Jepte sa të duash veç të mos shkonte nepër mbledhje, por se si e ndjente. E ndjente se dënimi vazhdonte, natyrisht me forma të tjera. Prangat edhe arit, pranga janë. Por se si e ndjeu se diçka, dikush si me dorë ia hoqi lodhjen e ditës. Sado fantazi të zhvilluar të kishte Cen Shkreli apo çdo shkrimtar, Enver Hoxhën s'e hipje dot në qerre. Ai vetë, me vargjet që kishte shkruar, shpesh herë e kishte zbritur shtatë pash nën dhë, po në qerre s'i kishte vajtur mëndja që ta hipte. Ai e askush tjetër.

- Hej, ju lumshin duart! - uroi Musë Halili dhe i zgjati Cenin e Lushit kutinë e duhanit.

Idriz Zdapi u prish në fytyrë.

- Dymbdhetë të bjen sahati, Musë. E mue po më digjet mjekra. A e din apo jo se po na presin?!

Musa vërtetë pendar ishte, me qetë bisedonte gati gjithë ditën, po edhe pa i thënë ato fjalë, Idrizin po e mirrte vesh si s'ka më mirë. Ai s'donte që Musa të ndronte duhan as me Lushin e as me Cenin.

- Hajde, jepu qeve të thonë!

Musa, kur e pa Idrizin të hipte me tur mbi qerre e pa

i falnderuar aspak t'u kthente kurrizin Cenit e Lushit, s'pat se çfarë të bënte tjetër, veç tundi kokën dhe i shpoi qetë me hosten. Qerrja kuiti, lëvizi nga vendi dhe ndjekësi i ri sikur u lehtësua e tek ktheheshin në kanal, nisi të vërshëllejë.

Musa, si u bind se për qetë gjithë kjo që ngjau s'pat asnjë rëndësi e po ecnin pa kokçarje në punë të tyre, të patrazuara, mendoj se për disa gjëra të ishe kafshë, ishte fat. Kështu mendoj edhe ai që të mos i fuste vehtes aq siklet. Po sakaq rrota e qerres kapërceu një bucë dheu apo gur e busti sikur kërceu pup. Tak-tak ia bëri dhe atij zemra. E në çast, që ta kishte vehten të qetë, ia vuri bustit dorën në sup. Edhe të hidhej qerrja, busti s'kishte se si të përplasej. Idrizi e pa.

- Mos ia ver dorën në sup, Musë Halili, se asht zot.

- Hajr, more djalë, e dija për njeri.

- Ka qënë njeri, mandej u ba perendi.

- A ka shumë si ky - se si iu tek e pyeti Musa.

- Ç'ka flet bre Musë. Enver Hoxhë nji ka në botë e Enver Hoxhë s'ban nana ma.

- E di, e di, o Idriz se Enveri asht nji e s'bahet dy, po të pveta ksi Envera allçije a ka shumë?

Zdapi rregulloi çiftin. Po që ta jepte vehten se s'ishte pa gjë e dinte diçka më shumë se sa Musa, tha :

- Ka aq shumë sa s'ta merr mendja e kresë. Sa ka zyra në Shqipni, aq Envera allçije e nepër fotografi ka. Sa ka libra shkollash e aq Envera ka. Kto i dij sagllam.

Pendari tundi kokën e shpoi prap qetë e ngrata.

- Po pse duhen kaq shumë, Idriz?

Zdapi zgurdulloi sytë. Si shumë po pyeste ky Musë Halili sot. Ç'u ishte çelë kështu goja të gjithëve. A ka se si ato fletushkat na i shpërndanë ky Musë Halili? - pyeti vehten Idrizi dhe i hodhi ashtu si tinëzish një vështim hetues. - S'ka se si - iu përgjegj vehtes. - Ky s'është as shkrim e as këndim. Po Sul Demi i kishte thënë se fash dyshohej për të gjithë në Gur. Edhe për vehten e tij.

- A din shkrim e këndim, Musë?

Musës i dogji. I dogji fort. E shtypi gojën e ndezur të çibukut me gishtin e madh e s'e ndjeu aspak.

- Ma ka marrë shkrimin edhe mue hetuesi, more djalë, po ti ku po don me dalë?

Idrizi e pa se tjetrit iu kërlesh mustaqja. Po ngaqë ish mësuar që askush të mos i dilte përpara, vazhdoi :

- Ç'ka kujton ti, Musë Halili, se ai që ndan fletushkat po lot harushë me tanë Gurin?...Nuk ecë gjithmonë kungulli nepër ujë, o Musë! - Kjo qeveri lepurin nuk e zë me qerre, po pasha të lumin zot e pasha idealin e partisë, lepur i qebesa ka për të hypë vetë në qerre - tha Idrizi e zbriti në tokë.

Edhe Musa zbriti nga qerrja e u doli qeve përpara për të shmangë një gropë të madhe në mes të rrugës.

- Ban gajret edhe pak Musë se e kryem me nder edhe këtë detyrë - tha Idrizi tek i matej me çifte një lepur i që sapo doli nga ferra.

"Baaam, buuum..."

Sakaq u dëgjuan disa të shtëna të tjera andej nga rezervuari.

Zdapi u turr andej nga lepur i që mbeti shakull në vend. Qetë e trembura nisën të fugonin. Musa u trëmb më shumë se sa nga krisma e çiftes. Iu doli qeve përpara, po ato s'mbaheshin. Busti hidhej pup këtu e pup atje.

Musën në çast e mbuluan një palë djersë të ftohta. Po sikur, pritna zot, të thyhej busti, ku të mbytej ai, ku? I erdhën parasysh gruaja e vajzat. S'dinte se çfarë të bënte. Dikur i dha karar e kërceu në qerre. Të pakten ta bënte zap bustin. Nga pas vraponte Idrizi me lepurin e përgjakur në duar.

Musa i kishte kcyer tani përsipër bustin. Kishte një tubë njerëz për të mbajtë e s'donte t'i hiqej bustit gojë edhe një cifël. Shndosh e kishte hipë në qerre e shndosh do ta zbriste Enverin prej saj. Ndjeu diçka të njelmët në gojë. Rrotat e qerres tash po hidhnin vallet mbi kalldrem. Nofulla iu përplas disa herë mbi bust. Njelmësia iu shpëta. Po le t'i

përplasej edhe balli, shndosh do ta dorëzonte. Edhe pak e mbrrinte në Gur. Po ç' të shihte? Përballë vinin disa njerëz, edhe ata duke vrapuar, me alarm. Printe Sul Demi me kobure në dorë. Se nga ç'i tha Idrizi rrugës, atë punë, pra sjelljen e bustit, komisioni ia kishte ngarkuar Sulës e Idrizit. E siç dukej kjo puna e bustit, Sulës i ishte kujtuar veç atë ças kur ia bëri bam çiftja e Idrizit. I hyri frika në palcë. U thirri tre-katër vetave t'i viheshin nga pas. Bëri me ta përpara andej nga pritej të vinte busti.

Shpejt u muar vesh se çfarë kishte ndodhur. Dy aktorë të estradës, të cilët vraponin pas Sulës, sa e panë Idriz Zdapin me lepur të përgjakur e çiften në krah, e kuptuan se alarmi kishte qënë i kotë, prandaj njëri prej tyre që edhe njihej si bejtaxhi, ia mori :

Çiftja bam,
Zagari ham...

Bënte me shenjë që lepurin do ta gllabëronin derisa të hapej sipari për shfaqje.

Kaq shumë u morën me lepurin, saqë harruan bustin. Po Sul Demi, sa u kujtua për të, hodhi sytë nga qerrja e desh i ra koburja nga dora.

- Musë Halili, he të plaçin sytë!

Pendari s'po mirrte vesh asgjë. Ish përpjekë i ngrati me mish e me shpirt ta binte bustin shndosh si molla e tash na dilte Sul Demi që nxinte si pus. Ta nxinte edhe jetën, këtë e dinte çdo kush në Gur. Mund t'ia hiqte edhe qerre siç ia kish heqë, fjala vjen gomarin Lush Çakallit. Kaq gjë e kishte në dorë.

- Të plaçin sytë, Musë, ku ma ngjyve kështu me hojë të kuqe, më fike Musë...

Musa pa nga busti. Pa edhe trinen e dorës së tij me të cilën fshiu gojën. Ishte gjak. Një curril kishte rrjedhë edhe nga goja e tij mbi butin e kresë të Enver Hoxhës.

Tash edhe Sula ia pau mirë gjakun që i rrlihte nga cepi i buzës së poshtme të gojës. Ai dhe aktorët e vështruan

se si ai u ngrit ngadalë mbi qerre, si të donte të mos e zgjonte nga gjumi i përjetshëm shokun Enver, nxori një shami të bardhë, një nga ato shamitë e pastra bilur që ia vinin në xhep përditë vajzat, e zu ta pastrojë bustin nga gjaku, si të ishte i gjallë e të kishte marrë ndonjë plagë.

- Ma ban hallall, ma ban hallall, shoku Enver!

- Boll tash, Musë, se e kreve detyrën - tha Sul Demi dhe u dha urdhër dy shokëve të tij që t'i vinin duart bustit e ta çonin në tavolinën ku kishin shtruar një sixhade që s'dihej se në ç'familje e kishin marrë.

- Ky qerraxhiu meriton një shpërblim, shoku Sulë - tha ndërkohë njëri nga aktorët, po Sula, ngaqë ishin të estradës, për çdo fjalë të tyre mendohej se mos donin ta vinin në lojë e s'jepte përgjigje.

- Do t'i japim, do t'i japim diçka - tha më në fund.

- Një vepër të shokut Enver ky e ka hallall, për besë - vazhdoi sërish aktori dhe bëri me shenjë nga një kapicë me vepër që mendoheshin t'u ndaheshin në mbledhje disa kooperativistëve të dalluar.

Kur zbritën tek sheshi ku do të bëhej mbledhja panë disa veprime të çuditshme. Regjisori po nxitonte të mblidhte aktorët e të niste shfaqjen, drejtori i tregëtisë ia hipi makinës së tij, po nuk u nis, i hapi rrugë një "Aroje" të policisë që u mbush me disa policë. Gjithçka po shprishej. Gjithçka u muar vesh për një minutë. Shokët e qendrës nuk do të vinin. Miting apo mbledhje s'do të kishte. Le ta festonin vetë festën e grurit, ishte porosia. Diçka kishte ndodhur në qytet. Nuk u tha se çfarë, se nuk thuhej kurrë kur nuk ngjiste diçka e mirë.

Njerëzit u duk sheshit se nuk u bënë aspak pishman. Gjithçka duronin, veç fjalimet s'i duronin dot. Kështugë mezi ç'pritën të dilnin aktorët në skenë të mblidheshin në çast e të shpërthenin në duartrokitje. Veç Musë Halili se si e ndjeu vehten. Kur ua hoqi kularin në vesh, iu duk se qafën e tij e ndjeu më të lehtë.

Mendoi e ngriti kokën. Diku përballë tij, mbi një tavolinë buke, tani pushonte busti i shokut Enver.

“Kam bajtë sanë, kam bajtë pleh, ç’ka s’kam bajtë. Të bajta edhe ty. Të lodha e ma ban hallall, bre burrë! S’kam ndigjue se ke hypë ndonjëherë në qerre. Edhe kur na mblidhnin e na i këndonin me rradhë librat e tu, këtë, që ke hypë në qerre, s’ma ka xanë veshi asnjëherë. Pra, të hypa unë, Musë Halili. Unë, që ta dish ti shoku Enver, s’kam hypë kurrënjëherë as në veturë. Ashtu si ti nuk ke hypë kurrë ne qerre. Apo ke hypur dhe e ke mbajtur të fshehtë? Sidoqoftë mendja s’ma merr të kesh hypë në qerre. Po njeriu duhet t’i provojë të gjitha. Insani i ka ba e për insanin janë”.

Pastaj nga busti sytë i shkuan përtej, tek cepi i shkollës. Si nuk i kishte shkuar mendja më parë që me largimin e makinës së policisë, nevojtorja nuk ruhej më. Se si i hipi një dëshirë aq e madhe të shkonte e ta bënte i pari. Si mbret. Edhe mbreti kështu shkonte, në këmbë, se s’kish si të shkonte me veturë, as me qerre, fjala vjen.

U ngrit. Pa njëherë se mos e shikonte kush. Po njerëzit e kishin mendjen tek estrada. Drejt nevojtores shkoi me hap të rëndë. E çeli derën. Ishte më e mirë se dera e odës së tij të fjetjes. Zgjidhi ushkurin. Vetja iu duk si ai i madhi që do t’i nderonte në miting e, po të vinte, me nder jush, do ta bënte kështu siç po e bënte me qejf Musë Halili. Veç pa polic tek dera.

Cen Shkreli po shkonte mik tek Nardi. E sa herë nisej tek ai, në qytet, të flinte me Vidën e djemtë, nuk vinte më vëllai i saj, po vajza e madhe e Jonuz Lisit.

Tek Nardi, Cen Shkreli e ndjente vehten si në shtëpi të tij. Jo vetëm Nardi, po edhe fëmijët e tij, e donin me shpirt.

Nardi e kishte si vëlla, e shoqja si vëlla. Vajza dhe djali i Nardit, Jozi e Sandri, e thërrisnin axha Cen. Jozi ishte në maturë, kurse Sandri punonte saldator në fermë. Kishte qënë punëtor ngarkim-shkarkimi sa qe i ati në burg, po pastaj dikush u bë fjalëmirë dhe hyri në zanat. Atij njeriu Sandri nuk do ia harronte kurrë. Vonë, kur i ati doli nga burgu e mori vesh se me shefin e planit kishin qënë në një klasë në gjimnaz, madje kishin qënë në klasë të vetmit me syze optike, çka i pat lidhë edhe më shumë me njëri-tjetrin.

Derën e shtëpisë ia çeli Sandri. Që në fytyrë e njohu përnjëherësh se diçka e keqe kishte ndodhë. Nuk ishte ai Sandri i gjithmonshëm, i qeshur, hokatar. Ngaqë u shkonte të shtunave mik, ia quajtën të shtunat komuniste. Një ditë Sandri tha se të shtunat e kishin bërë Cenin komunist, kështuqë pas këtij “zbulimi”, kushdo që hapte derën e shtëpisë e shihte Cenin, e kishin bërë për zakon të thërrisnin “Po lueni bre pak prej vendit se na erdhi Cen komunisti...”

Sandri, i cili gjithmonë çelte si rucine në fytyrë, sikur ishte vyshkur. S’dëgjohej më në shtëpi as radloja si gjithmonë. Për një çast mendja i shkoi tek Nardi. Snpesh ai

këto kohët e fundit, veç paralizës, kishte patur edhe shqetësime në zemër. Edhe në burg vuante. Mbase as nuk e përshëndeti, mbase nuk ia dha as dorën. Sikur e humbi. Diçka e rëndë padyshim që kishte ndodhur në shtëpi.

- Si është Nardi, Sandër?

- Babai nuk është keq, Ceni, po një komshiun tonë, 18 vjeç, e vranë dje në kufi.

Se si ndjeu një shtërngim të fortë në zemër.

- Tentoi të ikte. Ka një muaj që kufomat i japin. Dy djem të rinj, të vranë, i shëtiten nepër qytet me makinë. Të lidhur me tela. Kurse këtë e sollën me një makinë ushtarake. E hodhën tek shkallët e shtëpisë. Me plumb në ballë. E tmerrshme, Ceni, me plumb në ballë. Pra duhej të jetë diktuar se donte të thyente kufirin, duhet t'i kenë thirrur, duhet t'i ketë ngritur duart lart. Plumbin e ka në ballë. Shkelësit e kufirit plumbin nuk e marrin në ballë, e marrin në shpinë.

Sandri ishte bërë shpuzë. Sandri vlonte. Kurse Nardi si gjithnjë e ruante qetësinë. Hera-herës ai i trëmbej turrit të të birit, po edhe të Jozit, edhe të shokëve të tyre që hynin e dilnin në shtëpi.

Si gjithnjë këto kohët e fundit Nardi e priti Cenin shtrirë aty në shtratin e tij. E sa herë vinte Ceni, Nardi e ndjente se rinohej, e ndjente vehten më mirë. Po vrasja e djalit të ri e kishte lodhur tej mase. Gjithnjë kur dëgjonte për vrasje ngrysej në shpirt, s'e mirrte vehten me ditë të tëra. Prandaj kishte do kohë që as e shoqja, as fëmijët, as dashamirët që vinin ta shihnin, nuk i sillnin lajme kubi. Po kësaj here s'kishin se si t'ia fshinin. Gjëma e grave vinte qartë deri tek shtëpia e tyre.

Dera e shtëpisë atë ditë trokiti më shpesh se asnjëherë tjetër. Vinin shokë të Sandrit, erdhën edhe mi shoqë të Jozit, Vera, Myrvetja, Dora. Vinin. Iknin. Diçka po levizte. Sa më shumë afronte ora e varrimit, aq më shumë trokiste dera.

- Mos keni frikë, s'kanë ç'na bëjnë.

Diçka po gatuhej. Ishin të rinj e të reja. Njëri më i bukur se tjetri.

Cen Shkreli po pinte atë putir rakie që i vunë përpara, si për mort. I bënë një kafe të idhët, si për mort. Atje në kufi nuk ishte vrarë veç një djalë i ri. Ishte vrarë edhe një ëndërr e tij për të parë botën, ishte vrarë edhe një pjesë e shpirtit të tij që donte të rronte në liri. Atje ish edhe i ati, edhe i vëllai, ishin qindra, ishin mijëra. Të kacavjerrur nepër tela me gjëmba. Që ecnin si mbi një teh thike. Ata të gjithë guxonin të ishin njerëz, të mos ishin skllevër.

Asgjë s'pëpëtinte në shtëpi. Gruaja e Nardit shkonte e vinte si hije. Nardi thithte cigaren me një afsh të madh. S'e hoqi që s'e hoqi atë ves, edhe pse mjekët ia kishin ndaluar. Nardi që s'dinte atje në ferr se ç'ishte frika, tani Cenit i dukej se po dridhej. Të kishte forcë ai me siguri do të ngrihej e të përcillte viktimën në banesën e tij të fundit.

- Si e kishte emrin i vrari?

- Pëllumb - i tha Nardi e Ceni mendoi se edhe pëllumbat vriten. Por jo nga gjahtarët. Pëllumbat e paqes vriten nga zyrtarët. Vriten nga ata që flasin për paqen, që ecin me një degë dafine në duar. Nuk vriten vetëm me plumba. Vriten edhe me fjalë. Fjalët e tyre bëhen plumba. Është fabrikimi më i sofistikuar i këtij fundshekulli.

Po ti, Cen Shkreli, po ti? Me atë shpirt të bardhë vjen dy herë në muaj për Nardin. Ora këtu të duket minutë, dita të duket orë. Veç gjithnjë e ndjen se është fat të ketë një mik të tillë, më shumë se sa mik, një shok të tillë si Nardi. Nga ai buronte edhe urtia, edhe besa, edhe dashuria, edhe urrejtja. Dhe çfarë fatkeqësie! Gjysëm i paralizuar, i gunjuar aty në shtrat.

Sandri vinte, shkonte. Ndjeheshin zëra njerëzish përtej mureve të avllisë. Rruga po nxinte. Sandri minte, jepte. Kuptohej se diçka po organizohej në atë mort. Të kisha kishte ardhë në asht.

Ceni u ngrit. As vetë nuk e kuptoi. Shumë gjëra s'po

i kuptonte si më parë. Diçka, diçka e brendshme e shtynte.

Nardi sikur rinohej sërish. As Cen Shkreli, as Sandri, as Jozi, as tri shoqet e saj, asnjë prej atyre dhjetra të rinjve që do të përcillnin kufomën e djaloshit të vvarë, s'kishin se çfarë të humbisnin më shumë se ç'kishin humbur prindërit e tyre dhe ata vetë. Muri i Berlinit, diku larg atij qyteti, kishte ra. Duhej, patjetër duhej që edhe në Shqipëri të shembej ai mur, qoftë duke i zënë nën gërmadhat e tij të gjithë ata që do të guxonin. Edhe Jozin me shoqe, edhe Sandrin me shokë, edhe qytetin po erdhi pas tyre. Veç ata që do të mbeteshin, fëmijët e së nesërme, diktatura të mos ua shtypte ditët si me tokmak, të mos i lidhte këmbë e duar me zinxhirë e t'u thosh "Vraponi nepër shkretëtirë!".

Në rruginë nuk kishte shumë njerëz. Bëheshin a s'bëheshin nja pesëdhjetë burra. Edhe prej tyre disa me sy të trëmbur, të papërqëndruar.

Sandri sikur kishte ethe. Dora e tij në dorën e Cenit herë ndizej, herë bëhej akull. Kishte që mbrëmë që takonte njerëz, shokë, miq. Disa kishin frikë. Para një muaji, kufoma e kujtdo që vritej në kufi hidhej si një lopë në gropë. Hupte njeriu, s'nxirrej as lajmërimi i vdekjes. S'të vinte kush për ngushëllim. Shkonte edhe një askush tek të shumëtit.

- Sandër, ne s'duhet të biem në gracken e sigurimit. Të jesh i bindur se sjellja e kufomës është grackë e sigurimit. E dhanë kufomën që të evidentojnë se kush i shkon në varrim një njeriu që vritet në kufi e mandej fillon gjuetia e shtrigave. Që nesër, pasnesër, kur të duan, të na kthejnë edhe ne në viktima, në kufoma. Kuptoje Sandër, dhënia e kufomës nuk është humanizëm. Kush vret nuk është kurrë human. Kështu edhe ky shtet që vret bijtë e popullit, nuk po e kupton se nuk bën gjë tjetër, veçse kryen vetvrasjen e tij. Pra, më dëgjo mua, kjo është lojë, edhe grackë. Sepse po dje u vra një çift në kufi dhe nuk ua dhanë familjarëve.

Dikush kështu i kishte thënë edhe Sandrit, dikush që nuk pranoi të vinte në mort.

Hodhi sytë nga rruga. Syve s'po u besonte. Mes njerëzve ishte edhe Nuni. E pa mirë. Nuk shpërndante gazeta. O zot, shpërndante disa fletushka.

"Nuni, Nuni, Nuni!" desh të thërriste fort, të vikatëte në kupë të qiellit sa edhe qiejt ta mirrnin vesh se kush ishte ai njeri pa duar e me duar të bardha. Të thoshte sa ta mirrte vesh i gjithë qyteti se ti Nuni je hero, se unë, Cen Shkreli, që kujtoj se ç'kam bërë se s'paskam thënë amin, para teje jam një zero. Ti pa duar e ç'punë të madhe ke bërë në Gur. Po kush ti shkruante ato trakte, kush ? Kushdo të jetë ai, ti Nun Plori i meriton pejdestalet. Ç'ishin ato fletushka që ndante sot Nuni? Njëren prej tyre e pa në dorën e Jozit. Se si pastaj sytë e tij shkuan tek fytyra e saj e brishtë. Nga sytë ranë kristale lotësh. Jozi erdh drejt tij dhe i la në dorë fletushkën. Ishte një poezi, mirëfilli një poezi. Edhe kushtrim. Edhe dhimbje. Gjithsesi ishte perlë e poezitë që kishte shkruar deri atë ditë Cen Shkreli, para asaj i dukeshin krejt pa vlerë.

Rruga po vinte duke u mbushur me njerëz. Ora donte edhe pak të shkonte tre. Kishte që vinin, por edhe prej atyre që s'dolen prej shtëpive. Hija e frikës u bëhej shul në dyert e shtëpive.

Cen Shkreli pa e dëjtë se ç'kishte bërë Sandri me shokë, fliste me zemrën e tij e ajo i thoshte se nuk do të mbeteshin një grusht njerëz. Besonte tek kjo, por edhe tek ajo se Sandrin me shokë nuk e kishin paditur në degë. Tash edhe paditësit po vdisnin nga frika e kur vdes paditësi, zëre se ka vdekur shteti, mendoi Ceni.

Bëri disa hapa e iu afrua një grupi njerëzish. Burrat që ishin tubuar aty qëndronin me kokë përdhe. Ishte një gjëndje e nderë, një heshtje që të trembëte.

Sandri i bëri me shenjë një grupi njerëzish. Kuptohej që qenë shokët e tij. Hynë ashtu grupi ta merrnin arkivolin. Njëri, një djalë biond, mbante një tubë lule në duar.

Piskama e nënës kërcune fluturoi e erdhë u këput si

shpend i vrarë diku në rruginë. Afshet e burrave ngjanin me dallgë. Mbase edhe piskama, edhe afshet e burrave, u bënë kushtrim për njerëzit që po nxinin si mizë lisi. S'ishin më dhjetra; pas një minute nuk i numroje dot. Njerëz të moshave të ndryshme. Që vinin sot të përcillnin edhe të vranët e tyre shumë e shumë vite më parë në kufi, të vdekurit nepër qeli e kampe përqëndrimi, si askushë, pa një gur tek koka.

Cen Shkreli ishte afruar tek dera e shtëpisë. Mbase nuk e çuan këmbët, por zemra. E zemra ia desht që aty pranë të kishte edhe Nunin. Nunin që për të tani nuk ishte njeri. Gjithçka mund të ishte, po njeri jo. Ndofta mbinjeri, ndofta gjysëm perendi. Ai e paska pasë krah të djathtë atje në Gur e nuk e paska dijtë. Edhe sot ai vinte, shpërndante një poezi që të çonte peshë e ikte. Nuni, Nuni, ku je?

Pa Sandrin që i printe grupit të të rinjve me arkivolin mbi supe. Ai pa nga Ceni. Me sy i tha se e priste që edhe ai t'i vinte arkivolit supet, mbase se i takonte ta bënte një gjë të tillë, mbase edhe në vend të babait të tij. Ceni ia vuri supin arkivolit. Një vajzë me grykëse të zezë u afrua dhe i hodhi përsipër një tubë me karafila.

Shokët e Sandrit s'i bindeshin rregullit të funeraleve. E mbanin arkivolin përgjatë rrugës kryesore të qytetit në supe. Makina e zezë e komunalet mbeti pas. Ashtu mbi supe, me qindra metra, me kilometra, me arkivol të zbuluar, do ta përcillnin trupin e martirit, trupin e shokut të tyre. Rruga kryesore po mbushej. Ai grusht njerëzish në rrugë në erdhë e u bë shesh, ajo degë me bisqe të njoma erdhë e u bë lis degëshumë. Një kortezh i pazakontë për qytetin. Mijëra veta me hap të përmotshëm. Mijëra veta që s'flisnin një fjalë, mijëra veta me mijëra plagë në shpirt e në trup. Që donin një shkëndijë...

Sandri me shokë u bënë me flatra. Edhe pak e po i afroreshin "Murit të Berlinit". Mbase mund të ishin edhe hapat e fundit që hidhnin në këtë jetë, mbase ishin edhe

minutat e fundit. Gjithë kjo masë njerëzish diku duhej të kishte dhënë një alarm : në sigurim, në komitet, deri në Tiranë.

Sandri numronte hapat. Një, dy, tri. Zemra i rrihte. Një zë, mbase i të atit, Nardit, mbase edhe i Cenit që e kishte në krah, mbase edhe vetë zëri i Shqipërisë, i thosh: “Bëhu burrë e mos u frigo! Më mirë një ditë shqiponjë se sa një jetë të tanë sorrë! Vetëm kështu jetohet jeta!”.

Ja dhe “Muri i Berlinit”. Kortezhi kalonte bri bustit të Stalinit. Sandri ndaloj pak çapin. Ndaluan edhe të tjerët pas tij. Qe një ças. Si një ushtri e madhe njerëzish që pret urdhërin për t’u hedhur në sulm.

Cen Shkreli tani vinte fill pas arkivolit. Shtërnguar krah për krah me dy të rinj që nuk i njihte. Dëgjoi që njërin e quanin Zef, tjetrin Lul.

- Mos kij frikë - i tha Zefi.

- S’kam jo - i ktheu përgjigje.

- S’kanë se ç’na bajnë - tha tjetri me vendosmëri dhe sekujt i bëri me kokë.

Cenit zemra po i rrihte fort në krahëror. Frikë nuk kishte fare. Po kishte droje nëse, sikur të bënte ai një veprim që i shkreptiu në kokë, do ta kuptonin ata qindra e mijëra njerëz. Donte të transmetonte një kod zemërimi e urrejtjeje.

E ngriti kokën dhe i përplasi fort këmbët për tokë. Një herë, dy, tri. Të rinjtë njëherë e shikuan, po në ças dhe e kuptuan. Sheshi nisi të ushtojë nga përplasja e këmbëve. S’bubullonte veç qielli, bubullonte edhe toka.

Dikush pas tyre ia dha :

- Rroftë liria! Rroftë demokracia!

Tani biondi që quhej Zef, ashtu i shkurtër e shpatullgjërë, sa çel e mbyll sytë, kceu mbi shpinën e një shoku të tij dhe shpërtheu:

“Poshtë Stalini!”.

Një zhurmë e madhe erdhi e u rrit. Këmbë që përplaseshin. Grupe njerëzish të frikësuar që argoheshin

nga kortezhi, si t' i ndiqte kush nga pas. Po ndërkohë vinin të tjerë, me dhjetra. Vinin e përplasnin fort këmbët.

Ndeshi vështrimin e Sandrit. E pyeti prap me sy. Sytë e Cen Shkrelit flisnin.

Goditja ishte dhënë, e fuqishme. Le të ecte kortezhi. Le t'ja linte Sandri vendin një tjetri. Edhe shokët e tij. Të ndrrheshin gjithnjë. Diktatura tallet me njëshin, xhonglon me dyshin, me treshin sillet si macja me miun. Populli atë e trëmb. E fut në strofull. Veç jo për të fjetur. Diktatura s'flë kurrë. Diktatura është sinonim i natës. Po fjet dikatura, zëre se ka vdekur. Punët ajo i bën veç natën. Ditën diktatura e quan vehten demokraci. Ndrro emër. Është gati të ndrrojë gjithçka, veç të mbijetojë. Ruhu kur ajo del nga strofulla ku e ke futur se atëherë o ajo, ose ti.

Kortezhi ecte. Kortezhi rritej. Nuk përcillnin veç një djalë të ri. Kishte vdekur edhe frika. Përcillnin edhe frikën, edhe ankthin, edhe makthin.

Nuk ish njerëzore, aspak njerëzore, po Ceni s'ish mësuar të gënjente e ndjente një gëzim, një lloj të veçantë gëzimi që nuk e kishte provuar kurrë. Antinjerëzorja se ndjente gëzim në një mort. Njerëzorja se ai, askushi, mbreti i askushëve, e dha i pari goditjen, e ndezi i pari shkëndijën. Çfarë thoshte? Nuk e ndezi ai. E ndezi i ati, i vëllai, Nardi që priste, Vida, Nuni, mijëra vetë.

Ecte. Mespërmes qytetit.

Nardi kishte të drejtë. Fytyrat e tyre për sigurim ishin të njohura, dosjet e tyre ishin përjetë të hapura. Mund t' i fotografonin, t' i filmonin. Po çdo gjë le të bëhej! Cen Shkreli ishte nisur, s'kthehej e s' duhej të kthehej më kurrë.

Kortezhi ecte, rritej. Mijëra heronj përcillnin një martir.

"Të gjithë guxojnë - mendoi Cen Shkreli - sakrifikojnë, rrezikojnë..."

Nepër trotuare të rrugës ecnin tisa njerëz me xhaketa. Ishte shumë nxehtë për të mbajtur xhaketen veshë. Kuptohej

se s'ishin qytetarë të thjeshtë. Shkonin, vinin, tepër të shqetësuar. Nga një ambulancë, në një kthesë, ai pa objektivin e një kamere. Fshehur, si gjithnjë. Instinktivisht çoi dorën të mbulonte fytyrën. Po sakaq e hoqi. Jo, ai, Cen Shkreli s'do ta fshihte më kurrë fytyrën, as shpirtin, as zemrën. Ato i kishte patur e do t'i kishte të hapura përherë.

Kortezhi ecte, ecte si një lumë.

Tani ishin në sheshin kryesor të qytetit. Nga ky shesh, në një tribunë të tij, përballë bustit të Stalinit, kishte folur Hrushovi, më pas Çu En Lai, më pas dreqi e i mallkuari. Tani sërish Stalini bënte hije mbi dhë me bustin e tij, po ai vetë kishte vdekur. Dhe vdekja e monumenteve është më e rëndë nga çdo vdekje tjetër.

Kishte vdekur një tiran. Po tiranët i lind tirania dhe këtë Cen Shkreli e dinte fort mirë.

Se si në ças, tek e mirrte vala e njerëzve, i shkoi mëndja tek Hamza Gjoka. Ku ishte ai?

Ceni s'ishte më në ballë. As Sandri. Kishte dhjetra të rinj që kërkonin të ishin në ballë, që po e thërrisnin rrezikun, mbase edhe vdekjen. Dikush ia dha :

- Poshtë partia! Poshtë diktatura!

Sheshi gjëmonte si shesh beteje. Mandej erdh një çast që kortezhi heshti. U bë kortezh. E Pllumbi martir u bë shatorre.

Pllumbi mund të bëhej gjithçka. Edhe këngëtar. Edhe ministër. U bë shatorre. Ministrat s'bëhen shatorre. Shumë shumë ndonjëri prej tyre bëhej kryeministër.

Përsëri këmbë që përplaseshin fort.

Desh njëherë të hipte edhe ai mbi supe të njerëzve si Zefi biond që hidhte parulla, po nuk e bëri një gjë të tillë.

Kortezhi lëvizi. Shatorrja lëvizi. Dikush nga populli erdh dhe i hodhi një flamur përsipër. Qindishta ishte e vjetër. Mbase ishte nxjerrë nga ndonjë sepër kahersbëm. Shqipja nuk kishte yll.

Cen Shkreli ndjeu një flakë që lu ndez në shpirt. Vetja

iu duk si një çetinë që bleron.

Hodhi sytë tej nga trotuari. Pa sërish njerëz me xhaketa. Fytyrat i kishin të gjithë si të Hamza Gjokës, si të Sul Demit, si të Rremë Ziu. Gëlonin si morrat.

“Gëloni sa të doni - mendoj Cen Shkreli. Dhe bëni sikur s’keni punë me ne e po shkoni diku në punën tuaj. Dokrra. I shoh sytë tuaj. Lëvizin të trëmbur e kanë humbur në rrashtë. Ju po dridheni. Dridhu Hamza Gjoka, dridhu Sul Demi, Rremë Ziu! Dridhuni ju që na zezuat jetën! Unë me këta qindra djem e vajza jemi grimcat e atij uragani që është ngritur diku nga palca e dheut. Unë ia dëgjoj gjamën. Dëgjojani edhe ju, fundrrinat e kësaj toke! Ti sot prap më sheh nga lart, mbase as mizë dheu s’të dukem, po uragani që po vjen do u tregojë se kush jemi ne e kush jeni ju, ju askushët, ju zerot”.

- Cen Shkreli!

Dikush që e njihte aty në popull e thirri me emër. O zot! A kishte emër. Ai do të kishte emër, ai s’do të ishte askushi.

Për të ishte një zë i njohur. Në atë vorbull njerëzish u përpoq të orientohej, po vala e njerëzve, si vala e detit, erdhi dhe e ngjeshi diku pranë arkivolit.

Qindra, mijëra fytyra të panjohura, me dhimbje e me lot në sy. Me urrejtje. Që lotin e kthenin në barut. Edhe baruti prodhohej me kripën e maleve. E ky lot i njelmët kishte bërë një mal kripe, një det zemërimi.

Cen Shkreli gjithnjë vehten e konsideronte si gjithë njerëzit e tjerë, po se si, për një ças, vetja iu duk si vulkan që shpërthen. Mbase deri sot kishte qënë një vulkan në gjumë. Kurse tashti nga kafazi i krahërorit si nga një krater, iu çua një llavë e shpërtheu :

- Poshtë komunizmi!

Këmbë që përplaseshin, duar që e mbështenin, që e ngrinin mbi shpatulla të tyre. Tash ai e shihte turmën. Jo, nuk ishte turmë, kurrë nuk kishte qënë turmë. Ishte populli

me një shpirt të bardhë, trim e fisnik si ai, mëshirëmadh si ai! E tash, Cenin që shpërtheu me atë parullë kundër komunizmit, njerëzit e ngritën mbi shpatulla.

- Poshtë komunizmi! - vikati edhe njëherë e në atë ças, ato duar që e ngritën pezull, si nëna që ka frikë për të birin se diçka e keqe do t'i ngjasë, e morën dhe e fshehën diku në turmë, që të ishte sa më larg një teleobjekti, një syri që e njihte.

Qyteti qante. Qyteti shfrente. Qyteti zjente. Ai djalë krejt i panjohur, shkurt ai djalë i popullit, u shndrrua në flamur. Nuk ishte as hero, as ministër.

Ish një njeri që desh ta jetonte jetën.

Nga varrezat Cen Shkreli u nis në këmbë për në Gur. Gjithçka i sillej ndër mend. Ecte. Kishte bërë atë që duhej bërë. Mbase një gjë e tillë mund të ishte bërë edhe më përpara. Po sidoqoftë i dhanë një grusht të fortë diktaturës, tiranisë. Dhe e dinte se diku hapeshin dosjet, zhvilloheshin negativat e filmave, kallxoheshin nga dikush, firmoseshin urdhërat e arrestit. Po a mund të arrestohej një qytet?!

Qëllimisht nuk u kthye më tek Nardi. Ai s'e kishte thirrur që të merrte pjesë në atë varrim. Mori pjesë vetë, se ashtu ia tha zemra. Prandaj s'kishte përse kthehej sërish tek Nardi. Mund t'i linte një të keqe pas. Se si kish një parandjenjë se do ta arrestonin.

Ndjeu një zhurmë makine nga pas. Mund edhe të ishin nisur ta arrestonin. Më shumë dëshironë që të ishte një makinë e rastit. Dëshironë të shkonte sa më parë në shtëpi, të pinte një kafe, t'i tregonte Vidës me një frymë se çfarë e kishte tronditur qytetin, për shantë e shumë gjëra të tjera. Mbase që t'i thoshte që të rrinte përgjithmonë me të, në atë shtëpi. Ta mbante si grua. Edhe për hir të fëmijëve,

që të mos rriteshin jetimë. Edhe pse e ndjente se diçka e kishte bashkuar me Viden. Me Viden dhe me fëmijët.

Makina nxitoi në punë të saj.

Pas kthesës ishte Guri. Me hallet e dertet e tij. Me çifligarë e qehallarë. Me argatë, që ishin njerëz, njerëz kaq të mirë.

Ndjeu hapa nga pas. Nuk pati frikë. Frikën e kishte vrarë njëherë e ajo s'dilte më si i vdekuri nga varri.

Ktheu kokën e pa. Ishte Nuni.

E ndaluan që të dy hapin. Dielli diku ra pas maleve dhe Guri i tyre u krodh në muzg.

Sërish u ndjenë hapa. Madje dikush pas tyre vraponte.

E shikoi Nunin në sy. Kush të ishte? Sigurisht guras që kërkonte të bashkohej me ta e ta bënë atë copë rrugë bashkë.

Kur tjetri u afrua gati duke iu marrë fryma, njohu Musë Halilin. Në ato çaste shumë guras iu sollën para sysh, Musë Halili jo. Musa kurrë nuk kishte vrapuar, kurse sot...

- Nuni, djalë, Cen Shkreli djalë, për nur të zotit ma së fundi Duda ime më bani djalë!

Në duar i mbetën disa karamele.

Tha kështu dhe u bë erë para tyre. Rendte e rendte drejt Gurit.

"Ogur!" - tha me vehte Cen Shkreli, pa nga Guri i përflakur dhe u nis drejt tij.

-fund-

- Këngë cigane - (vjersha dhe poema) - 1981
Kjo ndodhi në Lis - (roman) - 1982
Ballo në mbremjen e maturës - (novela) - 2001
Ishte një lajthishte - (poemë) - 2002
Këpucët e turpit - (trigjine) - 2002
Gjuha shqipe - (tekst alternativ në simor) - 2002
Nesër do të them mirëmëngje - (novelë) - 2003
Studentja e Bolsojes - (novelë) - 2004
Shtëpia pa pasqyra - (regjion) - 2006
Askush - (roman) - 2006

BIBLIOTHEKA PUBLIKE
"SHKODER (2018)"
SHKODER